

BIBL. DO MUSEU

N.º 797

Est. I

Tab. ~~—~~

Coimbra

INST. ANTR.

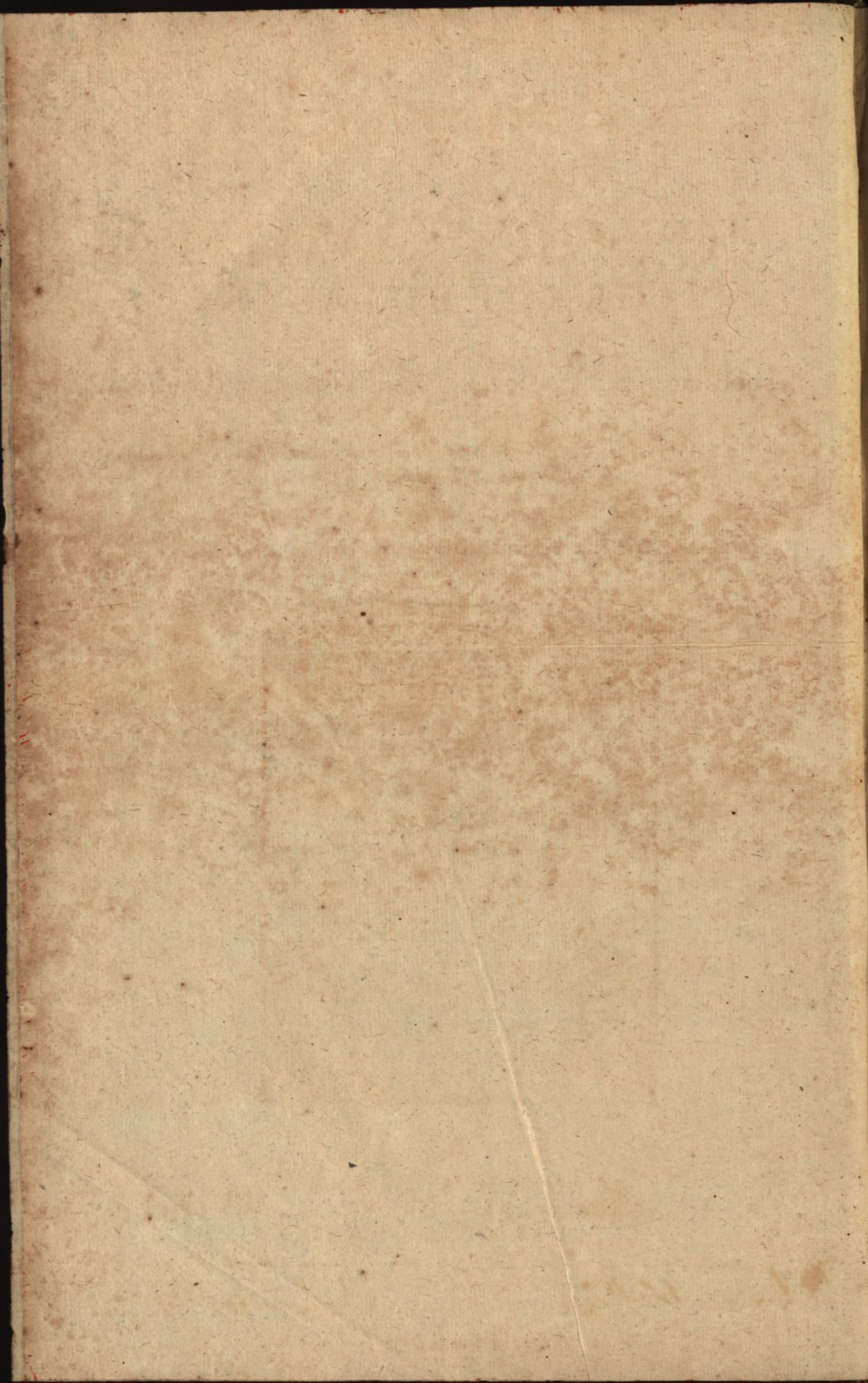
N.º 1224

Est. B

Div. F

Tab. 3

COIMBRA

ARISTOTELIS

OPERA OMNIA, GRÆCE ET LATINE.

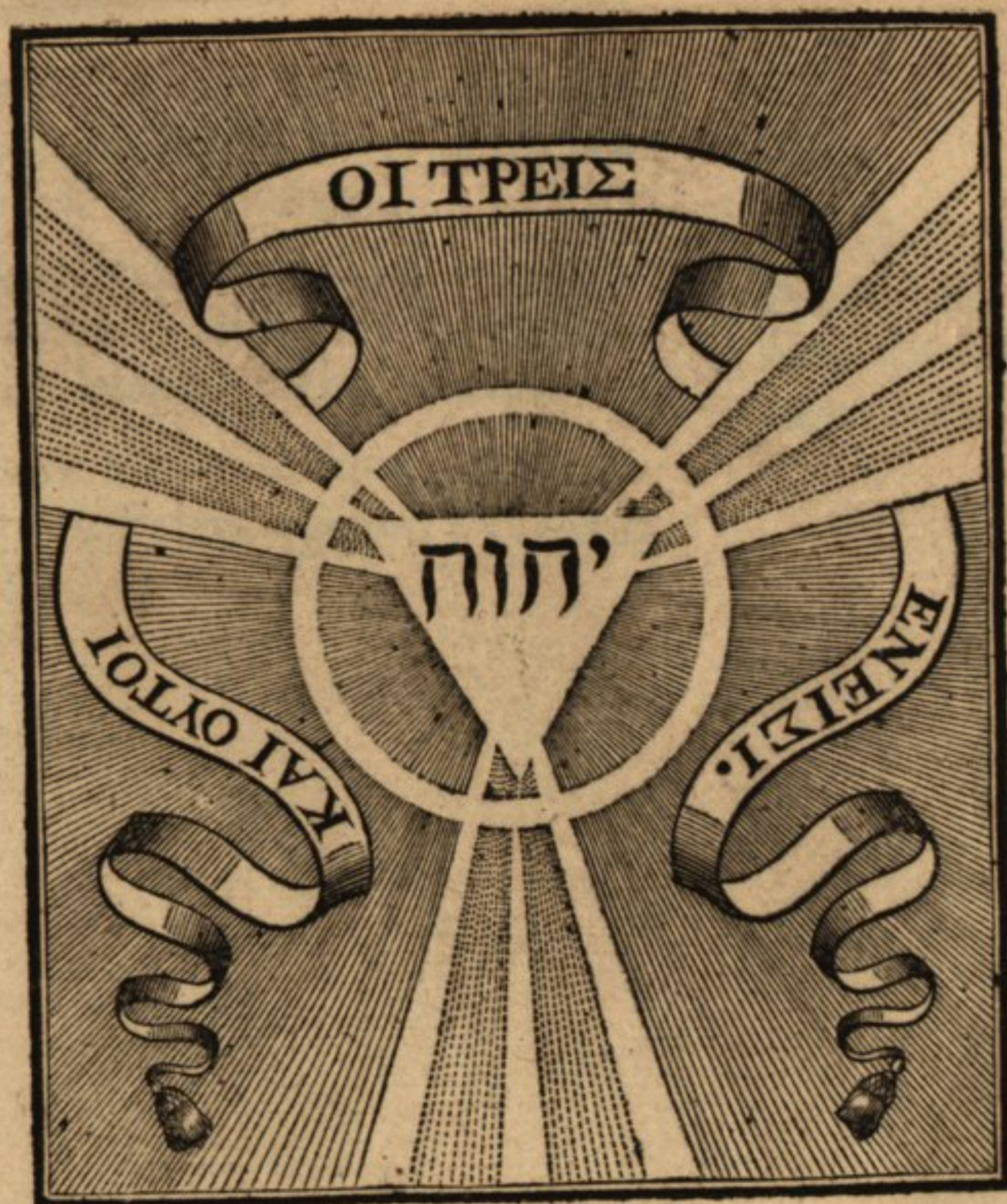
DOCTISSIMORVM VIRORVM INTERPRETATIONE
& notis emendatissima, & nunc tandem in quatuor Tomos distributa.

GVILLELMVS DV-VALLIVS REGIS CHRISTIANISSIMI CONSILIARIVS
& Medicus tertio recognouit, Synopsin analyticam adiecit, nouis disquisitionibus,
notis, & Appendicibus illustrauit.

CVM TRIBVS INDICIBVS.

Quæ huic Editioni accesserunt pagina proxima indicabit.

TOMVS QVARTVS.

PARISIIS,

Apud { IOANNEM BILLAINE.
SIMEONEM PIGET. } Viâ Iacobeâ.
{ FREDERIC. LEONARD. }

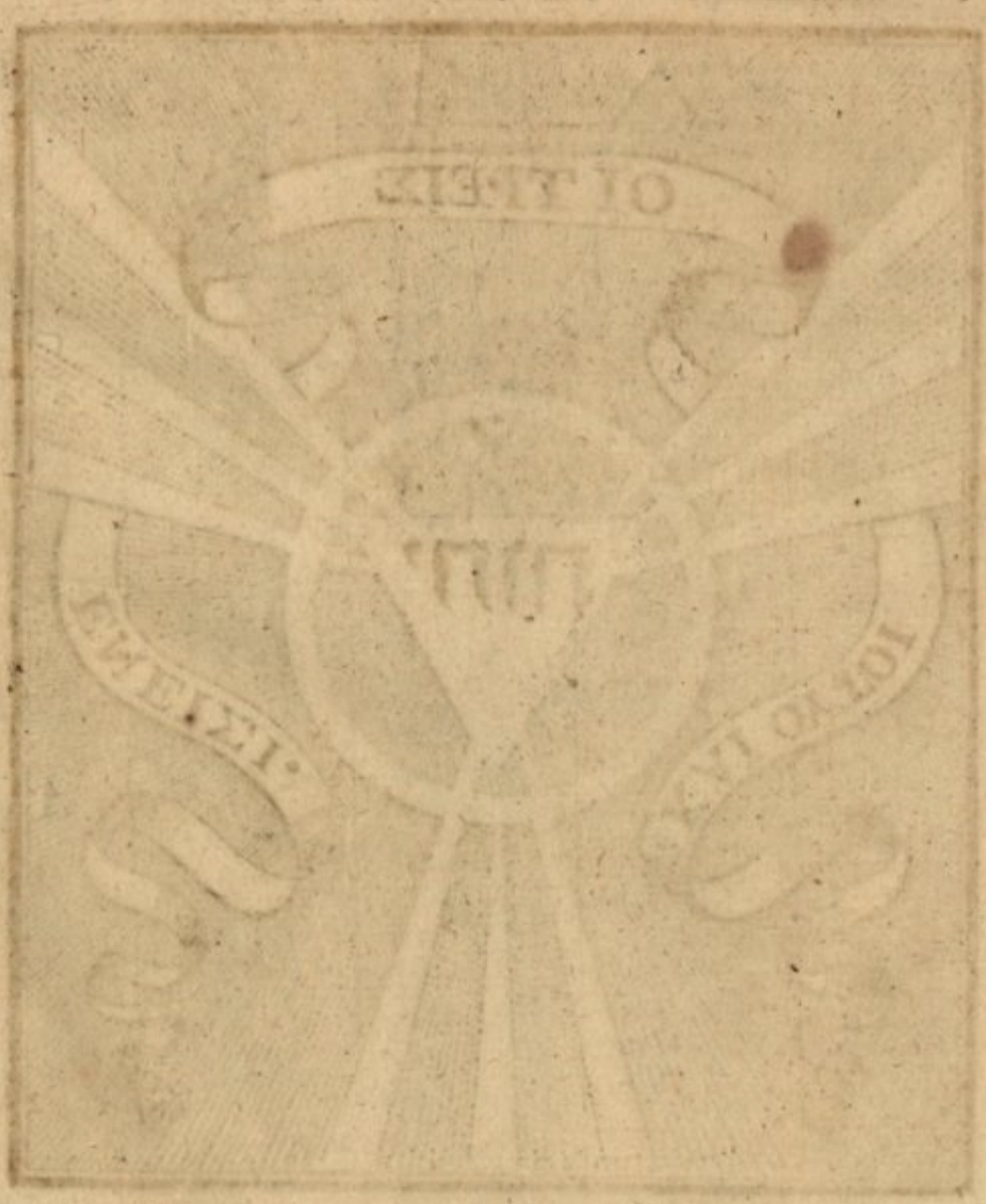
Deliveraria de Coll. Reg. M. DC. LIIII. *Conregas Regulares*
CVM PRIVILEGIO REGIS.

ARISTOTELIS
OPERA OMNIA
GRÆCÆ ET LATINÆ

DOCTISSIMO VIKTORIO ANTONIO
& VICE-RECTORIBUS & Rectoribus in quatuor Tomos distributa.

Ad hanc editionem præparavit & curavit
Johannes Valartius, Bibliopæla

Per hanc Editionem præparavit & curavit
Johannes Valartius, Bibliopæla

Museu
e Laboratório
Antropológico
Universidade
de
COIMBRA
BIBLIOTECA

Handwritten signatures and notes at the bottom of the page.

INDEX EORVM QVÆ QUARTO TOMO CONTINENTVR.

Synopseos Analyticæ vniuersæ doctrinæ peripateticæ pars quarta, in hac vltima editione plusquam mediâ parte auctior, correctior & illustrior.

G. Du Val author hanc vltimam editionem media parte auxit, correxit, illustrauit.

De Poëtica Lib.

II. *Antonio Riccobono interprete.*

Problematum Sectiones.

XXXVIII. *Theodoro Gaza interprete.*

Metaphysicorum.

XIV. *Bessarione interprete.*

De Plantis.

II. *Incerto Authore & interprete.*

De secretiore parte diuinæ sapientiæ secundum Ægyptios.

XIV. *Iacobo Carpentario interprete.*

Index Authorum qui suis laboribus ac lucubrationibus Aristotelis libros ac philosophiam conati sunt illustrare.

Index alter quo declaratur quid sit à quoque è superioribus interpretibus in singulas Aristotelicæ Philosophiæ partes scriptum.

Hosce indices Guillelmus du Val Pontizaranus author noue huius & auctæ synopseos lucubrationibus suis adornauit.

Index rerum & Verborum quæ notatu digniora, in Aristotelis operum IV. tomis continentur.

SYNOPSEOS ANALYTICÆ VNIVERSÆ DOCTRINÆ PERIPATETICÆ PARS QVARTA,

In hac vltima editione ab ipso Authore multum aucta.

In qua libri Aristotelis quarto hoc tomo comprehensi, Poëtici, Metaphysici & cæteri etiam ascriptitij suo ordine omnes, illi quidem scholiis vberioribus, ac ferè commentariis pro rerum dignitate & copia illustrantur; hi verò breuioribus argumentis, & quasi monogramma delineatione pro materiæ conditione perstringuntur.

Authore GVILLELMO DV-V AL Pontisarano, Philosophia Græcæ & Latinæ in Parisiensi Academia Regio Professore, & Doctore Medico.

Ad librum Aristotelis de Poëtica.

PVIT & Aristoteles artis Poëticæ vt Rhetoricæ peritissimus. Quippe qui de Poëticâ tres ediderit libros eruditione plenos ac pulcherrimos, vt testatur Petrus Victorius commentario ad cap. 7. lib. 8. Polit. vbi pollicetur Aristoteles dicturum se ἐν τῆς ποίησεως περὶ τῆς ποίησεως, id est, in libris de arte Poëtica; καὶ τῆς κάθαρσος, de expiatione illâ, lustratione siue purgatione animorum seu motuum animi, quæ sacris cantibus perficitur. *Malè autem factum est, inquit Victorius, quod cum tres libros Aristoteles scripserit de Poëtica, primum tantum eorum habeamus: reliquos vetustate amisimus. Nam cum polliceatur se vberius illic quàm hîs fecerit, purgationem hanc explicaturum, multo plura sunt, quæ hoc loco de ipsa tradit, quàm illa quæ in primo eorum librorum tetigit, &c.* Vnicus ergo hic nempe, seruatus est de Poëtica liber, viginti sex capitibus constans; vbi præmissa, vt solet, differendi de Poëtica eiusque formis, methodo, statuit, omnem Poësim, Epopœiam, Tragœdiam, Comœdiam, esse imitationes in numero siue rithmo,

A oratione, & harmonia. Vbi de pictoribus loquens, ait, Polygnotum meliores imitatum esse; Pausonem, deteriores; Dionysium, similes. Inter Poëtas verò Homerum meliores imitatum esse, Cleophontem similes, Hegemonem Thasium & Nicocharim peiores: tum de origine Poëseos. Vbi notat, hominem inter animalia esse ad imitandum accommodatissimum, & imitatione maxime gaudere. Postea agit de Comœdia, Epopœia, Tragœdia, earumque differentiis; item de Fabulis, earumque proprietatibus; de præstantia Poëtarum; de Choro actionibus inserto, elocutione Poëtica, nominibus, vitiis Epopœiæ & Tragœdiæ, de vtriusque comparatione. Concludit, Tragœdiam meliorem esse Epopœia. Sed de his plura non dicemus, qui Philosophum, non Poëtam instituire decreuimus. Quamquam non dederet Philosophum amare quodammodo fabulas, quia, vt fabula ex admirabilibus constat, sic & Philosophia ex admiratione nata est, Διὸ καὶ φιλομυθὸς ὁ φιλόσοφος πῶς ἔστιν ὁ γὰρ μῦθος ἀρχαῖται ἐκ τῶν μακίστων, inquit Aristoteles cap. 2. lib. 1. Metaphys.

Homines imitatione delectantur.

Scripsit Scalliger eruditum opus de Poëtica.

Omnia Poësis est imitatio

*Ad Problemata Aristotelis.*Cap. 4. li. 1.
Topic.

Propositio & Problema, inquit Aristoteles, solo interrogandi modo differunt. Si enim interrogetur altera tantum pars contradictionis, hoc modo, Nonne animal est genus hominis? erit *προτασις*, propositio: si verò utraque pars, ut, Estne animal genus hominis, necne? erit problema. Sed hæc problematis acceptatio ad hunc locum non pertinet. Non enim in hoc opere interrogat Aristoteles utramque partem contradictionis; sed tantum varias de rebus variis quæstiones proponit, quibus causas & rationes multorum effectuum partim ad medicinam, partim ad Physicam spectantium inquirat, ac deinde explicat. Itaque hoc loco problema est quæstio quælibet, sic tamen dissoluta & explicata, ut non absolute & decretorie, sed cum quadam dubitandi aut interrogandi specie definiatur, nempe per *ἢ ὅτι*, an quia. Quasi nolit modestissimus Aristoteles rem audacter, atque extremo, quod aiunt, iudicio definire, velitque potius aliis aliter sentiendi potestatem relinquere. Est igitur opus hoc problematum ab ipso auctore Aristotele, in *τμήματι* (ut ait Scaliger exercit. 1. n. 3.) in sectiones triginta octo distributum, à Theodoro Gaza Latinitate donatas, & breuissimo elencho appositè distinctas: à Federico autem Turrifano in duas summas partes redactas: quarum prior, *ἰατρικῆ*, siue ea quæ ad Medicinam attinent, exponit; posterior *φυσικῆ*. Quæ quia facilia sunt, solaque lectione ferè possunt intelligi, præsertim ab homine Philosopho, & qui in acroamaticis libris fuerit versatus, satis erit per capita rerum quæ in iis explicantur, breuiter perstringere, cum plura non permittat ratio institutæ Synopsæ. Sunt ergo problemata hæc de morbis, causis morborum, de sudore, vino, venere, labore, sessione, sympathia, rigore, vibicibus, cicatricibus, affectionibus hominis, & animalium, voce, sono, odoribus, regionibus, Sole, Luna, umbris, affectionibus quibusdam rerum inanimatarum, & animatarum; literarum studio, Musica, stirpibus, farina, fructibus, mari, aqua falsa, calida, aëre, ventis, metu, fortitudine, temperantia, iustitia, prudentia, intelligentia, sapientia, oculis, auribus, sternutatione, dentibus, lingua, ore, tactu, facie, toto corpore, & coloribus, quos Sol & mare immutant.

Præclara sanè & curioso lectore digna sunt, quæ de his omnibus hoc loco tradit Aristoteles, in quæ ideo libens plura annotarem; sed non adeo obscura sunt, & præterea urgent nos majora. Est enim nunc à Physicis ad Theologica transeundum.

A Quia tamen præ manibus nostris est libellus perbreuis, ex tempore quidem compositus, & festinanti Amanuensi dictatus, sed qui documenta contineat, explicetque ea quæ ad Physiologiam, imo & ad prognosim medicam, atque morborum diagnosim conferunt maximè, è quibus etiam intelligitur tractatum de Voce esse medicæ professionis, quod nonnulli è Parisiensi schola medici Doctores ante annos viginti quatuor inficiabantur ac improbabant, ut omnes sciant *φωνολογίαν*, siue scientiam de Voce esse medicæ considerationis, libellum hunc extemporaneum, quem ideo *ἡ διάγραμμα ἰατρολογικόν* nominavi inscripsique, apponendum duxi & atrendum huic animaduersioniculæ ad problemata Aristotelis, in quorum sectione xi. de Voce & Sono differit egregiè, copiosè ac subtiliter ipse Aristoteles, itavt sexaginta quinque exponat problemata de iis quæ ad vocis sonique rationem pertinent.

Appendix noua ad Sectionem XI. problemat. siue de voce ἡ διάγραμμα ἰατρολογικόν.

NON ad fastum, non ad pompam, non ad scholarium rumusculorum aucupium, non ad festinantis diligentia ostentationem, (ecquis enim generosæ mentis, ex hoc mustaceo laureolam quærat?) sed solius veritatis, cuius alioqui viuus flos ac nitor, silentij morâ longiore conteri posset ac deflorescere; veritatis inquam, pro quâ tanquam pro aris & focis sapienti & docto cuique acerrimè dimicandum est, causâ, amore, studio adductus, impulsusque, de Voce, ut ad medicum spectare debet, non nihil ex veterum scitis, Hippocratis præsertim, Aristotelis, Galeni, Auicennæ, simplici stylo ac rudiore mineruâ aggredior enotare: tantisperdum ex otio maiore in lucem veniat integer libellus suis numeris ornator, partibusque Medica materia, Philosophica forma (sine qua omnia confusanea sunt & perturbata) construendis, absolutior.

Rudem enim hanc atque inelaboratam & sub ipso styli acumine natam Dissertatiunculam, quasi velitem expono; quam post elaboratorum documentorum ritè dispositos ordines, composita instructaque de Voce acies, cis pauculos dies subsequetur: eo fine ac scopo, ut omnes intelligant, vocis pernoscendæ, non philosophos tantum ad scientiæ dignitatem, sed & medicos omnes ad curandi necessitatem, debere esse studiosissimos.

Sanè verò non minima labe & maculâ adspersa, & contaminata est candida illa virgineaque medicæ veritatis facies, cum nouissimis illis sermonibus, qui à viris grauissimis,

De quibus
sunt proble-
mata.

eloquentissimis, & alioqui doctissimis in celeberrima saluberrimâque Parisiensium medicorum schola, de **VOCÊ** habiti sunt; an ea vitæ index esset & quoddam argumētum; itemque crebris extra scholam rumoribus iactatum est inter nonnullos, magnificam quidem ac speciosam de **VOCÊ** quæstionem moueri, an scilicet vitæ argumentum & nota dici posset: sed nouam esse, & hæctenus inauditam, temerèque, præcipitanter, & insulsè in scholas doctrinæ veteris obseruantissimas inductam intrusamque conclusionem hanc,

ERGO VOX VITÆ EST INDEX.

Objiciebatur scilicet nihil nos ex Hippocratis, Aristotelis, Galeni, aliorumque qui in arte medica, & Philosophia familiam ducunt, scriptis ac documentis acceptum testatumque habere, ex quo tam festinata conclusio perspicuè ac legitimè colligi posset, atque, vt par est, comprobari.

Imò verò, cum primi illi Medicinæ parentes, vocem nullius in Medicina esse momēti intelligerent, nihil eos idcirco de **VOCÊ** quod dignum esset medico, literis mādasse, nihil de illa, quod ad vitæ significationem, sanitatis & morborum iudicia, præfagiâque pertineret, tradidisse; adeòque omnem, quæ à **VOCÊ** peti posset *μεγίστων*, tanquam vanam, incertam, vel certè obscurissimam penitus reliquisse.

Cædo enim, inquiunt, si potes Hippocratis, aut Galeni, aut aliorum primæ notæ philosophorum ac medicorum de **VOCÊ** libros, aut tractationes, opusculave vlla? Dic quæso, & eris nobis magnus Apollo, vbinam librorum extet de **VOCÊ** scripta ars atque adornata?

Summus medicinæ dictator Hippocrates eiusdemque Genius ac interpretes Galenus, alij etiam medicinæ principes, an vocis definitiones vllas, diuisiones, species, differētiâs, proprietates, affectus, aliqua methodo explicarunt, aut vocem tanto iure ad medendi artem spectare docuerunt? minimè gentium. neque id mirum, siquidem ipsa formandæ vocis instrumenta, vel penitus ignorarunt, vel in iis designandis aberrarunt, vel non satis explorata perspectâque habuerunt.

Quotus autem quisque est, qui ea de re artem putet esse constitutam, cuius ignorantur instrumenta necessaria? quin etiam his adhuc temporibus vocis organa non satis in certam venerunt cognitionem. Quod si nihil aut parum admodum à veteribus illis medicinæ & philosophiæ antesignanis de **VOCÊ** acceperimus; si quæcunque de **VOCÊ** extant atque etiamnum edūtur monimēta & animaduersiones, vel falsitatem habeant, vel dubitationem, omninoque controuersiarum nubibus adhuc sint inuolutæ; An non confidentis ingenij est, sibi que nimium eribuentis, **VOCÊ**, qua nihil fugacius & mutabilius

Tom. IV.

A est, nihil euanescenti auræ similis, nihil denique nihilo vicinius, vitæ nostræ indicem, & quasi hortarium ad quod medicus oculos conuertere debeat, adstruere?

Quid vero? an non vox actio animalis est, ex arbitrio loquentis, eiusque mero beneplacito tota dependens? (fit enim vocalium musculorum operâ, in quos ideo inseruntur nervi recurrentes) an non vocem, in omnes quos volumus modulos, tonos, accentus facillimè flectimus? an non vocem, cum libet, acuimus, attollimus, deprimimus, longam, breuem, grauem, exilem, querulam facimus? ipsas etiam animalium voces simulamus? vt certè nihil adeo nostræ potestatis esse videatur, nihil nobis voce obsequentius. Quæ autem sic se habent functiones, non tam vitæ quàm sensus, aut motus, non tam vitalium quàm animalium facultatē indolem arguunt & indicant. Postremò, quæ societas est, quæ cognatio, quæ affinitas vocis & cordis? (neque enim vox actio est cordis propria,) quæ vocalium organorum cum vitalibus cognatio, vel sympathia? quæ cum calore nativo (in quo vita cōsistit) vocis analogia & proportio? vt vox vitæ index suo merito debeat proclamari? & coram tot tantisque viris, quot & quantos in medicorum selectissimo amplissimoque ordine florere constat, tam securè, tam confidenter nouum hoc dogma sustineri?

Hæc ni fallor argumenta sunt, hæc rationum acumina, hæc auctoritatum missilia, quibus partim impetita fuit, partim impeti posse videtur, hoc de **VOCÊ** veriloquium, **VOX VITÆ INDEX EST.** Quibus tametsi fuerit abundè in scholis satisfactum, omniâque planissimè, plenissimèq. exposita, compositâque fuerint, adeoque remanserit hæctenus inconcussa atque illibata conclusio: quoniam tamen non thesim modo, sed & responsa nostra carpunt & condemnant imperiti quidam malèque feriat homines, quibus thesaurus iste, vt ait Plautus, in lingua situs est, vt maledicant bonis: ideo vt eorum susurros, latratus, conuiciâque sapientiùs reprimam, neque clauum clauo, id est iniuriam iniuriâ tradam retundamque, sed validis rationibus importunissimas refellâ calumnias, omnibusque iis respondeam, qui conclusionem merè philosophicam esse nugantur, vel si vtcunque medica est, temerè tamen positam esse, veterumque suffragio & calculis destitutam: docere breuicula hac Dissertatione institui, tribusque verbis (*ὀνόματι δὲ ἐστὶ δίκαι τετακτὴ διακρίσει*, vt ait Pindarus) explicare, vocem medici esse iuris ac ditionis: & in eius naturâ, differentiis, organis, & affectionibus diligentes operas, veteres medicos & philosophos collocasse: Atque quod præcipuum est, ex ipsorum documentis clarè certòque colligi propositæ quæstionis conclusionem, vocem scilicet vitæ indicem esse,

Quod priusquam facio, placet earum A quas antea perstrinxi, argutiolarum, quæ rudi-
toribus imponunt, fallaciam retegere. Quis enim tam infans, legumque Logicarum ignarus, qui non videat huius consequentiæ imposturam? Nihil vel parum admodum de **VOCÊ** veteres tradiderunt, nullam de eâ artem construxerunt, unde possit noua hæc colligi conclusio, **Vox vitæ est index**, ergo falsum est, temerèque positum, vocem esse vitæ indicem.

Elumbis profecto est, effecta, atque exlex consequentia, hisque simillima: Hippocrates nihil aut pauca de pulsibus docuit, neque de illis perfectam artem reliquit, ergo falsum est pulsus esse vitæ indicem. Aristoteles nihil de nono ac decimo cælo scripsit, ergo non sunt decem cæli. Canon Logicus est, ab authoritate negatiua non valere argumentum.

Ex quo facile adducor vt credam, eos qui has argumentandi formulas contexunt, non tam docendi quàm tentandi studio id facere, ac de industriâ vti paralogismis ad capti-
onem potius, quàm institutionem. Porro C quamquam obscura essent & difficultatum nodis inuoluta (vt non sunt) quæ de **VOCÊ** ab antiquis tradita sunt, non tamen propterea à veritatis, quæ temporis filia est, curiosâ disquisitione, iuniores debent auocari: imò potius veterum inuentis noua adicere expedit: adeoque licet expressis verbis proposita conclusio in veterum libris non extaret, non tamen propterea insulsam ac temerarium esset, eam ritè expositam optimisque stabilitam rationibus, vt verissimam constanter propugnare. Atenim, inquires, magnificam istam conclusionem debellat euertitque firmissima hæc ratio. Vox est actio animalis, fit enim operâ musculorum laryngis, ergo non erit index vitæ aut facultatis vitalis, sed potius animalis.

Respondeo primò negando consequentiam. Actio enim animalis potest esse index vitæ. Sic respirationis actio est animalis, fit enim operâ musculorum; respiratio autem est index vitæ: quippe quæ cum libera est, & expedita, vitæ securitatem, quantum ex se est, cum difficilis & impedita, periculum de-
nunciet.

Respondeo secundò, vocem esse actionem animaleam & vitalem simul, diuerso respectu: Animalem quidem, idque maximè propriè; quia fit volentibus nobis beneficio musculorum & neruorum recurrentium: vitalem verò, quamquam non adeo propriè, quia fit per asperam arteriam & pulmones, quæ sunt vitalia organa, cordi scilicet destinata. Appello enim organum vitale, quod vitæ principio per se & primario deseruit, vt est aspera arteria & pulmones aëri inspirando, & expirando in gratiam cordis, cōsecrati.

Hinc apparet societas vocis & cordis, vitalium vocaliumque instrumentorum conexio ac necessitudo, vt certè eadem sint, totque imò plura ad vocem, quæ & quot ad respirationem, sine quâ vita non perdurat, necessaria instrumenta. Quod si vox sine respiratione nulla est, hancque illa necessitudo supponat, vt omnes confitentur, & eatenus vocem edamus, quatenus respiramus; voxque respirationem vt vara vibiam sequatur, cum qua scilicet conjunctissima est; profecto vox respirationis erit index: respiratio B autem ad vitam omnino pertinet, estque certa illius nota; de vita enim iudicamus, ex libera aut difficili respiratione: quare vox erit etiam vitæ index vt respirationis. Si igitur vox actio animalis est & vitalis, poterit vitam indicare. sed ea de re infra.

Addo non esse necessum, vt quicquid vitæ est index, illud pertineat propriè & immediatè ad facultatem vitalem: temperamentum enim sanguineum & color floridus, vitam indicant, neque tamen pertinent ad facultatem vitalem, sed naturalem. Præ-
terea oculi vitæ sunt indices, denotant enim C vniuersi corporis statum & dispositionem: nam vt oculi se habent, ita & totum corpus, inquit Hippocrates partic. 28. l. 6. epid. sect. 4. & Gal. in com. At verò oculi facultatis animalis sunt instrumenta potius quàm vitalis; non ergo sapiunt satis, qui ex eo quod vox sit actio animalis, eam non propterea vitam indicare causantur.

Prodeant potius illi in disputationis theatrum, quàm in tricliniis & circulis garriant obganniantque apud Medicinæ & Chirurgiæ tyrones, apud imperitos, apud mulierculas & obuios quosque è plebe: quod eos impudenter ac superbè fecisse audio, & dixisse quæstionem hanc de **VOCÊ**, Philosophicæ potius esse subtilitatis quàm Medicæ professionis. Hos blaterones, hos Gallochianos & vicatim cursitantes canunculos Medicinæ & Philosophiæ penitus ignaros, bardos illos & plumbeos homines, stuporis & ignorantie vera mancipia, & quibus os adeo durum est vt pugiles esse possint, tales inquam, qui Dianam nostram importunissimè allatrant, nihil moror; atque ab iis solo contemptu me vindico; vt tamen veritati falsè ac temerè adpersam maculam, antequam altiùs infideat & inueteret, eluam; meque à calumnia liberem, tria hoc loco ponam Pronuntiata, ex quibus ritè constitutis atque confirmatis, docti omnes intelligant, nobis vel noui, vel falsi dogmatis crimen, aut suspicionem malo iure, malo more imputari.

Sit igitur I. **PRONUNTIATVM.**
Vox est Medicæ considerationis.
Probo sic. *Omnis actio animalis est medicæ considerationis;*

Atqui vox est actio animalis;

Ergo vox est medicæ considerationis.

Major propositio suo pte lumine & certitudine manifesta est, omniumque Medicorum consensu approbata. siquidem prima Medicinæ pars Physiologia, tractatum habet singularem de Actionibus, quarum vt & facultatum tria sunt genera, aliæ enim naturales sunt, vt nutritio; aliæ vitales, vt pulsatio; aliæ animales, vt visio, imaginatio, motus spontaneus. Minor Prop. æquè certa est: fit enim vox ope muscutorum. Missa hîc facio Auctorum testimonia ob rei claritatem. B Cōclusio igitur verissima. Syllogismus enim rectissimè est conformatus, in prima scilicet figura, & modo barbara; minor enim indefinita in materiâ necessariâ æquipollet vniuersali. ex doctrinâ modalium est autem vox adhuc medici instituti magis propria, cum ad vitæ significationem, sanitatis & morborum iudicia refertur. quod cum factum fuerit in progressu thescos, fatuantur atque ineptiunt, vel certè rumpuntur inuidiâ, qui quæstionem, An vox vitæ index, temerè insulsève positam dictitant, vel philosophicam magis, quàm medicam esse cauillantur. Quòd si vocis consideratio philosophica magis quàm medica esset, quorsum quæso, tot & tanta, quot nunc & quanta cursim commemorabimus, de voce documenta, vt ad vitam, mortem, morbosque pertinet, veteres tradidissent?

II. PRONUNTIATVM.

De voce dogmata quamplurima, eaque egregia & scitu digna, imò & medico necessaria veteres philosophi & medici tradiderunt, vt ferè non videatur nouâ Arte opus, ad vocis cognoscendam formationem, enotandasque differentias, affectiones, morbos, denique & decernenda præsagia.

Vt huiuscæ Pronuntiati veritas elucescat; è veteribus auctoribus eos assumam, quos Medici præcipuè colunt ac venerantur, Hippocratem dico, Aristotelem, Galenum, Auicennam, qui & multa & præclara, cum Philosopho, tum etiam maximè Medico necessaria de voce, memoriæ commendârunt. & quoniam extemporaneæ huius disertatiunculæ breuissimi fines & angustia; infinitas propemodum de voce sententias, & documenta à quatuor illis Philosophiæ, ac Medicinæ Amanuensibus & Coryphæis accepta capere ac complecti non possunt, ideo è multis pauca, eaque insigniora præcerpam & commemorabo, quædam etiam solâ locorum indicatione designabo, cætera curiosi lectoris diligentia; & otio relicturus. Neque enim hîc vocem definire placet, diuidere, differentias eius omnes & modos, affectiones, morbos & instrumenta vberiore minerua explanare, & quicquid à veteribus de voce dictum est, exponere; sed hoc vnum demonstrare libet, tantum abesse vt veteres

A quos modò nominavi, vocis naturam, differentias, instrumenta, formationem, & quæ ex ipsâ petuntur præsagia, ignorauerint; vocisque considerationem, vt friuolam, incertam, ac medico inutilem neglexerint, quin potius ea, de voce tradiderint, quæ nisi ipsi primi docuissent atque obseruassent, posteriorum nemo fortassis vnquam fuisset affectus. præsertim cum quæ de voce hac tempestate proposita fuerunt, licet ex veterum oraculis fuerint deprompta, noua tamen & insulsa (quamquam insulsissimè) iudicentur.

B Ordior ab Hippocrate, qui si verborum molem, pauca; si vim & energiam; si sensum; si medullam rerum medicarum spectes, multa, peneque omnia de voce pronunciauit. Hos ego præ cæteris flosculos selegi, quos festinantes Typographorum operæ græcis characteribus exprimere non potuerunt.

Primus est eiusmodi. *Si pulmo cauus non esset, neque ei adnasceret fistula, animalia nullam vocem emitterent. vocem enim ex pulmone edimus, quòd cauus sit, prætereaque eius fistula. vocem autem labra & lingua articulata reddunt.* Hipp. l. 4. de morbis. Quid de formatione, de instrumentis vocis dici potest apertius? quid luculentius? quid de voce articulata, id est sermone, expeditius?

C Secundus. *Vocis articulata siue sermonis in homine causa est, quòd totum corpus spiritum intro trahit, eumque plurimum in suas cavitates. is verò per inane pulsus foras, strepitum facit. caput enim resonat, lingua verò in faucibus interseptum suo appulsu format, & ad palatum ac dentes impingens, clarum reddit. Quòd nisi lingua suo semper appulsu formaret, non distinctè homo loqueretur, sed singula vnâ naturâ vocem ederent. Cuius rei indicio sunt muti à primo ortu, qui distinctè loqui nequeunt, sed solam vocem edunt, &c.* Hippoc. l. de carnibus. Quid adhuc de sermone magnificentius, vberius exquisitius?

Tertius. *Vox stridula, post vomitum difficilem, insaniam portendit.* Hip. li. i. prædict. partic. 17.

Quartus. *Vbi aluus humescit, eger lassitudine, capitis dolore, siti, vigiliis torquetur, obscure loquitur, & admodum impotens est.* l. i. prædict. partic. 38.

Quintus. *Vox acuta & stridula, mala.* ibid. E partic. 47.

Sextus. *Voces tremula mentis vehementem alienationem significant.* ibid. partic. 19.

Septimus. *Vocis defectioes cum singultu pessime.* ibid. partic. 23.

Octauus. *Vocis defectioes cum virium exolutione, pessime.* ibidem partic. 24.

Nonus. *In vocis defectioe respiratio, velut in iis qui suffocantur, conspicuè elata & visui exposita, perniciose est. Num verò etiam delirium prænuntiet, animaduertere oportet.* ibid. partic. 25.

Decimus. *Vocem & spiritum audire oportet, & inde dignoscere.* l. 2. prædict. Quis igitur non

videt, ex voce multa posse præfagiri, vocemque ipsam nuntiam esse ac indicem vitæ & morborum?

Sed & obseruat Hippocrates partic. 74. h. 3. epid. quater in ægrototo tertio, defectum vocis, quem etiam ait ἀφωβον obuisse. vbi Galenus aduertit defectum vocis, extinctionem naturæ significare. An non sic vox vitæ index?

Inter egros, inquit etiam Hip. l. 1. epid. sect. 3. part. 78. moriebantur adolescentes, glabri, & qui rectos capillos vel nigras, & nigros oculos habebant, & qui sonorâ voce erant, vel gracili, vel asperâ.

Præterea, cum tendines cernicis posteriores contenduntur, apparentque tetani modo intendi, vox abrupta est, & spiritus parvus. De vict. rat. in acut. partic. 33.

Quod etiam quis derepente obmutescat, id venarum interceptiones, occlusionesque faciunt. ibid. part. 23.

Item, Qui tabescere inceperunt, vocem vitiatam habuerunt. l. 3. epid. sect. 3. part. 32.

Mitto Aphorismum 5. sect. 5. & Aph. 51. sect. 6. & Aphor. 58. sect. 7. vbi vocis defectiorem ac priuationem siue ἀφωβιαν plerumque lethalem esse docet.

Ad doctrinæ verò vbertatem adjecit & hanc de voce præclarissimam sententiam. Hipp. l. 6. epid. sect. 4. part. 24. Quibuscunque calidum plurimum inest, vocalissimi sunt, frigidus enim aer plurimus, atque ex duobus magnis, magna & que oriuntur, existunt. Quo ex loco mox demonstrabimus, facile colligi posse vocem vitæ esse indicem. Eat nunc calumniator, & dicat, nihil Hippocratem de voce tradidisse, vocisque considerationem nullius esse in medicinâ momenti.

Aristoteles verò tam multa tamque magna de voce scripsit, vt si à me transcriberentur, iusti voluminis magnitudinem excederent. Naturam enim & essentiam vocis, organa, species, differentias, significationem, affectus, horumque causas tam amplis tamque luculentis commentariis exposuit, & illustrauit, vt nihil penè ad integræ artis formam possit desiderari.

Sed quoniam non vacat neque expedit, infinitorum locorum farraginem hoc loco congerere, capita vel libros satis erit recensere. Totus penè est Aristoteles in Voce, sect. 11. Problematum. Ibi enim sexagintaquinque problematis, ea exponit quæ ad soni, vocis, sermonisque rationem pertinent. de Voce etiam luculentissimè suo more disserit lib. 2. de An. c. 8. l. 4. de hist. animal. c. 9. l. 1. Polit. c. 2. l. 3. Rhetor. c. 1. in Physiogn. c. 2. in Fragm. de Audibil. & alibi passim.

At Galenus præter integros de voce libros à se editos (vt ipse testatur Com. 4. in lib. 6. Epid. part. 24. & Com. 1. in 1. Prorrh.) qui tamen temporum iniuriâ, & hominum incu-

ria perierunt, innumerabilia fermè de Voce documenta, variis libris expressa reliquit, vt nihil habere videantur iuniores quod possint asiaticæ illi redundantix adicere, vel etiam doctrinam de Voce, in perfectiorem artem conformare.

At enim, inquires, confusa sunt, vel certè dispersa, quæ de Voce Galenus obseruauit? Iunge, inquam, & compone quæ disjunctæ Galenus, veram artem ac methodum effeceris. definiuit enim vocem Galenus, diuisit, modosque ac differentias omnes, quæ ad artem referti possunt, exposuit vberissimè; organa verò siue instrumenta vocis diligentissimè perquisiuit ac demonstrauit, opusculumque singulare edidit, de vocalium instrumentorum dissectione, affectus omnes, morbos, ac symptomata vocis, eorumque causas fuit accuratissimè persecutus. quid plura? ὁμοφωνίας, ἁρμονίας, ἰσοφωνίας rationem reddidit, vocem à sermone & strepitu distinxit, ex voce calorem, & asperæ arteriæ & thoracis conformationem collegit, morborum mortisque præfagia intellexit; deniq; quidquid splendidum & graue & magnificentum de Voce dici poterat, fusissimè pertractauit. An imponam, videbit lector studiosus, si Galenum consulat sequentibus locis, l. 1. de Loc. aff. c. 6. l. 4. de Loc. aff. c. 6. Art. med. c. 66. 67. 68. 69. l. de Motu musc. l. 2. de Decret. Hipp. & Plat. l. 2. 6. 7. 16. de Vsu part. in l. 1. Epid. Com. 2. l. 6. & 8. de Anatom. Admin. in l. 6. Epid. Com. 2. & 4. in l. 1. Prorrh. Com. 1. & 2. in l. 3. Epid. Com. 3. l. 5. de Sanit. tuen. l. 1. de Semine. l. 3. de Diff. puls.

Princeps verò Arabum Auicenna, integrum tractatum, eumque insignem de Voce, scriptum reliquit, decem capitibus comprehensum, quibus & naturam & differentias vocis explicat, & curationem affectuum quibus vox læditur, perspicuè ac luculenter exhibet. est verò hic Auicennæ tractatus secundus Fen. x. l. 3.

Ergo veteres & Philosophi & Medici, Vocis considerationem magni fecerunt, necessariam Medico iudicarunt, qui scilicet tot tantaque ad medicam artem spectantia documenta, de ipsa tradiderunt: nihil ergo nouum, nihil ad medendi artem inutile aggressi sumus, cum de Voce thesim medicam instituissemus?

Accusantur interim veteres, quòd vocalia organa nesciuerint. sed fortè iniqua est accusatio, nihil enim videntur prætermisisse; præsertim Galenus, errarunt fortè cum dixerunt epiglottidem esse primarium vocis organum, vt dixit Galenus l. 1. de loc. affect. c. 6. & Auicenna Tract. 2. de Voce, c. 1. Fen. 10. l. 3. Sed possunt excusari, si dicamus eos nomine epiglottidis glottidem intellexisse, cuius apertione, dilatatione, constrictione, accessu & recessu vox efformatur, per mus-

culos laryngis, neruosque recurrentes. quid epiglottis, quid glottis, tonsoribus notum est, imò & laniis; sed neque necessum est vocalia organa hoc loco recensere. festinamus enim ad

III. PRONUNTIATVM.

Ex veterum scriptis ac documentis clarè certòq; colligi, Vocem esse vitæ indicem.

Triumphat hoc dogma, Vox vitæ index est, non rationum duntaxat pulcherrimo apparatu, sed & locupletissimorum testimoniorum propè infinitis luminibus.

Placet verò imprimis veterum sententias aliquot de voce, vt ad vitæ, sexus, ætatum, morborum significationem & præfagia pertinet, quasi splendidiores stellas hinc inde colligere, vt ex iis ritè compositis, adfiris & ordinatis rationes firmissimas contexamus, & medicum hoc oraculum, Vox est vitæ index, quasi Hippocraticum & Galenicum sydus atque asterismum, conspicuum & illustre faciamus.

Sententia prima est Hippocratis partic. 24. sect. 4. l. 6. Epid. *Quibuscumque plurimum calidum inest, vocalissimi sunt; frigidus enim aer plurimus, ex magnis autem, magna & que oriuntur, existunt.* Quo loco per calidum intelligitur innatum, cuius cor focus est, vt ait Gal. in Com. ita vt velit Hippoc. eos qui calido innato abundant, voce etiam præpollere; vbi autem calidum innatum plurimum est, ibi vita vegeta est, constans, diuturna. vita enim in calido innato posita est: quare si vbi calidum est, ibi sit vox magna; vbi verò calidum plurimum, ibi vita etiam diuturna; certè vbi vox erit magna, ibi etiam argumentum erit vitæ diuturnioris.

Sent. 2. est Arist. problem. 3. sect. 11. problem. vbi tanquam certissimum supponit, eos qui calidioris sunt naturæ, magna voce præditos esse. cum enim hoc credat esse verissimum, rationem & causam hanc esse ait, *Quia, inquit, multum in his aërem frigidumque (malè enim legitur in versione vulgata Theodori Gazæ, feruidumque, hoc enim contrariatur sententiæ, & præterea in textu Græco habetur ψυχρὸν. denique dissentiret Arist. ab Hippoc. qui dixit loco cit. frigidus enim aer plurimus) inesse necesse est. Vis enim caloris facile ad se spiritum trahit, & aërem, eoque amplius id agit quò amplior est: vox autem magna tum oritur, cum aëris multum agitur, utque acuta, cum celeriter, sic grauis, cum tardè aer incitatur.*

Sent. 3. est Auicennæ Tract. 2. de Voce, c. 1. Fen. 10. l. 3. *Caliditas magnificat vocem, & frigiditas acuit & minorat eam.* Ergo vox magna est caloris effectus; vox acuta & parua, frigoris. Effectus autem est index suæ causæ, quare vox erit index caloris aut frigoris, huius quidem parua & exilis, illius magna & valida. at quod est signum caloris, est signum

A vitæ longioris: quod est signum frigoris (id est caloris diminuti) est signum vitæ breuioris; qui enim frigidiores sunt, breuius viuunt; qui calidiores, diutius: Vox ergo erit index vitæ.

Quarta sent. est Galeni Com. 4. in l. 6. Epid. sect. 4. part. 24. *Per calidæ naturæ homines vocaliores, præsertim si aspera arteria & guttur latius pateant. Quòd si pectus totum amplum sit, non solum ingentem vocem homines edere, sed etiam diutissime vociferari posse.* Legantur cætera. ex his enim quæ inibi docet Galenus, B liquidò constat velle eum, vocem magnam non nisi à calore insito plurimo posse proficisci: deinde verò à latitudine asperæ arteriæ & gutturis, amplificatione thoracis, & pulmonum: quæ quidem organorum dilatatio atque amplificatio, cum sit à calore, (caloris enim est dilatare) ideò simpliciter dici potest, vocem magnam, calorem plurimum, qui in corde viget, indicare, atq; ad eam vitam. est igitur vox magna, à calore insito exuberante, vt à principe causâ, à dilatatione verò tracheæ & gutturis, amplificatione pulmonum & thoracis, vt à causâ secundariâ & instrumentali. & quoniam, inquit Galen. contingit, non semper seruari proportionem cordis & pectoris, & pulmonum, & asperæ arteriæ, adeo vt pro ratione caloris cordi insiti, vel pro ratione magnitudinis cordis, respondeat magnitudo pectoris, & dilatatio vasorum hinc fit, vt inter homines æquè calidos, in vocis magnitudine multum interfit: nempe quia contingit organa in aliis ampliora esse, in aliis minora & angustiora. Ex quo sequitur valere conclusionem à voce magna, ad magnum calorem; non contrà à calore ad vocem, nisi vnà cum calore latitudinem asperæ arteriæ & gutturis coniungas. Est enim vox magna, effectus quidem caloris, sed mediante latitudine arteriæ asperæ, gutturis, &c. quare vbi vox magna erit & valida, licebit certò colligere insiti caloris vim & copiam, simulque gutturis & asperæ arteriæ latitudinem, pulmonumq; thoracis amplificationem, præsertim si vox illa magna & valida fuerit longioris spiritus. Quòd si vox parua est & acuta, non semper inde colligitur caloris defectus & imbecillitas; quia fieri potest vt quis calore abundet, vocem tamen emittat acutam & tenuem ob organorum angustias. quòd si vocis defectus esset à caloris inopiâ, vt in moribundis, & iis qui laborant ab exhausto, certissimum argumentum esset vitæ diminutæ ac imbecillitatis. Vbi enim deficit calor, & exhaustæ sunt vires ac spiritus, vita etiam deficit. itaq; cum vox languescit iis, qui cum sani essent, validam magnamque vocem edebant, id in malis est habendum. Vult ergo Galenus ab ingenti voce colligi dilatationem gutturis, asperæ arteriæ, & pulmonum, itemq; caloris

innati vigorem & ubertatem; adeoque vo-
cem esse vitæ indicem. Hoc enim clarissime
sequitur.

Idem Gal. c. 69. Artis med. scribit acutam
naturâ vocem non fieri sine angustia fau-
cium; neque grauem sine latitudine: at eo-
dem loco scribit angustiam esse ab innata
frigiditate, latitudinem à caliditate. Quare
vox grauis vt & magna erit à caliditate, non
solâ, vel vt à principio proximo & immedia-
to. Sic enim negat Galenus c. 67. vocis ma-
gnitudinem esse à caliditate, (solâ scilicet &
vt à principio proximo) vt & paruitatem à
frigiditate, sed à caliditate, vnâ cum asperæ
arteriæ. Idem Galenus sub finem; cap. 67.
Art. med. scribit, *Nos ex voce de naturali tem-
peraturâ ratiocinari. quis autem nescit natura-
lem temperaturam vitam indicare?*

Idem Galen. l. 6. Anat. admin. c. 1. *Vocem
animantis auditâ, inquit, de illius structura & or-
ganis coniecturam sumere poteris, non ex magni-
tudine vocis tantum, sed alia quoque specie. At
certum est structuram animalis magnopere
conferre ad eius vitam.*

Huc referre oportet flores Hippocraticos
antea collectos ex l. 1. & 2. prædict. ex l. de
Dieta, ex 1. Epid. sect. 3. ex lib. de Rat. vict.
in acut. ex 3. Epid. part. 74. ex Aph. 5. sect. 5.
ex Aph. 51. sect. 6. & Aph. 58. sect. 7. ex l. 3.
Epid. sect. 3. part. 32. In his enim locis ex vo-
cibus stridulis, acutis, tremulis, abruptis, ex
vocis etiam defectionibus vitæ pericula,
morborumque grauitatem, tanquam ex si-
gnis certissimis denuntiat ac prædicit Hip-
pocrates, atque aphoniam, apoplexiâ, quæ
mortem sæpius infert, facit simillimam.

Galenus verò Com. 3. in 3. Epid. Ægrot. 4.
disertissimis verbis scribit, vocis defectum si-
gnificare extremam naturæ & facultatis ex-
tinctionem. & Com. 2. in 6. Epid. nos ex vo-
ce coniecere de morbo: morbus autem, vt
aiunt, est *μῆτις βίη*, vitæ fatum. Ex his ergo om-
nibus, aliisque quamplurimis, quæ breuita-
tis causâ prætereo. quis non videt putasse ve-
teres, vocem magni esse ad vitam momenti,
illamque huius modulum ac tenorem lucu-
lenter indicare? His igitur ita constitutis, ra-
tiones nostras sic componimus.

PRIMA RATIO.

Quicquid indicat calidum innatū, est vitæ index;
Atqui vox indicat calidum innatum:

Ergo vox est vitæ index.

Maior propositio per se nota est. vita enim
consistit in calido innato. per calidum enim
innatū intelligunt medici calorem natium,
humorem primigenium, & spiritum fixum,
quæ tria vitam faciunt, licet quidam dicant
spiritum non differre à calore: quare quic-
quid indicabit calidum innatum, indicabit
& vitam. Minor prop. est Hipp. Gal. Arist.
locis cit. constat enim ex ipsorum documen-
tis, vocem magnam esse testem caloris exu-

berantis, cum non possit fieri vox magna &
ampla, nisi multus aër inspiretur, & deinde
confertim & cum copia expiretur: at verò
non inspiratur aër plurimus, nisi cum calor
abundat; quò enim calidiores fumus, eò aë-
ris ampliori refrigeratione egemus: ergo
non fit vox magna nisi calor abundet, vnde
sequitur vocem magnam esse testem caloris,
adeoque vitæ indicem.

SECUNDA RATIO.

*Quidquid indicat conformationem pulmonum &
thoracis, illud est vitæ index:*

*Atqui vox indicat conformationem pulmonum &
thoracis: Ergo vox est vitæ index.*

Maior certa est. nam à conformatione pul-
monum & thoracis omnino vita dependet,
hinc qui breuiiores habent pulmones, & tho-
racem angustum, tabulatum, contractum,
dicunturque *συνδύσθεις*, & *πτερυγίδεις*, cito mo-
riuntur, suntque tibi obnoxij. ex Gal. Com.
1. in 1. Epid. p. 18. & Com. 2. Aphor. 34.

Minor constat ex Gal. Com. 4. in 6. Epid.
p. 24. vbi ait vocem fieri semper magnam,
amplam, & longissimi spiritus, cum aspera
arteria, guttur, pulmones, & pectus ampla
sunt, lateque patentia; & magnitudini atq;
calori cordis probè respondent.

TERTIA RATIO.

*Quidquid indicat temperaturam animale, id
est, cerebri; vitalem, id est, cordis; naturalem,
id est, hepatis, illud est index vitæ:*

*Atqui vox indicat temperaturam cerebri, cordis;
& hepatis:*

Ergo vox est vitæ index.

Quid verius ac certius maiore propositione?
nam à trium principum partium temperatu-
rà dependet vita, vt certè si vna illarum læsa
sit & vitiata, necessum sit corporis œcono-
miam perturbari, vitamque concidere. Mi-
norem autem sic demonstro. Primò enim
certum est vocem prodere & manifestare cē-
rebri temperaturam & affectiones, quia est
actio animalis, cuius vis est à cerebro per ner-
uos: hinc oppleto vaporibus aut humoribus
cerebro fit aponia, ex Gal. Com. 5. in Aph.
5. Deinde verissimum etiam est cordis tem-
peraturam per vocem significari, quia vox
magna testis est caloris insiti in corde exube-
rantis, vt ait Gal. Com. 4. in 6. Epid. Item
vox est actio vitalis, quia fit per pulmones &
asperam arteriam, ex Hipp. 4. de Morb. &
Gal. 1. de Vsu part. & 6. Pulmones autem
& aspera arteria sunt organa vitalia, imò &
thorax, quia per se & primariò cordi vitæ
principio famulantur. itaq; vox cordis tem-
peraturam significare poterit. Denique vox
naturalem temperaturam indicat. hoc enim
docet Galenus c. 67. Art. med.

QUARTA RATIO.

Quidquid est index respirationis, est index vitæ:

Atqui vox est index respirationis:

Ergo vox est index vitæ.

Maior

Maior est clara & certissima. vita enim respiratione stat, neque à respirandi munere cessare possumus, inquit Hippoc. l. de Flatibus, sine vitæ periculo. quare quod indicabit respirationem, eiusque magnitudinem, paruitatem, frequentiam, tarditatem, &c. idem & vitam indicabit. Minor sic demonstratur, vox enim penitus ac necessariò dependet à respiratione; debet enim ad formandam vocem aër primò attrahi & inspirari, deinde vehementer exspirari, atque exsufflari: siquidem aëris exsufflatio aut vehemens efflatus, ut ait Gal. 4. de loc. aff. c. 6. & in Arte Medic. est materia vocis. quare cum exspiratio & inspiratio ad respirationem pertineat, vox quæ utramque indicat, indicabit etiam respirationem. quod sole clarius est.

QVINTA RATIO.

Quidquid significat extremam naturæ extinctionem, vehementem mentis alienationem, virium imbecillitatem, phrenitidem, motus sensusque privationem, illud vitæ periclitantis est index:

Atqui voces tremule, acutæ, stridule, vel etiam vocis defectiones, ista omnia significant, ut constat ex locis citatis:

Ergo voces tremule, &c. erunt vitæ periclitantis indices.

Denique ut finiam: *Quidquid ætates & sexum distinguit, illud est vitæ index:*

Atqui vox distinguit ætates & sexum:

Ergo vox est vitæ index.

Probo Maiorem. ætas enim re ipsa vita est, vel si vis, vitæ certum spatium atque curriculum, in quo corporis constitutio, calidique & humidi temperatura insigniter immutatur; quare quod ætatis erit index, idem erit & vitæ. Minor est ipsi plebeculæ cognita: ex voce enim auditâ distinguunt omnes, an mulier loquatur, an puer, an adolescens, an vir: viri grauius loquuntur; mulieres, pueri, spadones acutius; inquit Galen. Com. 2. in 1. Prorrh. Aristot. Probl. 65. sect. 11. & rectè Plinius cap. 51. lib. 11. *Vox in homine magnam vultus partem habet; agnoscimus enim priusquam cernamus, non aliter quàm oculis, totidemque sunt ea, quot in rerum naturâ mortales, & sua cuique sicut facies: Hinc illa gentium totque linguarum toto orbe diuersitas, hinc tot cantibus & modulis flexiones, &c.*

Congererem alia multa, & scitu digna, de Voce, sed hæc ad schediasma satis. Habeo, opinor, intentum, & veritatis metam videor attingisse. Triumphat enim & veterum auctoritatibus, & rationum ponderibus medicum hoc de Voce veriloquium, *Vox est vitæ index.*

Hæc habui quæ festinante manu ac currente stylo scriberem aduersus eos, qui vocem nihil ad medicum conferre, non disputando quidem, sed maledicendo, impudentissimè, ignorantissimè, ac insulsissimè dixerunt. Quos moneo ut tria nostra Pronuntiantia seriò expendant, & si possint, falsi co-

arguant; si non possint, dent manus veritati & modestiæ, & non tam meis quàm veterum oraculis assentiantur.

Synopsis Analytica Metaphysicorum Arist.

De Metaphysica præstantia, objecto, nominib.

VT speciosa Iris illa Thaumantias, lucidarum impressionum princeps, arcus Dei, nubium decus, diuini fœderis index, & aëreæ regionis splendor, ac ornamentum, pulchritudinis suæ miracula repetit ex triplici discrimine colorum, puniceo, viridibus, & purpurei: Sic & scientia omnis in humanæ mentis œlo, ut Iris in nube, fulgens, splendorem suum perfectionemque mutuatur ac desumit ex tribus præsertim notis, nimirum ex subiecti præstantia, ex docendi methodo & subtilitate, quam *explētav* vocant, & ex vsu potiore. Ac tertia quidem nota præcellit Politica, vrbium custos, & regnorum directrix: secundâ artes Mathematicæ, quæ certius exactiusque demonstrant; primâ denique scientia naturalis, quæ in substantiis corporibusque natura, id est, materia & forma constantibus, occupatur: præstat, inquam, objecti dignitate Physica, estque superior & honoratior Politicis Mathematicisque disciplinis: Sed eandem ob notam, titulumque objecti præstantioris, Physicam longè superat, omnibusque scientiis infinita quadam ratione eminent sacrosancta Theologia; quæ quicquid gloriæ & perfectionis habent disciplinæ omnes humanæ & naturales, id totum, ut aureus nummus viliores monetas, sua amplitudine capit & complectitur, dum & res diuiniore contemplantur, & certius subtiliusque demonstrat: cum rerum simpliciorum, immaterialium, & æternarum, quas illa persequitur, demonstratio per se certior sit & accuratior. Sed Theologia duplex est: Christiana vna & supernaturalis, quæ fidei mysteria pertractat, & de Deo, rebusque diuinis agit, ut per reuelationem hominibus innotuerunt: Peripatetica altera & naturalis, quam ethnici etiâ Philosophi, sed Plato præsertim & Aristoteles, solo naturæ lumine illustrati tradiderunt: eum de rebus incorporeis & à materia, re & ratione, ut scholæ loquuntur, abstractis, philosophati sunt. Harum enim rerum scientiam quæ sine materia subsistunt, vocanturque ideo substantiæ separatæ, Theologiam appellarunt, quod ea in cognitione Dei Opt. Max. qui inter separatas & spirituales substantias tenet principatû, maximè occupetur & elaboret. Tamen si enim ens ut ens est, huius naturalis Theologiæ objectum totale & adæquatum meritò statuatur; principale tamen, à quo nomen habet, Deus est; de quo pauca licet dixerit Aristoteles, (præclara tamen ea sunt & admiranda, ac penè semper vera;) vel eo nomine dignus excusa-

vs Iris diffia est admirationis filia, sic & scientia ex admiratione nata dicitur 1. c. 1. 2. Metaph.

rione & venia Philosophus, si in vno aut altero lapsus fuerit: imò verò æterna laude celebrandus, quòd in tot tantisque superstitionis ethnicae tenebris & erroribus, inter tot delirantium veterum tam ridiculas falsasque opiniones ille vnus quasi sapientia Aquila, cæteris longè perspicacior diuinitatis Solem vnũ, spiritalem, infinitum, æternum, immutabile, indiuisibilem, mundi totius Monarcham, primum motorem sapientissimum, beatissimum, optimum, maximum, viderit, agnouerit, demonstrauerit: vt ex septimo & octauo Physicæ & duodecimo, vulgò nobis decimo quarto, τὸν μὲν τὰ φυσικά, aperteprehenditur, aliisque pluribus locis. Relicta igitur supernaturali Theologia, quæ ex scripturis sacris, sanctisque Ecclesiæ Patribus eruitur, & Philosophiam transcendit, Peripateticam, vt ab Aristotele tradita est, perstringere aggredimur. Quæ 6. & 11. Metaphys. Theologia nominatur, & c. 2. l. 1. sapientia, alibi prima Philosophia, scientia vniuersalis, prudentia, aliarum domina & princeps, vulgò autem Metaphysica: quod nomen licet Aristoteles nunquam vsurpauerit, ab interpretibus, Alexandro Aphrodisiensi, & Ioanne Philopono inuentum fuit, & ex inscriptione Græca, τὸν μὲν τὰ φυσικά, confectum. Cuius inscriptionis hæc ratio est, quòd in hoc opere ea tractentur, quorum theoria posterior est Doctrinâ naturali, saltem quoad nos; qui à corporum cognitione, rerumque caducarum, in substantiarum immaterialium atque immortalium contemplationem prouehimur. Quamquam & hic Physica & Logica multa permiscetur. Sed institutum Aristotelis est earum rerum cognitionem explicare, quæ nec ex materia compositæ sunt, nec in ea existunt, vt sunt substantiæ separatae, siue intelligentiæ, quarum princeps est Deus; & communissimorum attributorum, vt entis, vnius, veri, principij, causæ, totius, partis, necessarij, contingentis, eiusdem, diuersi, substantiæ, accidentis, & similium, quæ rebus omnibus vel absolute, vel disiectim conueniunt. Ex quo patet non genus quoddam entis hoc opere, (vt in aliis scientiis,) considerari, sed ens vt ens est, quod suo significatu omnia complectitur, quæ hic generatim & secundum communia attributa spectantur. De rebus enim secundum proprias earum essentias agere, scientiarum est aliarum, quæ non sunt vniuersales, vt est Metaphysica. Nisi forte propriæ rerum rationes & essentiæ à materia sint separatae. Sic enim de Dei & Angelorum propria natura disserit ex professo Metaphysica, quia natura spiritualium à materia est separata. Estque hæc speculatio abstractioni Metaphysicæ, id est, modo considerandi Metaphysicæ proprio, conformis. Vt enim Physica abstrahit à materia singulari,

A & in sensibili occupatur, Mathematica autem à sensibili abstrahit, & in intelligibili, id est, quantitate à materia per cogitationem abstracta versatur: sic Metaphysica ab omni materia abstrahit; à singulari quidem, quia res singulares materiales non cadunt sub vllam scientiam; à sensibili, quia res naturales sensui subiectas non considerat, sed Physica; ab intelligibili, id est, quantitate, siue continua, siue discreta, quia eam sola considerat Mathematica. Vnde & re & ratione abstrahere dicitur Metaphysica à materia: Quia quod Metaphysica speculatur, id non tantum materiæ expers esse oportet, sed nullam in suo conceptu relationem, ordinemue ad materiam necessariò debet includere. Est igitur Metaphysica, Scientia omnium præstantissima, verèque sapientia, entis vt ens est rerumque diuinarum ac spiritualium contemplatrix.

De materia sensibili, mobili, & intelligibili agit Aristot. c. 10 & 11. li. 7. Metaph.

Ordo partitioque noua librorum Metaphysicorum.

C Errant interpretes de numero & serie librorum metaphysicorum. Faciunt enim alij, duodecim vt Aphrodisiensi, & D. Thomas, qui idèò in duodecim tantum scripsere commentarios, aliosque tanquam supposititios reliquerunt, Theologiam Aristotelis libri duodecimi sine absolutam esse arbitrati; vbi Dei vnitas concluditur, & principum multitudo condemnatur. Alij ferè omnes, quatuordecim recensent, ea serie & ordine digestos, vt duodecim illis prioribus, duos addant annectantque: in quibus de entibus Mathematicis, de Ideis, & numeris agitur. Ego verò vt liberè dicam quod sentio, quatuordecim quidem Metaphysicorum libros agnosco, atque adèò non esse duos illos posteriores spurios, vel ab hoc opere rejiciendos; cum non modò sint Aristotelis, vt ratio doctrinæ, stylusque clarè demonstrat, sed & Metaphysici instituti: quippe qui de Ideis, entibusque Mathematicis sint, vt principia rerum à Pythagoreis & Platonis constituebantur; sed eorum librorum seriem ordinemque vel temporum iniuria, vel interpretum incuria mutatum esse ac miserè perturbatum facile adducor vt credam; vnde secuta profectò fuerit ea doctrinæ obscuritas, confusio ac penè mutilatio, quam docti viri & notæ melioris hæctenus hoc in opere iure accusarunt. Quamquam enim duo isti qui posteriores vulgò habentur libri, scilicet 13. & 14. doctrinam per se bonam & præclaram contineant, si tamen idoneo loco, suoque ordine minimè sint dispositi, parient profectò cum obscuritate fastidium. Quod peperisse hæctenus etiam peritioribus ac melioribus Peripateticis mirum esse debet nemini,

Obiectum Metaphysicæ.

Varia à materia abstractiones, faciunt vniuersales scientias.

*Series noua
quatuor po-
stremorum
librorū Me-
taphysicorū.*

cum eum, quem repossunt, quemque ipsis
suus auctor parenisque Aristoteles tribuit, lo-
cum ordinemque non teneant. Duo igitur
illi libri 13. & 14. qui hactenus posteriores ha-
biti sunt, & de Ideis ac numeris agunt, sic dis-
poni nostro iudicio debent, ut ante eum qui
vulgò undecimus statuitur, reponantur; ita
ut qui decimus tertius erat, sit nunc undeci-
mus; qui decimus quartus erat, sit nunc duo-
decimus; & vice versa, qui erat undecimus,
sit nunc decimus tertius; & qui duodecimus
erat, sit nunc decimus quartus, ac postre-
mus. Sic enim præclare sapienterque Theo-
logiam suam, ut solet omnia, concludet Ari-
stoteles, commonstrato mundi naturæque
ordine, & primi optimique rerum omnium
principij, Dei scilicet Opt. Max. (in quo cō-
sistere ac desinere oportebat,) unitate con-
firmata. His enim de diuina mente, primaq;
illa æterna, ac immobili, quam tanto studio
requirebat, substantia, ex proprio sensu ex-
positis ac determinatis, nihil opus est de en-
tibus Mathematicis, de numeris, ideisve
quidquam subungere, vel odiosas eoq; lo-
co inanes mouere controuersias, quæ initio,
& ante quæstionis solutionem debuerunt
explicari. Si ergo duo isti libri eo ordine quæ
nunc statuimus, reponantur; & qui XIII. erat,
fiat XI. & qui erat XIV. fiat XII. longè pul-
chrius omnia cohærebunt, doctrinæq; series
& ratio clarior fiet & illustrior. Imò verò id
postulare methodum Aristotelis ex eo pos-
sum conuincere, quòd soleat Arist. in qua-
uis quæstione proposita, prius veterum sen-
tentias referre; deinde eas examinate, &
quod rectè ab iis dictum est, accipere; quòd
malè, refutare: Tum quæ sua sunt exponere,
confirmare, tandemq; ex proprio sensu con-
cludere, nihilque addere præterea: at si duo
illi libri de Ideis & numeris, essent omnium
postremi, ut hactenus habiti sunt, ordo ille
Aristotelicus & insignis peruerteretur. In his
enim proponuntur, examinantur, confutan-
turque sententiæ veterum, penes entia Ma-
thematica, ideas & numeros: quæ non esse
rerum principia demonstrat ibidem Aristot.
At verò in libro, qui habitus est hactenus se-
cundum vulgatam seriem XII. propriam de
rerum principiis sententiam idem Arist. pro-
fert, remque totam postremo concludit ab-
soluitque. Cum ergo absurdum sit & ineptis-
simum, planèq; ab Arist. methodo alienum,
quæstionem proponere & eam exagitare, post
eius determinationem: quæstio autem de re-
rum principiis, & substantia immobili ac
æterna proponatur & exagitetur libris secun-
dum vulgatam seriem XIII. & XIV. eadem ve-
rò determinetur libro secundum vulgatam
seriem XI. (cui anteponendum esse eum qui
vulgò est XI. nemo dubitat,) profectò sic erūt
hi libri disponendi, ut qui hactenus fuit XIII.
fiat XI. qui fuit XIV. fiat XII. & contra, qui fuit

Tom. IV.

A XI. fiat XIII. & qui fuit XII. fiat XIV. & postre-
mus. Et hanc quidem nouam seriem omnino
esse ex Aristotele, atque ad eò veram, facilè
diligens & studiosus lector obseruabit, si ini-
tium lib. qui XIII. vulgò creditus est, expen-
dat, si etiam libros inter se conferat: videbit
enim quædam in XIII. vulgati ordinis in
alium librum rejecta, XII. vulgato explicari.
Itemque multa eodem XII. accipi & suppo-
ni, ut iam alibi explicata, id est, lib. illo 13.
vel 14. Cum enim c. 3. libri ex vulgata serie
13. dixisset Arist. in Mathematicis pulchrum
& bonum esse, quia in immobilibus est etiam
id cuius gratia, ea de re se in aliis apertius di-
cturum subjunxit. Quod sanè præstat in 12.
seriei vulgatæ, qui apud nos & ex rei verita-
te 14. & postremus est. Denique tres modi
non entis accipiuntur in duodecimo vulga-
to, ut iam explicati in illo 14. c. 2. Sed hæc
de nouo ordine quatuor posteriorum libro-
rum fient adhuc clariora & certiora in pro-
gressu nostræ Synopsos. Nunc summas libri
cuiusque percurramus. Distribuitur totum
Metaphysicæ opus in Præfationem, (quam
alij duobus primis libris, imò & tertio conti-
neri censent; cum in huius primo capite, quæ
duobus primis exposita erant, appellet Ari-
stoteles, τὴν προεπιμαρτυρία, quasi dicetes, proce-
miata, & in eodem 3. lib. distribuat, cæteris-
que libris distributa persequatur: Alij verò
duobus primis capitibus, quibus scilicet sa-
pientiæ, id est, Metaphysicæ, laus & com-
mendatio contineatur,) & Tractationem,
quæ reliquo opere absoluitur. Itaque in al-
tera parte libri primi exponuntur & refutan-
tur veterum opiniones de causis & princi-
piis. 2. Liber est de veritate, & modo eam
inuestigandi. 3. Profert exagitatque varias
quæstiones in sequentibus soluendas. 4. Ex-
plicat objectum Metaphysicæ, eiusque pas-
siones, & principia communia. 5. Terminos
generales ad Metaphysicam propriè perti-
nentes distinguit, principium, causam, ele-
mentum, naturam, necessarium, vnum, ens,
substantiam, &c. 6. Ens ut ens considerat.
7. De ente agit, eiusq; in categorias diuisione,
& præsertim de substantia. 8. De princi-
piis substantiæ materialis. 9. De potentia &
actu, vero & falso. 10. De vno & multis, con-
trariis, specie diuersis. 11. Qui scilicet hactenus
fuit peruerso ordine XIII. De entibus
Mathematicis, ideis, numeris. 12. Qui etiam
hactenus fuit XIV. sed nunc nostra opera &
animaduersione XII. de iisdem etiam numeris
& ideis; nisi quòd primò de principiorum con-
trarietate tangat, & æterna ex elementis cō-
stare non posse demonstrat. 13. Qui antea
erat XI. De iis quæ ad sapientiam pertinent,
& an sapientia sit scientia vna an multiplex?
De Physica etiam & Mathematicis, de mo-
tu, infinito, ex quibus gradum facit ad sub-
stantias separatas. 14. Qui hactenus fuit XII,

*Ordolibrorū
Metaphysi-
corum, præ-
clarissimè,
ut res ipsa
docet, resti-
tutus.*

b ij

*Methodus
Aristotelis
quæ sit, dixi
in Appara-
tu ad Syno-
psim, Dissert.
11. p. 27.*

Primò de substantia, materia & forma, deinde de principe substantia, Deo scilicet Optimo, Maximo, in cuius vnitate feliciter opus totum claudit, & quasi diuino quodam sigillo obsignat. Quæ omnia æquum est pro sua dignitate stylo diligentiore, & vberioribus scholiis illustrare.

Libri primi caput primum.

Decem alij capita distiguunt, alij sex, nos septem. Quorum primo, cognitionis humane quæ per artem scientiamq; comparatur, principia & origines explicantur. Tum statuitur, Metaphysicam, quæ sapientia dicitur, esse scientiam circa causas quasdam & principia occupatam. Est verò diuini huius operis exordium ab excellenti pronuntiato petitum, quòd videlicet omnes homines scire desiderent natura. Si enim hoc verum est, vt est profectò verissimum, erit ingens apud homines sapientiæ desiderium, quæ scientiarum est perfectissima: at hoc ipsum esse verum testatur sensuum amor. Si enim sensus amamus, quia per eos cognoscimus, certè multò magis sciētias appetemus, per quas longè perfectiùs cognoscimus, quàm per sensus. At amari sensus constat: hinc enim visum & oculos habemus aliis sensibus cariores, quia per visum plura cognoscimus. Vix enim quidquam est in rerum natura, quod acies oculorum non percipiat. Sed ex cognitione sensitua non fit memoria in omnibus animalibus. Vnde fit vt alia prudentiora, alia verò dociliora, *μαθηματικώτερα*. Prudentia quidem, id est, per naturalem instinctum sagacia; quæ cum docilia non sint, sonos audiunt, vt apes. Docilia verò & disciplinæ capacia, quæ auditum habent & memoriam. Animalium ergo alia viuunt imaginatione & memoria, vt bruta; quæ his facultatibus ideo viuere dicuntur, quòd nihil iis habeant perfectius. Vnumquodque enim per id viuere dicitur quod in eo est præstantissimū: alia autem vt homines, arte viuunt & λογισμοῖς, & ratiocinationibus: & in his fit experientia ex memoria. Multæ enim recordationes eiusdem rei, faciunt experientiam; qua ars & scientia oritur, hominum propria, *ἢ μὲν γὰρ ἐμπειρία τὴν ἀρίστην, ἢ δ' ἀπειρία τὴν ἄνωγαν*, *Experientia enim artem fecit, vt dixit Polus apud Platonem in Gorgia; inexperientia verò fortunam & temeritatem.* Atque vt experientia fit ex multis eiusdem rei recordationibus, sic Ars ex multis cognitionibus & obseruationibus experimentalibus, dum scilicet ex his vniuersalis quædam, vnaque fit de similibus existimatio. Quod illustrare licet exemplo medico. Nam cognoscere & existimare huic homini, putà Calliæ, tali morbo laboranti, hoc remedium profuisse, item Socrati, aliisque singulis, experientiæ est; prodesse tamen

A absolutè omnibus eadem morbi specie laborantibus, vt pituitosis, biliosis, aut causo, id est, febre ardente, laborantibus, hoc iam artis est. Experientia enim singularium est; Ars vniuersalium. Hinc experientia freti sepius obtinent quod intendunt, aguntq; feliciter quàm qui sola ratione artēve nituntur, quia experientia tota est addicta actionibus. Quæ omnes sunt circa singularia: non enim medicus hominem in vniuersum curat, sed Calliam, id est, hunc vel illum in particulari: vnde si medicus quid particulare ignoret, facilè à scopo sanitatis aberrabit; licet alioqui doctus sit, & vniuersalia Artis documenta probè teneat: Nempe quia sanatio est rei sanabilis, quæ est quid singulare. Sed ipsum scire magis conuenit Arti quàm Experientiæ. Vnde sicut hæc in agendo, sic illa in sciendo & contemplando excellit; & eos qui artium sunt periti, sapientiores existimamus iis qui experientiam solam habent. ac si ob scientiam sapientes denominentur. Cuius rei ratio est, quòd qui artem scientiamve tenet, causam sciat; qui verò tantum expertus est, nesciat. Hic enim cognoscit quidem, *τὸ ὄν*, quòd res est, nescit autem *τὸ διὸν*, propter quid, siue causam: at ille causam nouit. Hinc architecti sapientiores habentur opificibus, *χειροτέγων*, quia hi sine cognitione causæ operantur, at illi causas tenent. Scientis autem signum est posse docere, quia causas tenet: opifices verò docere non possunt, possunt *ἀρχιτέκτονες*. Et sapientiam quidem versari maximè circa cognitionem, neque per se ad vsum & actionem referri, hinc constat, quòd cum plures olim artes inuenirentur, quarum alia ad res vitæ necessarias, alia, *αὐτῶν διαγωγῶν*, ad melius degendam vitam pertinebāt, ij semper inuentores sapientiores crederentur, quorum scientiæ ad vsum non referrentur, sed ad nudam veritatis causarumq; cognitionem. Atque hinc factum esse, vt post inuentas artes necessarias & voluptarias, scientiæ illæ contemplatrices quæ ad profanos vsus non referuntur, inuentæ sint, iisque in locis, vbi licebat otari, vt in Ægypto, vbi sacerdotes Mathematicarum inuentores ex legis indulgentia otiaabantur. Sed sermo iste omnis eò spectat, vt constet sapientiam occupari in cognitione primarum causarum & principiorum, etiam ex communi omnium sententia: cum ab omnibus sapientior iudicetur expertus, eo qui solum habet sensum; artifex, experto; architectus, opifice; theoreticus practico. Insignè hanc gradationem obserua, lector curiose, & ex ea intellige, sapientiam à sensu dependere, præsertim ab auditu, qui disciplinæ sensus idè ab Arist. dictus est. c. i. l. de sensu & sensibili, & qui hoc loco cum memoria requiri dicitur ad disciplinam, id est, vt ex alio discamus, audiendo. Nam visus licet per se plura manifestet,

Expertus agunt felicitius. ai δ' ἀπειρίας, ἢ ἀπειρίας τὸ ἰσχυρόν.

Sapientior Architectus opifice.

οἱ πάντες ἀνθρώποι τὸ εἰδέναι ὀρέονται.

Visus carissimus, quia declarat plurima.

Ex memoria est experientia, ex hac ars.

dicaturque ideò sensus inuentionis; per accidens tamen, id est, ratione sermonum significantium, qui à vocibus dependent; auditus omnia quæ sunt, percipit, visumque superat. Qua de re dixi in meis notationibus ad c. i. l. de sensu & sensili. Cæterum de otio & vacatione sacerdotum Ægyptiorum legendus D. Augustinus lib. 18. de ciuitate Dei, cap. 39.

Ad Caput secundum.

VT constet quorum principiorum & causarum sit sapientia, sex sapientis tituli proponuntur. 1. Sapientem omnia scire, *ὅτι πάντα, ἅπαντα, ἅπαντα, ἀκρίβως.* quantum fieri potest, & vniuersim, non singulatim. 2. Scire ardua & difficilia. 3. Scire certissimè & accuratissimè. 4. Posse optimè docere, & causas rerum explicare. 5. Eam tenere scientiam quæ sui gratia, id est, ob solam theoriam, expetitur, non ob quidpiam aliud. 6. Esse principem inter cæteros, ita ut iis præsit & imperet, alij verò artifices illius præcepta sequantur. Statuitur postea, Metaphysicam vel Methaphysicum, id est, eum qui maximè præditus est scientia vniuersali, his notis titulisque refulgere. Quippe qui sciat omnia quodammodo, id est, generatim; & vniuersalia, quæ difficillima sunt, quia longè à sensu distat, sciat accuratissimè; quia circa primam versatur & simpliciora & potiora: aptissimus sit ad docendū, quia tenet causas: ea scientia sit instructus, quæ in re scitu dignissima & maximè scibili occupatur. Quia res dignissimæ scitu, & maximè scibiles, sunt 1. causæ, & principia prima, quorum est Metaphysica. Denique principatum teneat inter alios: quia scientia cuius est compos, sit architectonica & aliarum princeps: cum in Theoria primarum causarum summiq; finis, optimi ac præstantissimi versetur. Artes enim artificesque qui circa superiores fines versantur, imperant iis qui in inferioribus occupantur. Est ergo scientiæ hæc, sapientia, primorum principiorum & causarum contemplatrix. Neque enim Poëtica siue effectrix esse potest: cum inuenta fuerit præcedente admiratione, quæ est sciendi quædam cupiditas, ex earum causarum ignorantia nata, quarum videntur effectus. Hæc enim est contemplatrix præsertim Philosophiæ origo. Sic videntes primi Astronomi deliquia Solis & Lunæ, & causas ignorantes, primò admirati sunt, vnde & quomodo hæc fierent; itaque sciendi desiderio impulsī, causas inuestigarunt; quas cum didicerunt, desierunt admirari, quia scientes facti sunt. Cum igitur eo fine philosophati sint, ut ignorantiam abjicerent, & rerum scientiam ex causarum notitia consequerentur; dubium non est quin scientiam sui gratia, id est, solius cōtemplationis, non vsus vel vtilitatis causa,

Tom. IV.

A persecuti sint. Ex fine ergo inuentionis apparet, Metaphysicam esse Theoreticam. Quod & testatur euentus; cum post inuentas artes necessitatis, & voluptatis, omnesque, quæ ad vsum vitæ spectant, illa (quæ hinc *θεωρητική*, prudentia, per analogiam quandam non propriè, appellatur: Vt enim prudentia dux est, lux, lex, fax virtutum, honestarumque; actionum; sic Metaphysica Theoreticarum scientiarum) tandem sine vlla vtilitatis spe quaesita fuerit: hinc eius possessio humana non est, sed diuina. Neque eam homines habere ægrè Deus ferre potest, licet ea maximè abundet præcellatque, cum in Deum non cadat inuidia. Stultè enim Simonides dixit relinquendam esse illam soli Deo, cum non deceat hominem eam relinquere scientiam, quæ sibi congruat, id est, menti, qua homo est maximè. Vt scriptum est c. 7. & 8. l. 10. Ethic. ad Nicom. Si ergo scientia hæc maximè diuina est, ut est, erit & *πρωτάτη*, præstantissima; atque ut sic dicam, honorabilissima, cum honor maximis & diuinissimis debeatur. At duplici nomine diuina est, & quia eam Deus maximè habet, qui solus se, omniaque ad hanc scientiam pertinentia perfectissimè comprehendit; & quia in diuinis versatur. **C** Sint igitur aliæ scientiæ magis necessariae, hac certè nulla melior ac præstantior esse potest. Vt verò ab admiratione initium sumpsit, quæ causarum est ignorantia, sic in cōtrarium ire, ac in eo desinere debet, id est, in causarum & principiorum cognitione conuiescere. His enim perspectis cessabit admiratio, ut sit cum *τῶν τω τω μάλιστα*, (id est, eorum quæ sponte & per se moueri videntur, ut erant Dædali statuae, ut sunt etiamnum præstigiatorum, quos lib. de mundo vocat *νευροσπίδες*, Gallicè, *Joüeurs de marionnettes*, lignei homunculi, depugnantes, saltitantes,) machinas, libramenta, funiculos deteximus. Nam simul atque causas deprehendimus, amplius non miramur, sed quasi contemnere incipimus.

A Cap. tertio ad septimum, siue finem libri.

Methodus Aristotelis est in omni controuersia, veterum opiniones præmittere, nec sine causa; cum facile sit inuentis addere. Hoc igitur loco, vbi de causis primis agitur, eam obseruat diligenter, dum tertio, quarto, quinto, & sexto capitibus. primi huius libri, Antiquorum sententias de rerum primis causis, principiiisque recenset: quas septimo refellit. Imprimis ergo quatuor ponit genera causarum, formam seu rei substantiam, quam vocat *τὸ τί ἦν ἴσθαι*, quod quid erat esse: materiam, efficientem, & finem. De quibus copiosè in 2. Physic. Deinde eo ordine progreditur in recensendis veterum opinionibus, ut primò explicet eas quæ materialem causam adstruxerunt: Secundò, eas quæ

b iij

Metaphysica est Theoretica non effectrix.

ὅτι πάντα, ἅπαντα, ἅπαντα, ἀκρίβως.

Quid admiratione.

Ex admiratione orta sunt scientia.

Quatuor genera causarum.

efficientem: Tertio, eas quæ formalem: De finali verò nullas referat, cuius veterum nemo apertè meminit. Alij ergo aquam principium fecêre rerum omnium, vt Thales Milesius: alij aërem, vt Anaximenes, Diogenes Apolloniates: alij ignem, vt Hippasus, Heraclitus: alij quatuor elementa, vt Empedocles. Sed à materiali causa adducti fuêre veteres ad perquirendam efficiatorem: cum nihil seipsum faciat: licet utramque non exactè pertractarint, sed ἀμυδρῶς καὶ ἄδεν σαφῶς, ὅτι ἐν ταῖς μάχαις οἱ ἀγῶνιστοὶ ποιεῖσι, vt in preliis in exercitatu faciunt. Dixerunt verò Pythagorici numeros esse rerum principia, quia sunt natura rebus corporeis omnibus priores. Itaque omnia ad par & impar, quæ numerorum principia sunt, referre voluerunt. Quamquam horum nonnulli decem principiorum fecêre δεκάλογος, siue coniugationes. Prima est finitum, infinitum. Secunda, impar, par. Tertia, vnum, multitudo. Quarta, dextrum, sinistrum. Quinta, mas, fœmina. Sexta, quiescens, motum. Septima, rectum, obliquum. Octava, lumen, tenebræ. Nona, bonum, malum. Decima, quadratum, altera parte longius. Et Pythagoricorum quidem doctrinam secutus est in multis Plato, sed Ideas præterea confinxit propter scientias, quas quidem Ideas formas esse dicebat, speciesue æternas, secundum se & prorsus immutabiles, quæ à singularibus tamen participarentur. Vt esset, v. g. Idea naturæ humanæ à singulis hominibus participata: quarum idearum cum putauerit Plato magnum, paruum & vnitatem esse principia, illa quidem duo, materiæ; hanc, formæ respondentia; putavit idem eadem tria esse omnium rerum principia. Sed ij omnes, πολλὰ καὶ ἄμαρταυσι, multis modis peccant. Qui enim vnum materiale principium totius vniuersi posuêre; in eo errant, quòd corporum duntaxat, non rerum incorporearum, quæ tamen extant in rerum natura, principia statuunt. Nam corporeum non potest esse rei incorporeæ principium. Item quòd causam vnde motus, nempe efficientem, supina nimis negligentia præterierint. At Pythagorici malè numeros ponunt rerum principia, cum numeri nullius motus & actionis, siue finiti illi sint, siue infiniti; pares siue impares, possint esse causæ. Denique Plato perperam ideas induxit; atque adeò tria earum, rerumque omnium supra dicta principia. Quia nihil conferunt ideas rebus sensibilibus, siue ad motum, siue ad scientiam, siue ad esse. Non ad motum, vt ipse Plato voluit, qui ideas esse quietis gratia & immobilitatis arbitratus est: non ad scientiam, nec ad esse. Quia ex ideis confusio & difficultas maior existit. Et quia ideas non sunt in sensibilibus, vt earum interna principia. Dicere autem ideas esse παραδείγματα, exemplaria rerum, quæ ab agen-

tibus respiciantur, vt ad eorum imitationem res sensibiles fiant; κενολογεῖν ἔστι, καὶ μεταφορὰς λέγειν ποιητικὰς, iugari est, & metaphoras poeticas consuetari. Nullum enim agens naturale cum agit, ad ideas respicit, eo fine vt ad earum similitudinem producat affectum. Sint enim, non sint ideas, potest certè quiduis simile ideas fieri, licet ad illius imaginem non exprimat: vt contingit fieri hominem Socrati similem, siue Socrates existat, siue non, & licet pater eum non generet imitatione Socratis: inanes ergo sunt ideas, siue vt exemplaria sumantur, siue vt principia essentialia rerum sensibilibus. Cum enim sint ab iis separata, non possunt esse essentialia earum principia. Essentialia enim non separantur à rebus quarum sunt essentialia.

Idea nulla.

Liber secundus Metaphysicorum.

Videtur hic liber Græcis interpretibus appendix quædam primi libri, quia admodum brevis est; ideòq; inscribitur vulgò ἀλφα τὸ ἐλάττω, primus minor, potius quam integer secundus. Habet verò partes tres, capita totidem, quorum argumenta figillatim exponenda.

Ad Caput primum.

Prima est libri pars, qua docetur, cognitionem veritatis esse partim difficilem; quia nemo eam pro dignitate consequi potest; & reuera singuli è priscis sapientibus si seorsum accipiantur, vel nihil, vel parum eam tetigêre: partim facilem, quia nemo penitus ab ea deflexit, ita vt nullam eius particulam attigerit. Et licet singuli pauca dixerint, omnes tamen collectiuè sumpti, de ea satis multa tradiderunt. Sed causa difficultatis, non tam in rebus cognitis est, quam in nobis. Vt enim se habent oculi vespertilionū ad lumen diei; sic mens nostra ad res natura & per se notissimas: quales sunt substantiæ immateriales & æternæ. Habenda gratia primis artium auctoribus, licet rudioribus, nec reprehendendi qui pauca dixerint. Hoc fortè didicit Aristoteles ex initio lib. de diætâ, Hippocratis. Est Philosophia, id est, Metaphysica, scientia veritatis contemplatrix. Contemplatricis enim finis, veritas; practicæ, opus. Propter quod vnum quodque tale & illud magis: sic ignis est magis calidus, quia propter vel per ipsum, alia vt aqua, lignum, calida sunt. Ergo id erit verissimum quod posteriorib. causa est vt sint vera. Atq; adeo principia eorum quæ æterna sunt, erunt semper verissima. Quare vt vnumquodque habet esse, ita & verum est. Proprietas igitur entis est veritas. Hinc quod est summè ens, vt Deus, est etiam summè verum.

Veritas partim difficilis, partim facilis.

Causa difficultatis in nobis est.

Divisio Philosophia. Idem e. 2. l. 1. poster. Analyt.

Varia veterum opiniones de principijs

Decem iuga principiorum.

Refutantur veterum opiniones.

Ideæ nihil conferunt ad motum, nec ad scientiam.

Ad Caput secundum.

A

Ad Caput tertium.

Secunda pars est libri, quâ docetur non dari progressum in infinitum in causis: Sed esse primas quasdam & ultimas causas; tam *πρῶτες καὶ ἔσχατες*, secundum progressionem rectam, id est, in quouis genere causæ; quàm *καὶ εἰδός*, secundum speciem, id est, in diuersis generibus causarum; ita vt non sint causæ efficientes. v. g. numero infinitæ; nec sint etiam genera causarum infinita. Enimverò si daretur infinita multitudo in causis efficientibus. v. g. sumpto initio ab ea quæ cum effectu immediatè cohæret, diciturque vltima; sequeretur omnes causas superiores esse medias; non enim essent primæ, nec vltimæ: quia infra illas esset vltima, & supra quamlibet earum esset semper vna superior; iam verò si essent mediæ omnes, nulla esset prima; quòd si nulla esset prima, nulla omnino esset, ne ipsa quidem vltima, quæ cum effectu proximè cohæret. Ergo si esset infinita causarum multitudo, nulla esset. quod falsum. Nullam verò causam esse, si prima non sit, patet: quia prima sola & propriè causa est, cum sine prima, cæteræ nihil efficiant, atque ab ea omnino dependeant in cauſando. Itavt hæc sine illa non sint causæ. Neque verò datur progressus in infinitum causis materialibus; quia in generationibus datur reflexio, siue reditus ad eandem specie materiam; vt cum ex aère fit aqua, ex aqua aër, fit semper regressus ad eandem specie materiam: at vbi datur regressus ad eandem specie, non datur progressus infinitus. Non datur etiam infinitudo in causis finalibus, quia est vnus finis vltimus, vel non. Si est, habetur intentum; si non est, nullus planè erit finis: Sublato enim vltimo, cæteri tolluntur; cum par sit ratio finis vltimi ad reliquos, quæ causæ efficientis primæ ad cæteras efficientes; quòd si non esset finis vltimus, nemo agere quicquam aggrediretur. Actio enim fit ob finem cognitum ab iis quæ intellectum habent. Neque etiam datur infinitudo in causis formalibus, & essentialibus attributis. Si enim non datur vna prima quidditas, definitio, essentia, forma, quæ sit maximè essendi causa, & à qua aliæ pendeant, omnes inferiores corrueant. Deinde tolleretur scientia. Infinitæ enim formæ non possunt comprehendi, quia semper aliqua restaret intelligenda. Ex his ergo apparet non esse causas, in eodem genere, quodcunque sit, infinitas. Quod si ita est, multo minus erunt genera causarum infinita: cum infinitudo generum diuersorum, scientiæ magis repugnet, quàm infinitudo indiuiduorum, vel diuersarum specierum eiusdem generis.

Non datur
infinitas
causarum.

Tertia pars est, qua discendi ratio, & modus veritatis inuestigandæ explicatur, quem ante scientiam tenere oportet; cum absurdum sit simul scientiam & sciendi modum methodumve quærere. Ex hoc loco colligunt interpretes, Dialecticam, quæ modos formulasque sciendi tradit, ante alias scientias esse perdiscendam. Rationes autem discendi, quæ hîc dicuntur *ἀποδείξεις*, quia discimus audiendo, consuetudinem sequuntur. Vt enim consueuimus, sic rem censemus exponendam. Vnde quidam per fabulas facile instituuntur, quia iis sunt assueti: alij per Mathematicam methodum, alij per exempla prout assueuere. Alioqui quæ præter consuetudinem dicuntur, obscuriora videbuntur. *Τὸ δὲ συνήθως γνωριμώτερον. Consuetum enim notius est.*

ἀποδειξίς, ἀμα
ζήτησις, καὶ
ἐπιπέδω, καὶ
ἴσοποιον ἀπο-
δείξεις.

Liber tertius Metaphysicorum.

Continet capita sex, quibus dubia, siue quæstiones sexdecim proponuntur, & in vtramque partem discutiuntur. Orditur autem Aristoteles ab insigni eoque generali documento, quòd scilicet, in qualibet quæstione & controuersia oporteat prius benè dubitare, id est, pro vtraque parte affirmante scilicet & negante, rationes diligenter examinando quæstionem ambiguam facere. Dubitatio enim est veluti nodus ad vinculum mentis: quod ideo si ignoras, non solues. Nemo enim vinculum soluere potest, si illud ignores. Deinde post dubitationes benè expositas, quæstionem clarè concludere. Certa enim cognitio quæ dubitationem sequitur, est solutio dubitationis. Prima igitur *ἀπορία*, est sit-ne vnus scientiæ, an plurius, causas contemplari. Secunda, an ad hanc scientiam pertineant sola simplicia, primæque substantiæ principia; an verò etiam complexa, siue axiomata. Tertia, an vna scientia de omnib. substantiis differat. Quarta, sit-ne substantia quædam præter sensibilem. Has quæstiones & duodecim alias in textu non obscuras, proponit primò. Deinde in vtramque partem exagitat. Quod enim ad primam spectat, sic eam discuit vt prius probet, Non esse eiusdem scientiæ agere de omnibus causarum generibus. Primò, quia non contrariantur. Secundò, quia deberet id præstare scientia omnium accuratissima, quæ Mathematica est. At hæc non tractat causam efficientem nec finalem, cum tota sit in immobilibus, à quibus abest efficiendi & finis, bonique ratio. Vbi enim finis, ibi actio; vbi actio, ibi motus. Non est autem motus in entibus Mathematicis. Atque

Quid sit
καὶ ὅς δια-
πορίαι.

Varia dubi-
tationes, si-
ue quæstio-
nes.

Discussio
prima.

ideo Mathematicas contemnebat, *περιπλάγι- A*
 ζ^o, Aristippus Cyrenaicæ sectæ princeps,
 (quem scribit Laërtius primum è Socratis
 auditoribus, exegisse à discipulis mercedem,) quòd nullam boni malique rationem
 haberent. Sed esse eiusdem scientiæ, causa-
 rum genera omnia cognoscere, ex eo postea
 concludit, quòd si aliæ causæ ad alias scienti-
 as pertinerent, non constaret quænam dici
 deberet Sapientia siue Metaphysica. Vna
 enim æquè sapientia esset, atque altera. Ad
 vnam ergo, id est, ad Metaphysicam, causæ
 omnes pertinent, qua causæ sunt & in vni-
 uersum. Aliæ quæstiones vt non eodem sem-
 per ordine, quo propositæ sunt, discutiun-
 tur libro tertio, sic nec eodem ordine se-
 quentibus libris soluantur; quo disputatæ
 fuerunt: sed vt res & doctrinæ occasio sese
 offert. Quod docebit librorum series & do-
 ctrinæ progressus. Sed æquum, opinor, erit,
 quæstiones quæ hoc libro disputantur, eno-
 tare, quarum ferè omnium solutiones inte-
 græ ex aliis libris sunt expectandæ. Quinta
 ergo est, an scientia hæc in sola substantia-
 rum contemplatione versetur, an etiam sit
 de iis quæ per se conueniunt, acciduntque
 ipsis substantiis. Sexta, an sit huius scientiæ
 agere de eodem, diuerso, simili, dissimili,
 priori, posteriori, &c. Septima, an genera
 sint rerum principia. Octaua, an præter ma-
 teriam, aliqua sit per se causa. Nona, an es-
 sentia siue quidditas substantiæ materialis
 differat ab ipso toto, id est, à tota materiali
 substantia, nec-ne. Decima, an principia
 formalia & materialia, numero definita
 sint, an specie. Vndecima, sint-ne eadem an
 diuersa corruptibilium & incorruptibilium
 principia. Duodecima, an vnum & ens sint
 ipsæ rerum essentia. Decimatertia, an prin-
 cipia sint vniuersalia, an singularia. Decima-
 quarta, an principia sint potentia, an actu.
 Decimaquinta, an principia sint rerum cau-
 sæ per motum siue mutationem, vt Physici
 censuerunt, an alio quodam modo, vt sensit
 Plato, qui res sensibiles esse & fieri dixit per
 participationem idearum. Decimasexta, &
 postrema, an entia Mathematica, vt nume-
 ri, longitudines, figuræ, puncta, substantiæ
 sint, nec-ne: & si substantiæ, an à rebus sen-
 sibilibus separatæ sint, an non. Dubitatio-
 nes ergo istas excutit sigillatim hoc libro
 tertio, & nunc pro parte affirmante disputat,
 nunc pro negante: eo ferè modo reliquas,
 quo primam de qua diximus. Decisiones ve-
 rò & solutiones aliis libris, vt diximus, tra-
 dentur pro re nata, & sine lege certi ordi-
 nis. Sic enim genio suo liberè indulget Ari-
 stoteles, sine vlla tamen rerum perturba-
 tione.

Causarum
 vniuersalis
 cognitio ad
 Metaphysi-
 cæ spectat.

Catalogus
 quæstionum
 sexdecim
 soluendarum.

Liber quartus Metaphysicorum.

Habet octo capita, quorum primo de-
 clarat Metaphysicæ objectum, scilicet
 ens: Secundo, eius partes & proprietates.
 Reliquis, prima principia quibus in demon-
 strando utitur.

Ad Caput primum.

Cum aliqua extet scientia, quæ ens vt ens
 est, speculetur, & ea quæ ei per se in-
 sunt: illa verò non possit esse vna quæpiam
 è particularibus, vt sunt Mathematicæ,
 quia nulla earum, ens vt ens considerat, sed
 eius particulam, putà numerum, vel magni-
 tudinem, vel corpus sensibile, necesse est
 esse Metaphysicam: quæ quia omnium est, *Ens vt ens,*
 vniuersalissima, ens vt ens, tan- *est objectum*
 quam objectum totale contemplatur, eiusq; *Metaphysi-*
 primas causas, quæ ens est, persequitur. *ca.*

Ad Caput secundum.

Vnus scientiæ est agere de ente, vt ens
 est. Licet enim ens multis modis dica-
 tur, diuersasque naturas significet, atq; adeo
 non sit vnum vniocè vel *συνώνως*, dicitur ta-
 men de quodam ente primùm ac præcipuè,
 (id est, de substantia, quæ vna natura est,)
 & de aliis entibus, id est, de Accidentibus
 per attributionem & ordinem ad illud, *ἐν ἑνὶ*
ὁμοιότητι, & non æquiocè, non figuratè: ita
 vt quemadmodum se habet sanum ad sanita-
 tem, sic ens ad substantiam; vt enim sa-
 num aliud dicitur, quia conseruat sanita-
 tem, vt deambulatio; aliud, quia eam effi-
 cit, vt pharmacum; aliud, quia eius est si-
 gnum, vt vrina, viuidus color; aliud deni-
 que, quia eam recipit continetque, vt ani-
 mal, quod verè ac propriè sanum est, & re-
 spectu cuius alia sana denominantur: sic ens
 aliud dicitur, quia est substantia; aliud, quia
 affectio substantiæ; aliud, quia via est siue
 motus ad substantiam; aliud, quia vel eius-
 dem sunt corruptiones, priuationes, quali-
 rates, vel effectiua, generatiua, vel alio quo-
 uis modo ad substantiam pertinent. Quare
 licet ens multipliciter dicatur, quia tamen
 dicitur de multis in ordine ad vnum princi-
 pium, nempe substantiam, ita vt cætera en-
 tia quodammodo eadem ratione conueniãt,
 licet non simpliciter, sed per communem
 quandam attributionem ad substantiam,
 (quæ conuenientia dicitur analogia attribu-
 tionis, *περὶ ἐν, ἢ μίαν πρὸς ἑνὴν ἀρχήν*), censetur ens *Ens est an-*
 sic sumptum, vnum, vnitare, non quidem *logum.*
 synonyma, qualis est in animali comparato
 cum homine & bruto; sed analogica, qualis
 est in sano cum omnibus iis quæ sana deno-
 minantur,

minantur, comparato. Quæ vnitas cum satis sit, vt de ente, prout ens est, scientia vna sit; (hoc enim liquet de sano, quod etsi tali dumtaxat vnitate sit vnum, & de omnibus sanis analogicè dicatur, id tamen non obstat quominus omnia sana ad vnã Medicinæ scientiam spectent;) meritò statuitur vnus scientiæ esse, de ente vt ens est, agere. Hinc patet solutio quæstionis quintæ: versari scilicet hanc scientiam circa omnia entia vt entia sunt, licet ens, vt substantiam & accidentia, modosque complectitur, sit tantum analogum. Ita tamen scientia hæc de ente agit, qua ens est, vt præcipuè de substantia agat, quippe quæ sit primum ens, à quo alia dependeant vt sint & denominentur entia. Atque vt objecti sensibilis genere vnus, vnus est sensus, (sic enim omnium visibilium, quæ in vno visibilis genere conueniunt, vnus est videndi sensus) ita totius generis subjecti sensibilis vna est scientia: quare, vt Grammatica omnes voces cognoscit, sic vna genere scientia erit circa omnes species entis; singulæ autem species scientiæ, circa singulas species entis. Hinc patet solutio tertiæ quæstionis. Vt verò de ente est hæc scientia, sic de vno; quia ens & vnum idem sunt re ipsa, licet non vnus rationis. Hinc tot vnus species, quot entis: quarum quidditatem cognoscere, eiusdem genere est scientiæ, vt agere de eodem, simili, & aliis eiusmodi, atque etiam de oppositis. De omnibus autem sub communi ratione entis agere Philosophi est. In eo enim conueniunt Philosophia, Dialectica, Sophistica, quod agant de omnibus; Philosophia quidem, id est, Metaphysica, necessariis rationibus; Dialectica, probabilibus; Sophistica, apparentibus.

Ad Caput tertium.

AD vnã eandemque scientiam spectat agere de substantia vt substantia est, & de communibus principiis: (quæ dicuntur in Mathematicis ἀξιώματα, Latine dignitates, quia fide digna sunt;) cum principia illa consent terminis comunissimis, puta ente, vno, eodem, diuerso, toto, parte, causa, & similibus, quib. omnes scientiæ particulares vtuntur in proprias materias contractis. Ad Metaphysicam pertinent principia firmissima, certissima, notissima. Quorum illud est primum, *Fieri non potest vt idem simul insit & non insit*: cum ad illud omnes reuocentur demonstrationes & opiniones, & impossibile sit eundem arbitrari, idem simul esse & non esse, simul & semel & respectu eiusdem.

A Capite quarto ad septimum.

Defendit Aristoteles tribus his capitibus primi principij supra expositi firmitatē & veritatem, tam contra proteruos siue per-

Tom. IV.

tinaces qui illud negabant, quàm contra rudes & imperitos, quia *διὰ τὴν ἀπειθειαν*, ignorantiam scilicet artis Analyticæ, primum illud ac prorsus indemonstrabile principium, demonstrare frustra conabantur. Est enim *ἀπειθειά*, ruditas, siue ineruditio, nil aliud quàm nescire quarum rerum oporteat querere demonstrationem, & quarum non oporteat. Cui aduersatur *παιδεία*, recta institutio secundum sciendi modos, docendique formulas. De qua cap. i. li. i. de partibus Animal. Non posse ergo primum illud notissimumque principium demonstrari probat, contra imperitos. Quia non est omnium demonstratio, alioqui daretur in demonstrationibus progressus infinitus, neque vnquam vlla demonstratio absolueretur; proindeque nulla esset: quod falsum. Si ergo quorundam non sit demonstratio, maximè eorum quæ ita sunt certa & perspicua, vt nulla demonstratione egeant: atqui principium illud primum est eiusmodi. Quamquam licet, redarguendo aduersarium, demonstrare, impossibile esse vt idem respectu eiusdem simul sit & non sit, quod fiet argumento ad hominem, id est, ipsum arguendo ex propriis eius dictis. Si enim nihil dicat, relinquendus est quasi stipites siue planta. Sed talis ad hominem demonstratio, reuera non est demonstratio: non ostensiuã, quia non fit ex notioribus, cum ipso primo principio nihil sit notius: nec ducens ad incommodum, quia non deducit ad maius incommodum, quàm est illud quod ab aduersario conceditur; nullum enim maius est nec absurdius, quàm fateri idem esse & non esse simul. Quare qui primum principium suscipit demonstrandum, peccat in leges Analyticas, inciditque in vitium petitionis principij, probando idem per idem, vel notius per minus notum. Hinc rectè dixit Theophrastus primi principij demonstrationem esse violentam, ac præter naturam. Agit postea Aristoteles aduersus pertinaces, qui negabant primum principium, vnde cogebantur admittere propositiones contradictorias simul esse veras, siue, quod idem est, idem esse & non esse simul. Quod esse absurdissimum demonstrat, si modò non sit ambiguitas in terminis, & certa sit ac definita nominum significatio. Alioqui enim homonymia tollit contradictionem. Sic enim certissimum est, hominem vno modo proprioque ac vero sumptum, non posse non esse animal bipes. Quia homo propriè est animal bipes. Alioqui homo propriè, non erit homo propriè, quo nihil falsius, nihil stultius. Et certè si contradictoria simul essent vera, omnia essent vnum & idem: neque esset discrimen inter vera & falsa: vtraque enim simul essent vera & simul falsa; si videlicet idem de re omni affirmare & negare possemus. Ab hac vero absurdissi-

Solutio quinta quæstionis.

Metaphysica est præcipuè de substantia.

Solutio tertia.

πὲρ ἀπειθειᾶς.

πὲρ παιδείας.

Non potest primum principium demonstrari.

ὁμοίως ὅφουτε ὁ τριγύτης.

Non possunt contradictoria esse simul vera. Sic enim omnia simul essent vera & falsa.

Error Protagora.

ma opinione natus est Protagoræ Sophistæ error insignis, qui omnia quæ videntur, & quæ apparent, vera esse affirmavit. Si enim ita est, cum diuersis diuersa & contraria videantur, sequitur omnia simul esse æquæ vera & falsa. Fuit autem Protagoras Philosophus ille, quem ait Socrates apud Platonem in Mendæne, iuuentutem instituisse per quadraginta annos, magna nominis fama, & pari quæstu. Quod si quærat Protagoras & eius sectatores, quisnam statui possit iudex veritatis, cum diuersis diuersa videntur & opposita: respondet Aristoteles, id non minus absurdum esse, quàm si quis iudicem quæreret, qui vigilantes à dormientibus distingueret. Vt enim hoc per se notum est sensu; ita illud intellectu. Hi ergo mentis morbo ideò laborant, quòd quærant rationem eorum quorum non est ratio: cum non sit demonstratio principij demonstratiui. Vel certè proterui sunt, & ore tenus negant, quod sciunt esse verissimum. Est itaque hoc certissimum, quòd oppositæ enuntiationes non sint simul veræ: & contradictio de eodem simul nequeat esse vera. vnde sequitur fieri non posse, vt contraria eidem simul insint, saltem perfectè καὶ ἀπλῶς, & simpliciter in gradu summo & intensissimo, vt scholæ loquuntur.

Ad Caput septimum.

Declarat defenditque veritatem primi principij affirmatiui, quod cum primo illo negatiuo, Impossibile est idem simul esse & non esse, magnam habet affinitatem, licet non æquè latè pateat. Nam negatiuum in omni materia verum est, etiam de futuro contingenti; affirmatiuum autem, quod est eiusmodi, *Necesse est quodlibet esse vel non esse*, siue quod eodem recidit, *Necesse est quodlibet de quolibet affirmari vel negari*, non est verum in materia de futuro contingenti, sumptis videlicet partibus contradictionis determinatè. Neutram enim necessum est, si credimus Aristoteli lib. de interpret. esse determinatè veram, vel falsam, sed indeterminatè tantum. Quare principium hoc affirmatiuum, non est absolutè primum, sed potius negatiuum. Esse tamen affirmatiuum verissimum, nec dari medium inter contradicentes propositiones, vt nec inter numerum parem & imparem, cum necesse sit omnem numerum esse parem vel imparem; probat ex veri falsique definitione. Verum enim est dicere, id quod est, esse; aut quod non est, non esse: falsum, contra: ergo omnis propositio in qua dicitur esse, vel non esse, vera est vel falsa: sed nulla est propositio in qua esse vel non esse, non dicatur. Omnis enim affirmat, vel negat. Ergo nulla propositio est, quæ vera non sit vel falsa,

ἀνάγκη ἢ
φάσις ἢ
ἀποφασίς
ἐν κατὰ ἐνός.

Principium
primum af-
firmatiuum.

Nulla est
propositio,

atque adeò nullum erit medium. Proferuntur aliæ rationes, sed hæc est instar omnium. cui addi potest, posse duobus tantum modis responderi ad quæstionem quamlibet non æquiuocam, est, non est. At inter hæc nullum est medium.

quæ non sit
vera vel
falsa.

Ad Caput octauum.

Docet eos, qui enuntiationes contradictorias simul veras, & eos qui easdem simul falsas esse sustinent, tollere veri & falsi, itemque motus & quietis discrimen: quo nihil absurdius. Imò & repugnantia sic concedere, vt seipso refutent. Qui enim dicunt omnia esse vera, oppositam propositionem veram esse dicunt, eam scilicet qua dicitur nihil esse verum, vel non omnia esse vera, & sic negant omnia esse vera, atque adeò agunt contra se. Qui verò dicunt omnia esse falsa, ipsi se falsitatis arguunt, si aliquid affirmant. Tolli autem motum, si omnia sint vera, patet; quia per motum res mutatur, ergo propositio de priore statu, nunc erit falsa. Tolli etiam quietem, si omnia sint falsa, hinc constat, quod si esset certus rerum status, posset esse de eo certo statu vera quædam propositio: & sic non omnia essent falsa. Non igitur quiescunt omnia, nec mouentur etiam omnia perpetuò. Neque verò omnia interdum mouentur, interdum quiescunt; datur enim in natura rerum primus motor, isque sempiternus, & prorsus immobilis, vt demonstratum est cap. 5. & 6. lib. 8. Physic.

Qui dicunt
omnia esse
vera, vel
omnia falsa,
ipsi se refutunt.

Liber quintus Metaphysicorum.

Triginta capitulis communissimorum terminorum varias acceptiones modosque multiplices exponit, ac probè distinguit. Quod sanè huius scientiæ, quæ maximè vniuersalis est, proprium censetur officium: Cum termini illi communes in omnibus scientiis artibusque vsurpentur, penèque rebus omnibus, qua entia sunt, conueniant; & licet non admodum sollicitus sit Aristoteles, quem seruet in illa communium terminorum declaratione ordinem, videtur tamen vtcumque naturæ ordinem secutus, qui à natura prioribus incipiat, & in posterioribus desinat. Enimverò differit primum de distinctione principiorum & causarum entis. Deinde de distinctione entis, eiusque partium; denique de distinctione proprietatum siue passionum entis.

Summa libri
quinti,
quem vocat
Præparatiuū
Aristotelis.

A Capite primo ad sextum.

Explicat primo cap. principij modos septem. Primus est, quo principium dicitur id vnde motus incipit quomodocumque. Sic

Ad cap. 1.
Septem modi
principij.

principium vitæ seu motus, quo ex vno loco in alium mouemur, dicitur ille locus è quo primò exierimus. Secundus, vnde feliciter incipimus. Sic faciliora sunt principia doctrinæ. Tertius, ex quo primo insito aliud fit. Quartus, vnde motus, vt causa efficiens. Quintus & sextus iidem ferè sunt cum quarto, cum efficiendi vi definiantur. Septimus, id vnde res cognoscitur, vt axiomata, definitiones. Ex his principium definitur, id primum, vnde aliquid est, aut fit, aut cognoscitur. Et principia quidem alia esse interna, vt sunt materia & forma; alia externa, vt sunt efficiens, & finis.

ti 472.

Ad cap. 2.

Cap. 2. Genera & modi causarum explicantur, vt lib. 2. Physicor. cap. 3. aliisq; locis passim, vbi eos exposuimus. Multa enim his libris alibi dicta retexit repetitque Aristoteles, vt in progressu videbitur.

Ad cap. 3.

Cap. 3. Elementi acceptiones distinguuntur. Elementum aliud est vocis, estque litera vt A, B; aliud corporis, in quod corpora diuiduntur, vt in vltima, & specie indiuisibilia: communis acceptio est, quòd primum cuique inest. De Elementis dictum lib. de Gener. & Corrupt. de Cælo.

Ad cap. 4.

Cap. 4. Naturam sex modis accipi ostenditur: Primò, pro viuientium generatione, & natiuitate. Secundò, pro prima parte genita, vt est cor. Tertio, pro principio interno cuiusque rei, vnde res habet vt moueatur per se primò, quo modo definita est natura secundo Physicorum. Quarto, pro materia. Quintò, pro forma. Sextò, pro essentia qualibet. Sed propria acceptio naturæ est pro forma, quia propter hanc materia & generatio dicitur natura.

Ad cap. 5.

Cap. 5. Necessarium primò dicitur quod non est quidem causa rei, sed sine eo res esse nequit, vt respiratio, cibus ad vitam animalis. Secundò, sine quo bonum non fit, vel malum non pellitur. Sic potio medicata necessaria est vt morbus arceatur. Tertio, quod est violentum. Quarto, & propriè quod aliter habere non potest. Vt Deum esse hominem, esse animal rationale.

Ad Caput sextum.

Vnum dicitur vel per accidens, vel per se: Illud dicitur primò, cum subjectum & accidens dicuntur vnum, vt Coriscus & Musicum: quia vnum alteri accidit. Secundò, cum duo accidentia dicuntur vnum, quia eidem subjecto insunt, vt Musicum & iustum sunt vnum; quia simul sunt in Corisco, id est, in vno aliquo homine. Addi posset tertius modus vnius per accidens, quo subjecta diuersa, vnum dicantur propter vnum accidens, quo affecta sint omnia. Sic Æthiopes dici possunt omnes vnum quid, ratione nigredinis. Vnum per se dicitur primò, ra-

Vnum per se
vel per acci-
dens.

Tom. IV.

tionem continuitatis. Alia autè continuæ sunt per vinctuli continuitatem, vt fasciculus, alia medio glutine, vt mensa; alia per se & natura, vt linea, brachium. Secundò, ratione subiecti forma sensibili non differentis, licet secundum quantitatem sit diuisum; sic omnes fluuij sunt vnum ratione aquæ, omnia vina, vnum, licet quantitate & loco differant. Explicari potest hæc vnitas per se ratione materiæ secundæ. Quæ scilicet forma aliqua sensibili affecta est, ita vt ea dicantur vnum, quorum materia secunda est eadem. Sic plures panes ex eadem farinæ massa dicuntur vnum. Quia eorum, licet diuersi sint, & figura vel coctione differant, eadem tamen est & vna materia secunda, scilicet farina. Tertio, ea sunt per se vnum, quorum vnum est genus; sic homo, canis, equus, vnum sunt in animali. Quarto, ea sunt per se vnum, quorum eadem est definitio essentialis infima & specifica, ita vt sit indiuisibilis in aliam definitionem essentialem specificam. Sic indiuidua vnius infimæ speciei vnum sunt, quæ scilicet eandem definitionem essentialem specificam & vltimam habent. Quintò, ea sunt propriè vnum, quæ re & ratione sunt planè idem, vel quæ numero sunt idem, vt Socrates & Socrates, siue hic homo, hic Philosophus, ostenso eodem. Absolutè autem & in vniuersum quæcunque diuisionem non habent, vt sic, vnum sunt, nempe quia vnitas consistit in indiuisione. Proprium vnius est, esse principium numeri: cuius scilicet sit mensura. Omnis enim prima mensura cuiusque generis, est eius principium. Quia ex mensura prima res primò cognoscitur; id autem vnde res primò cognoscitur, principium est. Cum enim res primò sit per principium, per illud tanquam per primum habet, vt cognoscatur: quia vnde res primò habet vt sit, inde primò habet vt cognoscatur. Denique alia sunt vnum numero, vt ea quorum materia vna est & singularis: alia specie, quorum vna est essentia, ratio, definitio. Alia genere, quæ sunt eiusdem categoriæ, siue quorum est eadem prædicationis de primis substantiis, figura & ratio. Alia proportionem & similitudine siue analogia, quæ scilicet inter se comparata, eodem modo sese habent, vt oculus, mens. Vt enim se habet oculus corporis ad corpus; sic mens ad animam. Quæcunque autem sunt numero idem & vnum, sunt etiam specie vnum, non contrà. Et quæ specie vnum, etiam genere, non contrà. Quæ denique vnum genere, etiam analogia, non contrà. Tot modis dicitur multiplex siue multa, quot vnum,

Vna numero
ro. specie ge-
neri. propor-
tione.

Ad Caput septimum.

ENS vel est per accidens: Quod dicitur tribus modis: Primò, cum duo accidunt

Ens tñ èy
& omnia
Caus.

substantiæ, & vnum accidens dicitur de alio, vt Iustum est Musicum: Secundò, cùm accidens dicitur de subiecto, vt Homo est Musicus: Tertio, cùm subiectum dicitur de accidente, vt Musicum est homo. Vel per se, quod continet Categorias: substantiam, qualitatem, quantitatem, ad aliquid, &c. Et diuisionem aliam in ens actu, & potentia, de qua lib. 9.

Ad Caput octauum.

Dicitur substantia primò, corpus quodlibet simplex, sensibile, vt terra: imò & compositum, vt animalia, dæmonia. (Reponit autem dæmonia inter corpora, ex opinione Platonis, & loco exempli; putauit enim Plato dæmonia esse animalia subtilissimo corpore, & ratione prædita, & immortalia.) Secundò, causa formalis. Sic anima substantia dicitur animalis. Tertio, principium corporum sensibilibus, ex mente Platonis & Pythagoreorum, sic puncta, lineæ, superficies, numeri, dicuntur substantiæ corporum sensibilibus. Quarto, essentia & quidditas rei. Sic animal rationale dicitur substantia hominis.

A Capite nono ad duodecimum.

Exponuntur nono capite modi eiusdem & diuersi, differentium & similibus. Idem dicitur vel per accidens, vt ens; vel per se, vt de vno suprà dictum est. Diuersum, contrà. Differentia omnia diuersa, non contrà; dicuntur primò, quæ cùm aliquid idem sint vel numero, vel specie, vel genere, vel analogia, in aliquo tamen differunt, vt Socrates sedens, & aliàs idem stans; vt Socrates & Plato, vt Socrates & equus; vt ens absolutum & relatum. Secundò, quorum est diuersum genus. Tertio, differentiarum contrariarum. Quarto, quæ substantia differunt, vt materia & forma. Similia dicuntur primò, quæ idem passa sunt, vt ruborem ex ira, pallorem ex morbo. Secundò, quæ plura eadem quàm diuersa habent, vt fratres gemelli in multis similes. Tertio, quorum qualitas vna, vt sunt Æthiopes, vno colore affecti. Quarto, quæ pluribus aut præstantioribus qualitatibus secundum quas se alteratio affecta sunt: vt duo vina eiusdem coloris, odoris, saporis, facultatis. Dissimilia autem dicuntur *ἀντιχειρίως*, opposito modo.

Ad cap. 10. Cap. 10. Notantur quatuor genera oppositorum. Contradictoria scilicet, contraria, relatiua, priuatiua. De quibus in Categoriis cap. 10.

Ad cap. 11. Cap. 11. Modi prioris & posterioris. De quibus etiam c. 12. l. Categor. Prius autem dicitur vel loco, vel tempore, vel motu, vel potestate, vel ordine, vel cognitione; (prio-

ritas autem cognitionis, vel est secundum rationem & intellectum, quomodo vniuersalia priora sunt cognitione, singularibus; partes toto; passionibus priorum, passionibus posteriorum; vel secundum sensum, quomodo singularia priora sunt vniuersalibus; totum, partibus;) vel denique natura, qui modus maximè proprius est, quo nimirum ea dicuntur priora, quæ naturali essendi ordine alia antecedunt, vel, vt aiunt Logici, à quibus ad alia non reciprocatur essendi consequentia, vt vnitas, respectu binarij; animal, respectu hominis; substantia, respectu accidentis.

Ad Caput duodecimum.

Primum potentiæ genus est potentia actiua, quæ est principium motus, aut mutationis existentis in re diuersa ab ea in qua ipsum est; aut si in eadem existat, non per se in ea sit, sed per accidens. Exemplum principij quod est in re diuersa, ab ea quæ mutatur, est potentia ædificandi: eius autem quod est in eadem, sed non per se, est ars Medicinæ; quæ licet aliquando sit in eo qui curatur, ægrotante scilicet, non est tamen in illo pro vt curatur; cùm accidat ei qui curatur, habere in se principium actiuum curationis, nempe medendi artem. Secundum genus est potentia passiuua, quæ est principium passiuum, secundum quod aliud ab alio pati potest, vt aliud est ab ipso. Tertium, est vis benè agendi. Quartum, vis quælibet, siue habitus, aut forma per quam res planè redduntur immutabiles; aut non facile mutabiles, vt durities insignis, qualis inesse creditur adamanti, per quam adamas frangi vix potest. Potens dicitur totidem modis. Impotentia est *σέπνεσις δυνάμειος*, priuatio potentiæ.

Quid potentia actiua.

Passiua.

Impotentia.

A Capite decimotertio ad decimum sextum.

Exponitur cap. 13. quantitas, eiusque species, & quæ sint quanta per se, & per accidens. Quantitas siue quantum dicitur id quod diuidi potest in eas partes quibus constat, quarum vtraque (si duabus tantum constet) vel singulæ (si pluribus) vnum quid, & hoc aliquid aptæ sint esse, id est, aptæ sint vt designentur extra alias in ipso toto. Quo pacto in binario lapidum designari possunt seorsim vnitates duæ; & in linea duorum pedum, duo pedes. Quantitas duplex, multitududo, quæ diuisibilis est in non continua; & magnitudo, quæ in continua. Magnitudo triplex: linea, siue longitudo; latitudo, siue superficies; profunditas, siue corpus. Per se quanta est linea, per accidens, Musicum.

Cap. 14. dicitur quale primò, substantiæ differentia, vt bipes, quadrupes, animalis. Secundò, rei separatæ, immobilis, & Ma-

Ad cap. 13.

Diuisio quantitatis.

Ad cap. 14. τὸ ποσόν, ποικιλίας.

thematicæ affectio. Tertiò, affectio substantiarum mobilium & Physicarum, vt calor, frigus, & quælibet patibilis qualitas. Quartò, virtus, vitium.

Ad cap. 15.
μεγς π.

Cap. 15. Dicuntur relata, siue ad aliquid tripliciter, vel, vt duplum ad dimidium; vel, vt calefactiuum ad calefactile; vel, vt mensurabile ad mensuram, scibile ad scientiam, sensibile ad sensum. Relata primo modo fundantur in numero vel vnitare. Relata secundo modo, in potentia actiua vel passiuâ, vel actionibus. Relata tertio modo, à prioribus differunt, quòd priora à suis formis ex vtraque parte denominantur, duplum à duplicitate, dimidium à dimidietate, agens ab actione, patiens à passione: Hæc autem licet ita se habeant, vt vnum à sua forma denominetur, vt mensura à mensuratione, scientia ab actu sciendi: alterum tamen non denominatur à sua forma, sed à suo correlatiuo, vt mensurabile à mensura, scibile à scientia, &c. Dicuntur etiam relata per se quorum genera sunt ad aliquid, vt Medicina, ratione scientiæ. Item & ea quæ in relatis per se sunt, vt æqualitas in æquali, similitudo in simili. Alia verò dicuntur relata per accidens, vt homo, album: ille quidem, quia accidit ei vt sit æqualis, vel duplus; hoc, vt sit etiam duplum.

A Cap. decimosexto ad vigesimumquartum.

Perfectum dicitur cap 16. tripliciter; quantitate, cum nulla pars debitæ quantitatis deest. Virtute siue excellentia, cum à nullo res in suo genere superatur. Finis consecutione, cum finem, qui semper est optimum quid, obtinet.

Cap. 17. Terminus dicitur quod est cuiusque rei vltimum. Estque vel quantitatis continuæ; vel formæ magnitudinis, siue habentis magnitudinem; vel motus & actionis; vel ipse finis; vel rei quidditas & essentia.

Cap. 18. Dicitur *τὸ κατὰ τὸ* secundum quod: Primò formaliter; sic secundum id quod bonum est, putà secundum virtutem, homo dicitur bonus formaliter. Secundò materialiter. Itavt secundum quod sit id in quo primo res fieri apta est, vt in superficie color. Imò tot modis dicitur secundum quod, quot causa. Per se autem siue secundum se. Primò, dicitur definitio essentialis integra. Secundò, quod est pars definitionis essentialis. Tertiò, primum rei cuiusque subiectum, vt superficies coloris. Quartò, cuius non est causa. Sic homo per se homo est. Quintò, quod soli inest, vt sic: quo modo separatum à materia, per se est.

Cap. 19. Dispositio est ordo rei partes habentis, aut secundum locum, aut secundum potentiam, aut secundum speciem.

Cap. 20. Modi habitus. 21. Passionis. 22.

Tom. IV.

A Priuationis. 23. *τὸ εἶναι*, habendi, clarè satis explicantur in textu. Differt verò *εἶναι*, habitus, *ἀπὸ τοῦ εἶναι*, vt textus docet. Propriè *εἶναι*, est dispositio benè vel malè subjectum afficiens. Habere verò multis dicitur modis, in textu facilibus. De quibus etiam dictum in Categoriis.

A Cap. vigesimoquarto ad trigesimum.

Dicitur vnum ex aliquo fieri, cap. 24. vt *Ad cap. 24. ἐκ πρῶτου* ex materia, vel prima siue remota, vel secunda & proxima. Secundò, vt ex principio mouente. Tertiò, vt ex toto quodam composito. Sic elementa fiunt per resolutionem ex mixto: Lapidés ex domo. Quartò, vt ex parte species, homo ex bipede, syllaba ex elemento. Quintò, vt ex parte eius ex quo fit, sic proles è femine parentum fit. Sextò, consequenter ratione temporis: sic quæ fiunt post alterum, ex eo fieri dicuntur, vt nox ex die, ex serenitate tempestas, ex Bacchanalibus Thargelia. Hæc enim, quæ festa erant in honorem Apollinis, fiebant Februario mense, illa Ianuario.

Cap. 25. Pars primò dicitur quantitatiua & integralis, quæ ad quantitatem spectat. Secundò, subiectiua, in quam forma aliqua sine quantitate diuiditur: sic species est pars generis. Tertiò, essentialis Physica, vt materia, forma. Quartò, essentialis Metaphysica. Sic genus est pars speciei, itemque differentia.

Cap. 26. Totum primò dicitur quod est integrum. Secundò, generatim quod partes vnitas habet. Hinc totum aliud vniuersale, quod partes subiectiuas continet, vt genus, species; totum integrale, quod partes integrales vnitas continet. Et totum essentialis, quod partes essentielles, siue Physicas, siue Metaphysicas vnitas habet. Ratio totius magis conuenit naturalibus quàm artificiosis: vt & ratio vnus. Naturalia enim composita, sunt magis vnum. Aliter vsurpatur omne, aliter totum. Illud enim multitudinem ferè rerum diuisarum significat; hoc autem, vnus ex multis constitutionem.

Cap. 27. *Κολοβόν*, mutilum vt quid dicatur, debet esse diuisibile, quia detractione vnus partis, fit res mutila. Item post mutilationem, debet permanere, esseque idem secundum substantiam. Tertiò, habere partes certa ratione sitas. Hinc Homogenea, vt aqua, non fiunt mutila; vt nec numeri. Quartò, esse continuum. Sed pars quæ ablatâ res fit mutila, debet primò, in re prominere, & quasi explantari, vt brachium, pes: Itavt non sit de internis præcipuis; & ad vitam necessariis. Secundò, debet non restitui naturaliter. Alioqui cerui, cum cornua deposuerunt; & calui homines, cum ex morbo capillitium amisere, mutili dicerentur: cornua

enim ceruis, capilli hominibus renascuntur: A
At sic nec cerui, nec homines mutili dicuntur.

Ad cap. 28. 7805.
Cap. 28. Genus primò sumitur pro generatione continua rerum eiusdem speciei, puta hominum. Secundò, pro capite siue principio generationis. Tertiò, pro genere subiecto, ut est superficies respectu figurarum planarum. Quartò, pro eo quod primum est naturæ ordine in definitionibus, & in quid prædicatur, & cuius differentia sint qualitates, id est, quod immediatè diuiditur per differentias quæ faciunt quale quid; quas qualitates essentielles vocant. Diuersa genere propriè sunt ea quæ, vel subiectum primum diuersum habent, si subiectum habent, ut cæli, & elementa; vel corruptibile & incorruptibile; (quæ dicuntur diuersa genere, cap. ultimo lib. 10. Metaphys. quia constant materiâ diuersâ, quæ genus Physicum est, subiectumque primum;) ita ut alterum in alterum non resoluantur, neque vtrumque in idem: vel quæ ad diuersas spectant categorias, ut homo, candor. Categoriae enim nec in se mutuò, nec in vnum quid resoluantur, vnum, inquam, ut commune genus & synonymum. Alioqui in ens resoluantur: quod tamen analogum est, nec verum genus. Obserua, curiose lector, ex hoc textu colligi duo genera resolutionis, Physicum vnum, quo corpora naturalia resoluantur in ea quibus constant: sic mixta resoluantur in quatuor elementa; sic elementa resoluantur in materiam & formam: Metaphysicum alterum, quo indiuidua in species, species in genera resoluantur. quod fit non realiter, ut in mixtis Physicis; sed solâ intellectus operatione, è multis vnum methodo syntheticâ siue compositiua facientis, donec ad summum genus peruenerit.

Ad cap. 29. 7806.
Cap. 29. Falsum dicitur in rebus, in oratione, in homine. In rebus tripliciter: primò, si nunquam conuenire possunt, vel componi, ut diametrum esse commensurabilem: Secundò, cum res non sunt actu compositæ, licet possint componi & simul esse, ut Socratem sedere, cum non sedet. Tertiò, cum apparent res esse, nec sunt reuera, ut colores Iridis, simulacrum hominis cuiuspiam: quod videri potest ipse verus homo, cum non sit. Ratio autem siue oratio falsa est, quæ significat quod non est. Homo deniq; falsus dicitur, qui sectatur falsas orationes prudens, sciens; vel aliis auctor est falsitatis & errorum.

Ad cap. 30. 7807.
Cap. 30. Accidens dicitur primò, quod fortuitum est: ut inuentio thesauri, fodiendo. Secundò, quod per se est in vnoquoque, non tamen ad essentiam pertinet: & hoc quidem contingit esse sempiternum, illud nunquam. Qua de realibi, id est, in 2. Physic. vbi de casu & fortuna. & in lib. 1. poster. Analyt. c. 30. vbi docetur non esse scientiam fortuitarum.

Liber sextus Metaphysicorum.

Tribus constat capitibus, vel, ut alij volunt, duntaxat duobus: quibus primum explicatur modus, quo Metaphysica de ente agit, eiusque principiis, partibus, & proprietatibus. Deinde rejiciuntur ab huius scientiæ consideratione entia per accidens, & rationis: à consideratione, inquam, principali, & per se. Debent enim entia per accidens, & entia Logica, à Metaphysica cognosci; si non per se; & gratia sui, saltem in gratiam entis veri, vnius, realis & per se, quod maximè ad Metaphysicam pertinet.

Ad Caput primum.

Statuitur; cæteras scientias de certo entis genere pertractare, & circa causas & principia quædam versari: Solam verò Metaphysicam de ente, ut ens est, agere. Et Physica quidem versatur circa substantiam mobilem & materialem: Mathematicæ puræ agunt de rebus re ipsa mobilibus, & à materia sensibili re inseparabilibus, sed tamen ea ratione qua sunt immobiles, & cogitatione separata; vel quod idem est, prout in sui consideratione materiam sensibilem non includunt. Ut ergo Physica, mobilium & inseparabilium; Mathematica verò, velut immobilium & separabilium; sic Metaphysica est reuera immobilium, æternorum, separabilium, & diuinorum contemplatrix. Vnde scientia Theoretica triplex, Physica, Mathematica, Theologica, quæ postrema dicitur etiam *ἡμωτάτη, ἡ ἀριστή φιλοσοφία*, quia circa primam & excellentissimam substantiam versatur, eam nempe quæ immobilis est & æterna, imò & circa ens ut ens est, vnde scientiarum vniuersalissima perhibetur.

Ad Caput secundum.

Proponitur entis simpliciter, id est, vniuersaliter, accepti tripartita diuisio: In ens per accidens & per se, (per se autem in categorias diuiditur,) in ens rationis (quod per verum & falsum intelligit) & reale; in ens potentia & actu. Deinde statuitur entis per accidens non esse scientiam. Nulla enim scientia siue factiua sit, siue actiua, siue contemplatrix, entia per accidens considerat, quæ propè sunt infinita. Sic ars ædificandi non spectat iucunditatem, molestiam, utilitatem, damnum, & alia quæ accidunt ædificiis; nec Geometria, ea quæ accidunt figuris, ut quod lignæ sint vel plumbeæ, delectabiles, molestæ. Imò ens per accidens est ferè non ens, non habet causas per se, nec per se generatur aut corrumpitur: nec sem-

Cætera scientia certo genere entis sunt: Metaphysica de ente ut ens est.

Theoretica scientia triplex.

Diuisio tripartita.

Diuisio scientiarum.

Entis per accidens nulla est scientia.

Substantiæ vocantur, vt & eorum partes. Tum esse quærendum, an sint substantiæ separatae. Putasse nonnullos, terminos corporis, superficiem, lineam, punctum, vnitatem, esse substantias: Alios, nihil esse præter sensibilia: Alios, esse ideas æternas. De quibus fit considerandum, postquam ratio substantiæ fuerit descripta.

Ad Caput tertium.

Ponitur primo, quadripartita substantiæ diuisio, Aristotelis tempore recepta. Nam substantia cuiusque rei dicebatur, vel ipsius rei essentia, vel idea speciésve separata; quam vocat τὸ καθόλου, vniuersale; vel eiusdem rei genus. Vel denique subiectum τὸ ὑποκείμενον, de quo alia dicuntur, ipsum autem de nullo. Et hoc maximè substantia est. Est enim ipsa singularis substantia, quæ est basis & fundamentum aliorum omnium: cùm de ea dicantur omnia, & in ea insint, vt constat ex Categoriis. Statuitur secundo, subiectum esse triplex, materiam, formam, compositum; & duo hæc esse magis entia, quàm materiam: Licet materia sit verè substantia, cùm sit subiectum primum & vltimum, aliisque sublatis quæ sunt corporum affectiones, potentiæ vel quantitates, ipsa remaneat. Hæc autem materia prima est, quæ per se, neque quid, id est, substantia completa, neque quantum est, neque aliud quoduis prædicamentum. Eius enim esse à quouis prædicamento differt. Quanquam non ideo dicenda est materia, substantia prima. Ad rationem enim substantiæ primæ requiritur, vt sit separabilis, id est, possit sine aliis existere, ac vi sua perfectè subsistere. Item vt sit hoc aliquid, id est, determinata perfectaque substantia, & singularis: at materia non potest à forma separari; neque est hoc aliquid determinatum. Quare forma & compositum magis sunt substantiæ, quàm materia. Sed materia, quia quodammodo manifesta est, ex eo scilicet quòd omnes eam agnoscant, sitque subiectum mutationis, & potentia ad omnes formas, relinquenda est; vt & compositum, quod materia & forma notius est ac posterius: (nam posteriora natura sunt nobis clariora:) de forma autem, quæ est ἀπορώπητι, valde dubia, & obscura, agendum. Cùm verò fateantur omnes, esse sensibiles quasdam formas substantiæve, de his primò dicendum est.

Ad Caput quartum.

Statuit esse de formis rerum sensibilibus agendum, quatenus formæ nomen sumitur pro quidditate rei, siue natura specifica. Tum esse à notioribus nobis ad notiora natura transeundum, vt dictum est c. i. l. i. Phy-

A sic. Tertio, Logicè prius agendum de natura & quidditate rerum: deinde Physicè. Agere autem Logicè est, cùm expenditur quidditas ex legibus definitionis; Physicè, cùm ex disquisitione partium rei, vt materiæ & formæ. Quem differendi modum instituet lib. 8. hinc enim Logicum sectatur: Vt hoc & sequenti capite examinet quid sit quod quid est, siue quidditas, & quorum. Sexto autem, an quidditas à rebus, quarum est quidditas, sit diuersa. Septimo, octauo, & nono, an requirantur quidditates, formæ-ve separatae, id est, ideæ ad generationem rerum sensibilibus. Decimo, vndecimo, & duodecimo, ex quibusnam vt è partibus, quidditas eiusmodi rerum constituatur. Decimotertio, decimoquarto, decimoquinto & decimosexto an vniuersalia vt talia sunt, earumdem rerum sint quidditates. Tandem decimosextimo, an quidditas rerum sensibilibus habeat rationem principij & causæ earum, nec-ne?

De quidditate ergo statuitur 4. cap. eam esse id quod res ipsa dicitur esse per se, vel id quod de ea per se dicitur. Sic verò per se accipiendum, vt subiectum non ponatur in definitione prædicati. Sic enim erit prædicatum de essentia: Quo pacto animal & rationale dicuntur de homine: quia homo in neutrius definitione ponitur. Vocatur autem hinc quod quid erat esse, & quod quid est, & quidditas, tota communis natura, essentiaque rei, quæ respondet definitioni. Vnde propriè essentia particularis & indiuidua, vt Socratis, non vocatur ab Aristotele quidditas; sed cõmunis & specifica omnium hominum natura. Supponitur postea, substantias compositas & sensibiles quidditatem habere siue propriam definitionem, non entia per accidens, composita scilicet ex subiecto & accidente, vt est homo albus: licet aliquo modo possint entia per accidens describi & explicari. Imò verò possunt accidentia Categorica, quæ sunt vnum per se, & vnius naturæ, habere quidditatem & definitionem, non simpliciter vt substantia, sed suo modo.

Ad Caput quintum.

Posita distinctione accidentium simplicium, eorum scilicet quæ certo subiecto non sunt determinata, vt est album, concavum, rectum; & coniuictorum, quæ certo subiecto definita & annexa sunt, vt simum naso; statuit accidentia coniuicta, quæ per attributa rebus definitis extrinseca explicantur, aut simpliciter definitionem siue quidditatem non habere, aut habere suo modo, vt supra dictum est. Imò verò cùm accidentia simplicia dici possint coniuicta, si non respectu specialium subiectorum, sal-

tem

Subiectum
siue substan-
tia triplex,
Materia,
forma, com-
positum. Vt
dixit cap. 1.
lib. 2. de ani-
ma.

Quid ager
Logicè.

Quid Phy-
sicè.

Breuis sum-
ma reliquo-
rum capi-
tum.

Quid quid-
ditas, τὸ τί
ἐστιν.

Accidens
simplex &
coniuictum.

tem generalium; quia omne accidens sub-
jectum requirit: sic enim album, licet non
hanc vel illam corporis speciem sibi vendi-
cet, tanquam subiectum; corpus tamen vel
superficiem absolutè requirit, cum extra
hæc non existat: certè neque simplicia illa
accidentia simpliciter definitionem habe-
bunt, propriam scilicet & accuratam; at-
que adeo sola substantia quidditatem ac de-
finitionem habebit, aut maximè primò, &
simpliciter.

*Sola substā-
tia proprie
ac simplici-
ter quiddi-
tatem habet.*

Ad Caput sextum.

Statuit quidditatem rei non esse idem
atque rem ipsam, in iis quæ per acci-
dens dicuntur. Albus enim homo, & esse
hominis albi, differunt: At in iis quæ per
se dicuntur, rem eiusque quidditatem non
esse naturas diuersas, sed planè idem &
vnum.

Ad Caput septimum.

Statuit primò, ea quæ fiunt, vel naturâ,
vel arte, vel casu fieri: Ab aliquo, id est,
ab agente; ex aliquo, id est, ex materia; &
aliquid, id est, quid determinatum & sin-
gulare. Quicquid enim fit, singulare est. Se-
cundò, generationes naturales esse eorum
quæ naturâ constant; alias verò vocari *min-
oris*, effectiones, quæ vel ab arte, vel à po-
tentia, vt est vis trahendi corpora, vel à
mente, id est, ingeniosè, sine habitu ta-
men, proficiscuntur. Tertio, ea quæ casu
fiunt, refertur ad ea quæ natura aut arte
fiunt. Multa enim accidunt præter inten-
tionem agentis, vt monstra, & errores ar-
tificum: & in natura gignuntur quædam ex
semine, quædam sine semine, vt mus ex se-
mine muris, & ex putredine; quamquam
eadem sunt specie & natura. Quarto, ea
arte fieri, quorum forma, *et dicitur*, idea, in ani-
ma est: & formam hanc, quæ dicitur exem-
plar, esse quidditatem, & primam essen-
tiam substantiamve. Quia prior est, natu-
ræ ordine, formâ eâ quæ ab artifice in ma-
teriam inducitur; cum huius illa sit causa,
& principium formale, quo agens siue ar-
tífex operatur. Sic enim idea domus, quæ
hîc dicitur domus sine materia, est causa
domus materiam habentis. Idea sanitatis
siue sanitas vt cognita est, causa sanitatis
realis & veræ. Quintò, impossibile esse
quicquam fieri è nihilo, sed omnia fieri
ex præjacente materia, licet nomen ma-
teriæ non semper retineant: sic statua li-
gnea non dicitur lignum, sed statua. A
forma enim existit potius denominatio.

Ad Caput octauum.

Statuit primò, materiam & formam pro-
priè non fieri, sed compositum. Secun-
Tom. IV.

Adò, ideas siue formas separatas nil conferre
ad generationem rerum naturalium. Neque
vt causas efficientes, neque vt exemplares.
Non vt efficientes: quia vniuersalis causa
(quæ in textu explicatur per globum, per
domum, per hominem, per animal, abstra-
cta à singulis & in vniuersum sumpta) non
potest res singulares, siue hoc aliquid gene-
rare. Causa enim non plus dat, quàm habet:
at causa vniuersalis & communis, qualis est
idea Platonica, non est hoc aliquid, vel
quid definitum & singulare: neque vt exem-
plares, vel vt exemplaria, quorum scilicet
imitatione res fiant, quia sufficit realis simi-
litudinis generantis & rei genitæ, quæ semper
in natura deprehenditur. homo enim ho-
minem generat, nisi quid præter naturam
fiat. Cum ergo ad generationem satis sit,
quòd generans specie idem procreet, ac rea-
liter efficiat simile, itavt sit causa formæ in
materia; frustra erunt ideæ vt exemplaria.
Sed ea de re iam dixit capite septimo libri I.
huius operis.

*Idea nil ad
generationem.*

Ad Caput nonum.

Statuit primò causam, cur quædam &
arte fiant & casu, vt est sanitas; quædam
verò sola arte, vt est domus, esse materiam:
quæ cum in artificiali generatione principa-
tum teneat, (materia enim arte factorum est
substantia Physica, completa, principium
motus & actionis habens, forma verò arti-
ficialis merum accidens est, ac ferè figura
iners;) interdum à seipsa veluti mouetur,
sine externo motore, ad id quod etiam ars
potest efficere, vt in sanatione humanum
corpus; itavt tunc quod ars facit, id ipsum
casus facere possit: interdum verò non est
apta ex se moueri, saltem eo modo, quem
ars exigit; vt in ædificatione sunt lapides,
qui licet apti sint moueri deorsum, non ta-
men eo modo, vt simul conueniant & con-
struantur, sicut artificiosa constitutio do-
mus exigit, vnde tunc quod ars facit, non
facit casus. Quis enim vidit vnquam, aut au-
diuit domum aliquam casu factam fuisse?

*Materia
causa est cur
quædam fiant
arte & casu,
quædam sola
arte.*

Statuit secundò, omnia quodammodo fie-
ri, *et dicitur* *ομωνύμων*, (alij codices habent *ὁμωνύμων*,
malè, quia de vniuocis, quæ & nomine &
ratione conueniunt, hîc est sermo, non de
homonymis siue æquiuocis, quæ solo no-
mine conueniunt,) id est, ex vniuoco seu
simili, tam arte facta quàm naturalia, si mo-
dò per se fiant. Quæ enim per accidens
fiunt, cum ex agentis intentione non fiant,
necessum non est esse vniuoca, id est, agenti
similia. Vniuoca autem & similia dicuntur,
vel secundum naturam, qui modus est prin-
cipalis, vt filius & pater: vel secundum par-
tem seu artem potius, vt domus realis, & do-
mus idealis, vel secundum partem formæ,
d

*Emendatio
contextus.*

*Omnia ferè
ex simili
fiunt.*

vt vir aliqua ex parte sanus, & quidpiam partem sanitatis aduehens, vel secundum virtutem, vt frictio cum calore & sanitate collata. Nam motus, confricationis virtute calorem habet, & sanitatem. In iis ergo quæ per se fiunt, semper est quædam similitudo cum efficientibus, siue, vt aiunt, vniuocatio. Agens enim formam suam, quantum potest, vel aliquid sui, communicare intendit effectui suo. Tertiò statuit, proprium esse substantiæ generari ex substantia antecedente vniuoca, eiusdemque speciei & actu existente; sic animal gigni ex animali eiusdem speciei: id tamen non esse necessum in accidentibus, quippe quæ non fiant ab vniuocis semper, vt substantiæ: cum calor non semper à calore fiat, sed interdum à motu locali, & frictione. Motus autem localis genere differt à calore, nedum specie.

Ad Caput decimum.

VT explicet an partes rei, earumve rationes, in ratione seu definitione totius poni debeant: & num partes toto priores sint, necne; diuidit primò partes in quantitativas & substantiales: & has quidem vt pote materiam & formam, significat vel in commune sumi posse, vt scilicet materia sunt, vel forma absolutè; vel sub ratione particulari, vt scilicet materia est hæc, nempe sensibilis, vt hæc ossa, hæc carnes; vel intelligibilis, vt hæc linea, hæc latitudo; & vt forma est hæc, vt Socratis. Et partes quidem substantiales in commune sumptas, dici partes formæ, siue formales, seu potius speciei, & totius quidditatis partes; (cum nomine formæ non altera pars totius Physici, hinc debebat intelligi, sed forma Metaphysica, quæ propriè dicitur species, siue specifica essentia, vt homo, seu essentia humana completa;) quo modo carnes & ossa in commune & absolutè dicuntur partes formales, id est, essentiæ & speciei humanæ. Partes verò substantiales particulariter sumptas, dici partes materiæ particularis siue materiales, quæ materia propria est individui materialis, quod vocat Aristoteles *σώλον*. Hoc posito docet partes vno modo poni in definitione totius, altero minimè. Nam si sumatur totum pro specie, & partes pro partibus speciei, ex poni debent in definitione totius: quia per se speciem constituunt. Si verò totum adhuc sumatur pro specie, partes verò pro partibus materialibus, seu potius materiæ particularis, vt nempe sunt hæc, vel illæ, Socratis vel Platonis, non debent tunc reponi partes in definitione totius, cum ipsum per se non constituent, sed ei accidant: Quod si totum sumatur pro eo quod dicitur *σώλον*, simul totum, estque individuum

A materiale speciem complectens cum materia particulari, itavt posset tale totum definiri, (quod tamen fieri nequit cum definitio non sit singularium,) tunc partes materiæ particularis ponendæ essent in definitione totius sic sumpti. Ex quo intelligitur partes formæ illius, scilicet totius quod species est, esse illo toto priores; cum in illius definitione ponantur: partes verò materiæ seu individui, cum specie quidem collatas esse eâ posteriores, cum illi accidant; cum individuo autem, eo esse priores, quatenus ipsum constituunt; quatenus tamen sine earum partium quibusdam esse potest, (nam sine digito & pede potest vir aliquis esse) eodem esse posteriores. Obserua obiter, curioso lector, hoc capite materiã dici per se ignotam; & aliam esse sensibilem & mobilẽ quæ motui subicitur; aliam intelligibilem, quæ res Mathematicas continet. Quod præterire nolui, vt scias distinctionem materiæ in singularem siue particularem, sensibilem, & intelligibilem, è qua sumitur differentia scientiarum Theoreticarum secundum varias abstractiones, vt annotaui in præmio ad hos libros, petitam esse ex doctrina Aristotelis, non ex inuentis interpretum, vt quidam parum versati in lectione Aristotelis opinantur.

Ad Caput undecimum.

VT magis eluceat partium speciei, quæ formales dicuntur, & partium individui, quæ materiales, discrimen, atque adeo ratio definiendi vniuersalia, quæ sola definiuntur per partes formales, sit tutior & expeditior; Statuit primò, quod quodlibet forma in diuersis specie subjectis indifferenter esse cernitur, talium subjectorum partes non formales sed materiales sint habendæ: quia forma ab earum singulis potest separari, & sine illis existere. Sic partes aëris non sunt partes formales circuli, sed materiales; quia circulus non tantum in aëre, sed in ligno vel lapide exprimitur: potestque absolutè sine aëre & aliis, seorsim saltem siue singulatim non collectiuè sumptis, existere. Vnde patet, pari iure digitum, pedem, imò & totum humanum corpus, vt est hoc particulare individuum, non esse partes formales hominis, id est, speciei humanæ, sed tantum materiales: cum species humana sine illis consistat. Sed difficultatem parit, quod sæpius forma non cernatur extra certam materiam, sed vni cuiuspiam alligata. Sic enim humana species non cernitur extra carnes & ossa. Sic ergo dici possent hæc partes formales; contra autem, materiales; quia licet extra has apud nos non videatur species consistere, nihil tamen fortasse prohibet id fieri

Diuisio partium.

Partes substantiales vniuersim sunt partes formales & speciei.

Partes substantiales particulariter, sunt materiales.

*ὅλη ἢ ἡ
αἰσθητὴ ὅλη,
ἢ κίνησις, ἢ
νόησις. Sub
finē c. 10.*

*Qua partium
sunt dicenda
formales,
quæ non.*

extra nos, ut putauit Plato; qui ideo dixit carnes & ossa non esse partes speciei humanæ, siue ideæ hominis, sed materiales tantum. Quod & Pythagorici dixere de materia intelligibili, id est, de quantitate continua, per quam ideo negabant esse definendas figuras Mathematicas: imò nec lineam, cum magnitudo sit pars materialis: unde per numerum eas debere defini dicebant; & lineam ipsam dualitate definebant. errant tamen: quia numeri non sunt formæ speciefve rerum. Sic enim linea & binarius essent idem specie, cum dualitate constituantur utrumque. Statuit igitur secundò, res naturales non posse defini sine materia sensibili; Mathematicas, sine intelligibili. Neutras tamen defini per materiam singularem, sed communem. Atque adeo materiam partésque materiales in commune sumptas esse formales & específicas. Ex quo sequitur à contrario partes has formæ, & formam ipsam ut singularis est, nomine partium materialium comprehendere. Ratio est, quòd putauerit Aristoteles distinctionem materiæ esse in causa, ut individua sub specie distinguantur; formam verò esse præcipuum id cui eorum inter se similitudo attribuitur. Circulus ergo sine ære definitur, homo non sine carnibus: animal non sine partibus sese certo modo habentibus. Non enim quæuis manus pars hominis existit, sed quæ potest opus perficere: Ergo quæ animata est, pars est; quæ anima caret, pars non est.

Ad Caput duodecesimum.

Statuit definitum esse vnum, licet definitio constet genere & differentia; imò licet ipsius definiti quidditas, quæ definitioni responderet, pluribus differentiis explicetur. Est enim ipsa definitio vna, & quod definitur vnum quid certæ naturæ. Atque vno verbo, ex genere & differentia proxima vnum ideo exurgit, quòd Genus simpliciter & absolute, atque in vniuersum, non sit aliud realiter diuersum à speciebus vel differentiis quibus per se ac proximè diuiditur, ut animal à rationali & irrationali, homine & bruto. Vel certè si aliud est, sic tamen se habeat ad quamlibet differentiam, ut materia ad formam substantialem: unde ut ex materia & forma fit vnum per se Physicum, sic ex genere & differentia vnum Metaphysicum. Imò ex pluribus differentiis Generi adjunctis vnum etiam fieri putandum est, quatenus in alias differentias diuiditur ipsius Generis differentia, donec ad vltimam perueniatur, quæ speciem infimam propriè definit, & superiores ac genericas differentias determinat, ut forma materiam. Est enim hoc tritum in scholis, gradus essentialis in-

Tom. IV.

A feriores determinare superiores: unde illi dicuntur actuales & determinantes, ut rationale & irrationale ad animal; sensitiuum & insensibile ad viuens; hi verò potentiales ad determinabiles, ut animal, viuens.

Gradus inferiores determinantes superiores.

Ad Caput decimumtertium.

VT probet vniuersale non esse quidditatem, causam, & essentialè principium rerum sensibilibus, quod Plato credit; demonstrat hoc cap. vniuersale non esse substantiam. Primò, quia substantia siue essentia propria est eius rei, cuius est substantia, ita ut aliis inesse non possit: At vniuersale non est rei alicuius proprium, sed commune. Non est ergo substantia. Secundò, substantia non dicitur de subiecto, ea scilicet, quæ per se subsistit, estque actu, qualis est idea Platonis: at vniuersale semper de subiecto dicitur. Tertiò, si vniuersalia essent substantiæ, vna substantia erit plures; & vicissim plures erunt vna. Homo enim erit substantia animalis, & substantia rationalis, tum alia superiora, & hæc omnes substantiæ erunt vna substantia animalis: at hoc absurdum. Nullum ergo vniuersale ut tale, substantia erit, siue hoc aliquid per se subsistens, (sic enim Plato substantiam sumit,) sed erit tale quiddam in vno particulari, quale est in cæteris.

Vniuersale non est substantia.

Ad Cap. decimoquarto ad decimumseptimum.

Statuit cap. 14. vniuersalia non esse substantias à particularibus separatas, sibi-que Platonem ex eo contradicere, quòd dixerit species separatas esse ab indiuiduis, & eas tamen genere & differentia constare affirmauerit. Qua enim ratione Plato species ab indiuiduis separauit, eadem cogitur separare genera & differentias: quod repugnat constitutioni specierum ex generibus & differentiis.

Ad cap. 14.

Cõtra Platonis idem.

Cap. 15. Demonstrat vniuersalia, si substantiæ sunt ab indiuiduis separata, non posse defini: quia nulla singularis substantia sensibilis potest defini: atqui talia vniuersalia, ideæ scilicet substantiarum sensibilibus, singularia sunt, & eiusdem rationis cum sensibilibus. Ergo non possunt defini.

Ad cap. 15.

Cap. 16. Probat vniuersalia non esse substantias actu, sed potentia. Nam ut substantia sit actu, oportet ut habeat propriam operationem: & præterea sit substantia distincta & separata à cæteris. Hinc enim pes, oculus, licet proprias operationes habere censeantur, (quamquam operatio toti potius tribuitur quam parti,) non sunt tamen actu substantiæ, sed potentia: quia non sunt

Ad cap. 16.

Numeri non sunt formæ rerum.

Definitio partis humani corporis.

Definitum est vnum.

distinctæ & separatæ ab aliis partibus & à toto. Atqui vniuersalia non sunt separata actu à singularibus, sed in iis habent esse; & ipsis præterea singularibus operatio primò ac per se conuenit, non vniuersalibus: Non sunt ergo vniuersalia substantiæ actu, sed potentia tantum; cum sint per singularia, & eorum partes veluti materiales ac potentiales. Statuit postea, ens & vnum vt communia sunt, & abstracta, non esse rerum substantias; intellige si sumantur quasi per se substantia, vt ideæ. Nam substantia vna numero non potest esse simul pluribus in locis: at quod commune est, simul est in pluribus locis: quare ens & vnum si in commune sumantur, non erunt rerum singularium substantia, quæ est vna numero, imò nec separata, cum hæc sit etiam singularis. Statuit tertio Platonem in eo præsertim errasse, quòd ideam quamlibet in multis esse dixerit. hinc enim sequitur vnum numero esse in multis numero, sicque simul indiuisum & diuisum numero. quod repugnat. Concludit vniuersalia non esse verè substantias, nec substantias constare ex substantiis actu, id est, singulares substantias non componi ex vniuersalibus, vt ex substantiis actu, cum sint tantum potentia, vt probatum est.

Error Platonis.

Ad Caput decimumseptimum.

Essentia est causa omnium attributorum.

Prædicatū debet aliud esse à subiecto.

Statuit quidditatem esse principium & causam omnium eorum, quæ de re dicuntur, & sic esse in re, vt nec elementum sit, nec constet elementis, sed sit substantia quædam formalis, sola ratione separabilis. Docet verò in quæstione propter quid, debere semper aliud de alio quæri, non idem de seipso. Quætere enim cur homo sit homo, imò & causam reddere, ineptum. Nempe quia quæstio omnis, quandam de re dubitationem supponit: At nemo dubitat an idem sit idem, vel cur homo sit homo. Debet ergo prædicatum aliud esse à subiecto quæstionis. Cui tamen quæstioni propter quid, non aliter satisfieri potest, quàm reddendo rei essentiam siue quidditatem aut formam: Formam, inquam, vel Physicam, vel Metaphysicam, quæ species est, totaque rei essentia. Vnde cum forma & materia in simplicibus, id est, in substantiis separatis, minimè sint, non est etiam talis quæstio propter quid, nec doctrina per talia principia, sed alius quæstionis modus, An sit, quid sit, quale sit. Aduerte tamen de separatis demonstrationem posse fieri, & per entitatem intrinsecam; vt quatenus substantiæ sunt, cum hoc modo cum materialibus conueniant: & per causam virtualem, vt loquuntur Theologi, id est, non tanquam per veram causam & entitatem internam ac prio-

Demonstratio virtualis.

rem, sed per aliquid quod ex nostro intelligendi modo, prius existimetur, vt si quis demonstret Deum esse æternum, quia est actus purus. Docet postea quidditatem materialium non esse elementum, nec ex elementis; quia quidditas est id quod res naturalis habet, præter elementa, partesve materiales. Denique quidditatem illam esse hoc aliquid, siue substantiam, & primam causam intrinsecam essendi, nempe formalem, & sola ratione separabilem: quia dat esse substantiæ primò, itavt ea inducta res sit primò; ea ablata, res non sit: Materia, non sic. Possunt enim remanere partes materiales, ex quibus res materialis, putà homo, aut caro, constabat, nempe elementa; ipsa tamen carnis quidditate destructa.

Liber octauus Metaphysicorum.

Constat capitibus sex: quibus de quidditate rerum sensibilium Physicè disserit: de qua lib. 7. Logicè egerat, vt annotauimus 4. cap. eiusdem libri.

Ad Caput primum.

Repetitis atque in summum collectis iis quæ lib. superiori, & initio lib. 4. & 6. de substantia maximè docuerat, statuit de substantia sensibili prius dicendum; deinde de Ideis & Mathematicis, quas quidam esse dicunt præter sensibiles substantias. Docet ergo, sensibiles omnes substantias constare materia: Materiam non esse quod quid actu, sed potentia. Formam esse quod quid, & ratione separabilem, id est, posse, vt simpliciter actus est, sine materia intelligi; dantur enim actus quidam, vt substantiæ separatæ, qui à materia non dependent. Compositum ex his solum generari, solum corrumpi: esse reuera materiam in rebus, quæ sit substantia & subiectum oppositarum mutationum: esse materiam vnã, generationis & corruptionis, cui insint aliæ omnes mutationes; alteram mutationis loci tantum, quæ non sit subiecta alterationi propriè dictæ, accretioni, aliisve mutationibus; illam verò materiam possumus elementarem, sublunaremve appellare, hanc, cælestem.

Solum materiale compositum generatur ac corrumpitur.

Ad Caput secundum.

Exponitur Democriti sententia, (vt c. 4. l. 1.) qui subiectum vnum & idem rerum omnium esse censuit; differre autem *ἴσχυρ*, id est, lingua Abderitana, figura: Græcè enim *ἴσχυρ*, fluxus est; *ἴσχυρ*, id est, situ & positione, ad sensum Democriti: propriè enim *ἴσχυρ*, conuersio est. Denique *ἴσχυρ*, id est,

Iuxta Democritū rei subiecto conueniūt, differunt verò figurā, situ, ordine.

ordine. quanquam vox *διαδύνη*, contactum A propriè significat. Redarguitur verò Democritus, quòd cum contentus sit accidentalibus differentiis, eæ verò sint longè plures illis tribus, eas tamen non commemorauerit. Item quòd tales differentiæ non possint esse formæ substantiales, siue dare substantiis formalia principia essendi, cum illæ facillimè mutantur, & simul esse possint. Statuitur tandem diuersarum materialium esse diuersas formas actiue: & definitionem rerum, natura vel arte constantium, non esse legitimam; nisi materia simul & forma declarentur.

Ad Caput tertium.

CAp. 3. proponitur quæstio, an substantiarum sensilium nomina significant compositum, quod hîc vocatur *κοινόν*, an solam formam: dubium enim non est non significare solam materiam. v. g. an domus significet ædificium è lapidibus, lateribus, &c. constructum, an tantum formam domus. Rejicitur quæstio ad dialecticos. Solutio est ex c. 4. huius lib. nomina illa primò ac præcipuè significare composita, sed ratione formarum, à quibus nomina sumuntur. Statuitur, formam esse priorem composito: Quia forma est suum esse, nec illud ab alio sumit, compositum verò sumit esse suum à forma. Vnde forma est ratio essendi, composito; & ratio significandi, vocabulo. Concurrere etiam formam ad totius compositionem, non vt aliquid præexistens, sed vt id quod esse incipiat vnà cum ipso toto. Refutatur error Antisthenis & sectatorum, (quos vocat *ἀπειθεύτους*, ineruditos, id est, propriè, dialecticæ ignaros,) dicentium nihil definiri posse: cum oporteat, *τὸ ὅσον εἶναι λόγον μακρὸν*, definitionem esse sermonem longum, id est, constare pluribus verbis, & ea per quæ res definitur, debere adhuc definiri; ne ex ignotis ignotum declaratur. Itaque debere res declarari similitudine & comparatione: vt argentum esse quid simile stanno, aut quale est stannum: quod appositè dicimus Gallicè, *c'est quelque chose comme cela*. Hic inquam error refellitur, quòd licet oratio definitiua omnis duabus saltem partibus constet, quarum altera sit vt materia, altera vt forma; falsum tamen sit omnia è quibus constat definitio, esse etiam definienda. Ad ea enim deuenitur quæ composita non sunt, sed prima & omnino simplicia, vt sunt genera summa, & differentiæ omnes, quibus illa diuiduntur; quæ quidem genera summa & differentiæ non possunt definiri, licet describi vt cunque possint, & explicari à posteriori. Vt ergo necessum non est principia demonstrationis demonstrari, cum sint prima, immediata, ac per se nota; ex 1. poster. Analyt. c. 3. sic ne-

cesse non est, terminos simplices & primos definiri. Statuitur denique, substantias, formasve, id est, essentias & quidditates rerum, non esse quidem numeros, sed similes numeris. Vt enim numeri diuiduntur in vnitates indiuisibiles: sic essentiæ specificæ resoluntur in prædicata indiuisibilia, id est, irresolubilia, in alia priora. v. g. in Genus summum & differentias. Nam definitiones infinitæ non sunt, id est, in infinitum diuisibiles, vt nec numeri. Item vt numerorum species mutantur sola vnitate addita, vel detracta: adde enim ternario vnitatem, vel detrache, mutabis speciem numeri, facièsque vel quaternarium, vel binarium: sic additione vel detractone differentiarum, essentiæ specièsve rerum mutantur. Adde enim animali rationale, vel detrache sensitium, essentiam mutabis.

Ad Caput quartum.

Dixit suprà de quibusdam formæ attributis, nunc, id est, cap. 4. & 5. de materia quædam decernit, & in 4. quidem de materia agit, vt ex ea res constant, aut in ea habent esse, in 5. autem vt ex eadem fiunt. Atque hæc sanè Physica sunt. Statuit ergo primum rerum species propriam habere materiam, licet omnes in prima & communi materia conueniant. Ea autem materia propria dicitur vulgò in scholis secunda, sic videlicet vel sic disposita: licet hoc loco prima dicatur: hîc enim prima, proxima est: sic vocat Aristoteles pinguis & dulcia, *πεφύτω ὑλὴν τῶ φλέγματος· χολῆς ἢ τῆ πικρῆς*, primam materiam pituitæ; cholæræ, amara. Deinde non esse vnus rei plures materias, nisi vna constet altera, vt secunda quæ primam supponit. Tertio: ex eadem secunda materia res diuersas fieri propter causam efficientem, vt ex ligno arcam & lectum. Quarto, causam efficientem esse specie eandem, cum, materia existente diuersa, effectus idem est: sic statuz lignæ vel æreæ eadem est causa efficiens, scilicet artifex. Nam si materia specie diuersa est, & causa efficiens specie diuersa, effectus necessariò specie diuersus est. Quinto in rebus caducis, quatuor causas reddi debere, easque proprias. Sexto, accidentia naturalia non constare materia è qua fiunt, sed in toto composito esse. Sic eclipsin è nulla materia constare, esse tamen in Luna subiectiuè. Sexto, formam accidentium esse ipsorum essentiam & definitionem, definiri tamen accidentia clarè, cum causa exponitur. Ex hoc loco colligere oportet definiri accidentia formaliter, & causaliter; esseque claram & accuratam definitionem, cum simul vtroque modo definiuntur, vt si eclipsis Lunæ definiatur, priuatio luminis ob terræ interpositionem.

Terminò primi ac simplices nō definiuntur. εἰς πῶς ἀειδιώσι αἰσθησια.

Essentiæ & definitiones sunt similes numeris.

Species rerum propriam habent materiam.

Si materia specie diuersa est, & efficiens causa specie diuersa, effectus differt.

Probd definiuntur accidentia formaliter, & causaliter: Vt eclipsis Luna.

Definitio ex materiâ & formâ.

Forma prior est compositio.

Refellitur Antisthenes qui aiebat nihil posse definiri.

Ad Caput quintum.

Statuit 1. ea sola fieri ex materia quæ per se generantur & intereunt, vt sunt composita. 2. Materiam in potentia esse ad formas oppositas, sed magis ad nobiliorem: quia appetit materia ardentius eas formas, quæ nobilius esse conferunt. 3. Non dici perfectius materiam imperfecti; vt viuens, materiam mortui; vinum, aceti, licet in deterius abeat: quia deteriora per accidens fiunt è nobilioribus, vt meliora per se ex imperfectioribus. Est enim naturæ ordo vt ab imperfecto incipiat, & ad perfectum progrediatur: si aliter fiat, per accidens fit ac præter naturam.

Ad Caput sextum.

Propositur quæstio, cur definitio, id est, principia rei, quæ definitione explicantur, vt genus & differentia, materia & forma, itémque numeri, seu potius vnitates, è quibus numeri constant, sint vnum. Nam omnium, quæ sunt per se vnum, aliqua causa est, cur sint vnum, hoc est cur partes vnum constituent. Hanc quæstionem soluere Plato non potest, qui Genus & differentiam credit esse ideas siue res per se subsistentes, atq; omnino separatas, & à se, & specie. Vnde pari ratione explicari non potest, quo pacto numeri, vt sunt in rebus, dici possint vnum: cum nihil sit quod vnitates alioqui discretas iungat, & vnum faciat. At facilè soluit Aristoteles, qui cum Genus & differentiam, doceat non esse res à se inuicem separatas, sed potius naturali nexu coniunctas, vt & materiam & formam, idcirco definitionem affirmat vnum esse, quod constet iis principiis partibusve quæ aptæ sunt naturali quodam affectu & propensione vniri inter se, & sic vnum per se constituere. Semper enim in definitione, vna pars se habet vt materia, vel vt potentia; altera, vt forma, vel vt actus. At actus siue forma perfectio est, potentia siue materia, id quod perficitur; est autem naturale vt perfectio, siue id quod perficitur & complet, cum eo quod perficitur, coniungatur. Cum ergo naturaliter fiat vt materia & forma, Genus & differentia simul iungantur, & in vnam per se naturam quidditatémque coëant, mirum esse non debet, quod definitio ex illis constans vna sit. Sed quæ materiam non habent, nec sensibilem, nec intelligibilem, vt substantiæ separata, per se primò sunt vnum & ens tale, cum sint puri actus. Non debere verò ens & vnum poni in definitionibus, quia definitiones non excedunt genera summa; nec datur quidditas vna & Synonyma summis generibus conueniens, cum ens non sit genus Synonymum

Cur materia & forma, Genus & differentia vnum constituent, licet sint plura, & diuersa.

Substantia separata sunt per se vnum quid.

A sed analogum, vt alibi dictum est, nempe cap. 2. lib. 4. huius operis.

Liber nonus Metaphysicorum.

Constat capitibus decem, vel, vt quibusdam placet, duodecim, in tres partes redactis. Prima est de potentia, quæ ordine generationis prior est actu, in naturalibus. Secunda, est de Actu. Tertia, de comparatione vtriusque. Quam sequuntur quædam de vero & falso documenta, ad calcem libri.

Ad Caput primum.

Statuit primo post primi entis, id est, substantiæ explicationem, agendum esse, *πεὶ δυνάμει, καὶ τῆ ἐπιτελεχίας, de potentia & actu.* Cum verò potentia & actus in Physicis & mobilibus, itémque in immobilibus siue spiritualibus reperiantur, de potentia Physica, & quæ rebus mobilibus inest, prius esse differendum. Relictis ergo potentiis æquiuocè & improprie dictis, vt Mathematicis, & Logicis, quæ non repugnantia vulgò dicuntur, eas assumit, per quas res verè ac realiter agere vel pati posse dicuntur. Vt est vis actiua calefaciendi in igne, & potentia passiva aquæ, per quam potest calefieri: quæ simpliciter agendi aut patiendi, aut bene agendi vel bene patiendi principia dicuntur. Statuit igitur secundo potentiam aliam actiuam esse, aliam passiuam, idque vel simpliciter, vel bene: & cæteras quidem reduci ad vnam primam, id est, ad actiuam simpliciter, quam definit principium mutationis in alio, siue agendi in alio, aut quatenus aliud est. Potentia enim actiua omnis vim habet agendi in alio, illudque mutandi, cum nihil agat in seipsum, seque proprie, vt idem est, immutet. Vnde additum est, aut quatenus aliud est. (Debet enim suppleri particula disiunctiua, Aut, in textu,) quia fieri potest, vt idem agat in seipsum. Medicus enim potest se ægrum curare; sed tunc agat in seipsum, non vt idem, sed vt aliud est. Medicus enim curat se, quasi esset quid aliud à Medico, & vt est æger: reuera enim aliud est esse Medicum, aliud ægrum. Statuit tertio potentiam actiuam & passiuam esse quodammodo vnam; quia scilicet vnus est reipsa motus passionis & actionis, & neutra sine altera esse potest: sed simpliciter esse diuersas; quia aliter definiuntur, & in diuersis subiectis sunt. Passiua enim in patiente est, actiua in agente. Vnde nihil à seipso patitur proprie, si modò vnum & idem sit vbique partium, vt homogenea. Statuit quarto *τὴν ἀδυναμίαν, im-* potentiam, esse priuationem potentia de

Potentia actiua, & passiva.

Animaduersionis circa textum.

Nihil patitur à seipso nisi à diuersa.

quâ actum est, ideóque versari vtramque circa idem, & esse in eodem.

Ad Caput secundum.

STatuit primò, potentias alias esse rationis expertes, vt vim calefaciendi; alias rationis participes, vt artes, tam eas quæ effectiuæ sunt, quàm eas quæ scientiæ. Hæ enim sunt cum ratione coniunctæ. Secundò, esse inter eas hoc discrimen, quòd potentiæ rationales, vt Medicina, sint contrariorum, vt sanitatis & morbi; vtrumque enim facere potest medicus. Irrationales verò, vt calor, sint vnius. Calor enim solum calorem producit. Tertiò, valere consequentiam à bene facere, ad facere simpliciter, non contrà. Sic, hic homo bene scribit, ergo scribit; bona est consequentia; sed hic scribit; ergo bene scribit; non sequitur.

Ad Caput tertium.

Refutat Megaricos Zenonis discipulos, qui falsò potentias negabant præcedere & subsequi suos actus, sed tantum esse cum actu operarentur. Primò, quia ædificatorem vocamus, qui licet actu non ædificet: facultatem tamen ædificandi sibi comparauit; vel qui aliàs ædificauit. Secundò, animal non haberet sensum, nisi actu sentiret; quòd falsum: Sensus enim manet, licet actu non fiat sensatio; cum sensus sit facultas. Tertiò, impossibile esset fieri, quòd actu non fit; & quisquis diceret aliquid fore quòd nondum sit, mentiretur; Potentia ergo & actus diuersa sunt. Id verò, inquit, possibile est, cuius potentia, si ad actum reduci ponatur, nihil eueniret impossibile. Tum annotat, Actus nomen, ἐνεργειᾶν ἢ ἐπιτελέχειν, primò motum significasse: deinde actiones, quæ sine motu fiunt, vt visionem: tertiò, qualitates mouentes & actiuas: quartò, formas substantiales: sed fortè actiualem existentiam primò deberet actus significare: quòd simpliciter ea esse dicamus actu, ἐνεργείᾳ, quæ actu existunt. Esse propriè dicitur de eo quòd actu est. Nam ea quæ potentia sunt, ponuntur inter ea quæ non sunt.

Ad Caput quartum.

STatuit errare eos qui putant aliquid esse possibile, nunquam tamen actu futurum, vel qui dicebant dari potentias, quarum actus sint impossibiles. Ex hoc enim sequi, omnia esse possible; nihilque esse impossibile. Possible enim dicitur id quòd ex aliqua potentia sequitur, aut sequi potest. Si ergo nunquam sequatur, & è potentia erumpat, non dicitur possibile. Res igitur possible debet tandem esse actu. Porro in con-

A sequentia necessaria & antecedente possibile semper efficitur consequens possibile. Si ex A, putà ex homine, necessariò sequitur B, putà animal. Profecto si homo est possible; erit & animal possible.

Ad Caput quintum.

Distinguit tria genera potentiarum: alias enim esse naturales, vt sensus: alias consuetudine parari, vt est facultas tibis canendi: alias, disciplina, vt artes. Inter quas hoc est discrimen, quòd eæ quæ consuetudine & disciplina comparantur, præuias quasdam operationes requirant, siue antecedentem exercitationem & studium; quæ verò naturales sunt & passiuæ, nullas antecedentes actiones postulent. Docet postea, potentias naturales & rationis expertes, tunc necessariò in actum reduci; cum actiuum & passiuum in debita sunt propinquitate; nihilque est quòd impediatur. Potentias autem rationales, non sic: quia positis omnibus ad agendum requisitis possunt facere contraria: imò & agere & non agere si libet, idque ob insitam libertatem, quæ in agendi & non agendi indifferentia maximè consistit. Faciunt ergo appetitus vel electio, vt potentiæ rationales in actum exeant, idque *κρείως*, id est, instar principis dominantis. Est enim agens liberum dominus sui, suarumque actionum. Non potest autem quis simul & semel eademque ratione contraria facere, quia fertur potentia in certum quid, certo modo.

Ad Caput sextum.

Agit *ἐπι ἐνεργείας*, de actu: docetque esse actum, cum res quæ erat potentia, aliter est quàm cum erat potentia. Potentia autem esse dicitur, vt in ligno est Mercurius. Et actus quidem in vniuersum sic se habet ad potentiam in vniuersum, vt ædificans siue qui actu ædificat, ad ædificatum; vigilans ad dormientem; videns ad eum qui claudit oculos, potest tamen videre. Sic enim actus in commune explicari debet, per actuum specialium exempla. Actuum quidam exeunt è potentia sua, vt visio à visu; quidam non, vt actualis diuisio continui in partes infinitas. Quæ sequuntur verba in textu, (*ὅτι ἢ ἐνεργείᾳ*, cum verò actionum, &c.) putantur à quibusdam adiectitia, cum non reperiuntur in versione Alexandri, nec Latinorum, nisi fortè vnius aut alterius è recentioribus; Sunt tamen in Græcis codicibus, & reuera congruunt textui & doctrinæ Aristotelis. His enim docetur, actiones alias esse perfectas, alias imperfectas: (Hic autem actio significat quamlibet operationem, etiam actum ipsum contemplandi:) Perfectas verò esse

Tria potentiarum genera.

Observatio circa textum.

Perfectas actiones quæ.

Diuisio ἢ δυναμῶν.

Remanet potentia, licet non agat.

ἢ δυναμῶν.

possible deesse actu quando.

cas, quæ ad aliud non tendunt, ut ad terminum, vel finem, vel perfectionem; sed ipsæ sunt fines, ut videre, contemplari, & hæc propriè dicuntur ἐνεργείαι, actus. Imperfectas autem quæ ad aliud paulatim & successivè tendunt, ut ad extremum, siue ut ad terminum: itavt hæc actiones non sint fines, sed ad finem, ut τὸ ἰσχυρῶν, extenuari. Extenuatio enim tendit ad maciem. Et hæc dicuntur propriè motus, κινήσεις. Dignum scitu est, vocabula ἡ ἐνεργείας & ἡ ἐντελέχειας, actum significare, & ex communi Aristotelis usu æquè latè patere; si tamen vis eorum spectetur, ἐντελέχειαν potiùs sumi pro actu per modum habitus & formæ insidente; itavt ἐντελέχειας, idem sit quod perfectio in habitu seu habitualis, siue formâ, vel substantialis, ut anima, vel accidentalis, ut candor, lumen, scientia; & quæ quodammodo sine operatione possit esse: ἐνεργείαν verò, solam operationem, perfectam & completam significare. Ex qua animadversione apparet, actiones imperfectas non esse absolutè dicendas ἐντελέχειας, multoque minùs ἐνεργείας.

Qua imper-
fecta.

Discrimen
illustre ἡ
ἐνεργείας &
ἡ ἐντελέ-
χειας.

Ad Caput septimum.

Quando res
sunt in po-
tentia pro-
xima ad
actum.

DOcet, res dici in potentia proxima ad actum, ex parte quidem agentis per intellectum, cum ex voluntate alicuius fieri possunt, nullo exterius impediante: ut si pictor artem habet, instrumenta, materiam, nec quid impediatur quominus imago pingatur: ex parte autem agentis naturalis, cum naturaliter fieri à causa quadam efficiente possunt, nullo extrinsecus prohibente, ut maturatio segetum, cum Sol est in Cancro, nec imbribus impeditur. Ex parte autem patientis, cum nihil eorum quæ in subiecto materiæ sunt, impedit vim agentis. Porro eorum quidem quæ voluntate & arte fiunt, principium effectuum, est externum, ars enim & voluntas in agente intellectivo sunt, non in rebus artificiosis; eorum verò quæ naturâ fiunt, internum est principium, nempe forma.

Ad Caput octavum.

Actus prior
est potentia.

Ratione.
Tempore.

STatuit actum omni omnino potentia priorem esse, atque adeo natura omni, quæ sub potentia continetur, cum sit principium mutationis efficiendæ. Priorem, inquam, λόγῳ, ἡσεία, χρόνῳ, ratione, substantia siue essentia, & tempore. Ratione quidem, quia potentia definitur per actum. Tempore, quia licet in eadem re numero, prior tempore sit potentia quàm actus: prius enim homo potest esse, quàm sit actu: prius potest esse doctus, quàm sit: in diuersis tamen rebus eiusdem speciei, actus tempore prior est potentia: cum nihil fieri possit, & è po-

Atentia ad actum reduci, nisi ab agente quod sit actu.

Probat postea, (Hinc quidam caput novum incipiunt, ij scilicet qui 12. faciunt,) Actum potentia priorem esse ἡσεία, Essentia, substantia. Primò, quia quod generatione posterius est, id specie, essentia, substantia prius est, siue perfectione: ut vir, puero; homo, femine; semper enim generatio siue accidentalit sit, siue substantialit, ab imperfecto rei statu incipit, & ad perfectum procedit; atqui actus generatione potentia est posterior: Omnis enim generatio procedit è potentia ad actum: quia in re eadem numero, prius tempore est esse potentia, quàm esse actu. Secundò, actus est finis potentia. Nam propter actum potentia est. Visus enim non est propter videndi potentiam, sed propter visionem: Atqui finis ut generatione posterior, sic & perfectior natura est, & prior intentione eo quod est propter ipsum: ergo actus qui potentia finis est, erit potentia prior, & natura siue substantia perfectior. Sed actio alia est ultimus potentia finis, ut visio visus; quo loco notandum visionem dici ἡσεία, visum verò, id est, facultatem ipsam, ἡσεία: alia, non ultimus, ut ædificatio; quæ non est ædificatricis potentia finis ultimus. Nam ipsa ædificatio ad alium finem tendit, putà ad domum. Itaque licet duo hæc actionum genera dici possint fines suarum potentiarum, prioris tamen generis actiones magis propriè fines nominantur, quia sunt ultimi. Hoc loco vita dicitur actus animæ; & felicitas, vita quædam. Dicitur & forma, actus. Esse verò actum substantia priorem potentia, probat ratione ducta à rebus æternis. Res enim æternæ, ut intelligentia & cæli substantia & perfectione essentiali priores sunt caducis; atqui res æternæ ut tales, nunquam potentia sunt, sed semper actu; caducæ verò sunt aliquando potentia, itavt esse & non esse possint. Hic notandum propositiones necessarias dici esse perpetuò veras, ut hominem esse animal rationale, docile, risibile. Vnde colligendum est errasse nominales quosdam Philosophos, qui voluerunt, propositiones necessarias non esse simpliciter veras, nisi dum extrema sunt actu, siue dum res ipsæ existunt. Res ergo æternæ & propositiones necessariae prima sunt, & ab illis res caducæ, ab his veritas rerum dependet. Si enim illæ non essent, nihil esset.

Vide cap. 1.
lib. 1. Ethic.
ad Nicom.

Ad Caput nonum.

STatuit i. actum in genere bonorum esse meliorem potentia: melius enim est esse sanum, & sapientem actu, quàm esse posse: in genere autem malorum, deterior.

In bonis
melior est
actus poten-
tia: in malis
contra.

rem. Est enim deterius, esse actu furem, vel homicidam, quàm posse esse. 2. In sempiternis nullum malum esse, nec peccatum. 3. Actum esse intelligentia & cognitione priorem potentia. Quod probat designationibus Mathematicis. Potentiam enim ex actu esse, inueniri & cognosci. Hincque facientes cognoscere per effectiorem, rem quæ erat potentia. Ab intellectu quæ actus est, sequitur rem posse intelligi.

Ad Caput decimum.

STATUIT I. id quod maximè propriè ens est, verum esse aut falsum: id est, veritatem vel falsitatem conuenire rebus qua res sunt. Loquitur autem de veritate & falsitate complexa quæ fit componendo, id est, propositione affirmante, vel diuidendo, id est, propositione negante. Vnde verum dicit intellectus, si eius iudicium rei conformetur; falsum, si contra: est enim in rebus compositio, & diuisio; vt in intellectu. Vnde si intellectus res componat inter se, (quod facit per affirmationem,) vt reuera sunt: vel diuidat, vt reuera sunt diuisæ, (quod per negationem facit,) v. g. si dicat, homo est animal vel homo non est lapis; verum dicet; quia à parte rei, homo & animal simul coniuncta sunt: & homo & lapis, diuisa: falsum autem si contra. 2. Verum & falsum esse in simplici rerum apprehensione, sed simpliciter, non complexè, id est, non enuntiatiuè, ita vt verum illud nil aliud sit, quàm rem obiectam attingere, id est, simpliciter percipere: falsum autem, si propriè hic locum haberet, non attingere, siue ignorare. Quanquam non dicitur ignoratio propriè falsitas. Vnde simplex apprehensio vera quidem per se esse potest; falsa, nunquam: cum falsitas requirat compositionem vel applicationem affirmantem, aut negantem. Hinc nos non decipi aut errare, circa ipsum quid est, siue in conceptu definitiuo, qui simplex est: Nisi fortè per accidens, vt nempe malè definitio applicatur. Neque etiam errare circa substantias separatas, siue simplices: quia sunt simplices actus, ingenerabiles, & incorruptibiles. 3. Veritatem complexam & falsitatem esse posse de substantiis iisdem separatis. 4. Non posse cum aliquando decipi in notitia rerum immobilium siue immutabilium, quic eas semel immobiles existimauerit. Vel enim semper verè iudicabit, vel semper errabit: Quia res immobiles semper sunt eodem modo. Itaque vicissitudo deceptionis, & veri falsique iudicij, erit tantum circa contingentia & mutabilia.

Tom. IV.

Liber decimus Metaphysicorum.

DECIM constat capitibus: vbi de vno maxime, de quo iam dictum est c. 6. l. 5. Metaphys. Hinc non pauca hoc libro, alibi dicta de vno, eodem, diuerso, oppositis, repetuntur, ausim dicere, ad fastidium. Occidit miseros crambe repetita magistros.

Ad Caput primum.

PRIMO igitur capite repetit Aristoteles modos vnus è c. 6. l. 5. Vt vnum dicatur maxime, quod cõtinuum est natura; quod totum est; quod singulare, quod vniuersale. Tum statuit vnum in eo positum esse, quod ens reddat indiuisibile & inseparabile, vel loco, vel forma seu specie, vel mente seu ratione, vel toto & definito. Item vnum esse mensuram rerum omnium, vt vnitatem in numeris; pedem vnum in magnitudinibus; minimum motum simplicissimum & celerissimum, & qui maxime vnus est, vt est motus primi mobilis, in aliis motibus; in Musica diesin, siue semitonum; in vocibus elementum, siue vocem minimam. Est enim semper mensura eiusdem generis, ex lib. 2. de celo.

Ad Caput secundum.

REPETITUR opinio Pythagoræ & Platonis, qui voluerunt vnum esse substantiam, quæ vnum est. Statuitur non esse substantiam, sed *κατὰ ποσότητα*, id est, quoddam attributum commune, quod de omnibus, vt ens, prædicatur.

Ad Caput tertium.

STATUITUR vni multa opponi, quadam contrarietatis ratione; quam alij oppositionem priuatiuam esse volunt, & ideo vnum manifestari per multitudinem, vt indiuisibile per diuisibile; indiuisum per diuisa, vt priuatio declarari solet per habitum, formamve oppositam. Est enim diuisibile, indiuisibili notius secundum sensum, vt multitudo, vnitatem. Item ad vnum referri idem, æquale, simile; ad multa verò diuersum, inæquale, dissimile. 3. Quæ differunt, propriè differre genere, vel specie. Ea autem genere differre, Physico supple, id est, materia, quorum non est communis materia, nec mutua generatio: vel etiam Metaphysico subalterno, quia vnum ad corruptibilem substantiam pertinet, alterum ad incorruptibilem. Specie verò, quorum idem genus. Dici autem id genus quo ambo quæ differunt secundum substantiam, idem dicuntur.

6

Conueniunt verum & falsum rebus quæ res sunt.

Hic liber est repetitiuus.

De vno.

μονάς ἢ πρῶτα πᾶν-των, αἰετὸν, Trismegistus.

Veritas simplex.

Vera est per se simplex apprehensio, non falsa.

ἐπὶ τῆς ἀνωδῆτος νότιας.

Vicissitudo erroris est & rea sola consistens.

Ad Caput quartum.

Statuitur, contrarietatem esse differentiam maximam & perfectissimam. Contrarietatem tamen omnem reduci ad priuationem, & hanc quodammodo ad contradictionem: contraria omnia reduci ad vnum & multa.

Ad Caput quintum.

Varit quomodo vnum & multa opponantur, si verum est vni vnum esse contrarium. Obiter admonet, vtrum, *Per vtrum interrogantur opposita.* interrogare opposita. Est enim inepta interrogatio, vtrum homo sit, an verò albus? nisi ex hypothefi: vt vter accessit? Cleon an Callias? Si pactum fuerit alterutrum esse venturum. Legitima autem est interrogatio, vtrum homo sit rationalis an non? Vni igitur opponi multa patet, quia æquali magnum & paruum, siue maius & minus; & vni pauca & multa, quod dicitur cap. 6. opponuntur. Sed diuersa est oppositionis ratio inter magnum & paruum, quæ sunt relata; & inter æquale & inæquale, quæ contraria. Æquale ergo est quod neque magnum est neque paruum, aptum tamen esse tum magnum, tum paruum. Itaque magno & paruo opponitur æquale, vt negatio priuatiua; ideoque in medio vtriusque stat, cum sit neutrum: vt, in moralibus, dicitur id bono & malo oppositum instar negationis priuatiuæ, quod neque bonum neque malum est; sed inter vtrumque medium, quod medium, nomen non habet.

Ad Caput sextum.

Proponit sophisma, contra id quod dictum est, vni multa opponi simpliciter. Hinc enim sequi videtur, vnum esse paucum, vel pauca; quia multa paucis opponuntur. Non enim multa paucis opponuntur, vt pauca sunt multa, ergo vt sunt vnum. Et sic pauca erunt vnum: atqui reuera pauca sunt multa: saltem enim duo sunt: duplex verò est multiplex; ergo sic vnum erit multa, quod est *ἀδύνατον*. Solutio est vni multa opponi simpliciter, vt multa sunt, sumendo multa absolute & sine vlla significatione excessus, quomodo duo dicuntur multa simpliciter: quatuor autem ad duo comparatiuè, multa vel multum: & sic pauca & multa seu potius paucum & multum, quæ dicuntur secundum excessum vel defectum, vni non opponi, nec sic vnum esse paucum, cum paucum sit absolute multum, & saltem duo. Vel breuius pauca & multa esse inter se relata: & duo cum quatuor vel pluribus comparata, esse pauca simpliciter, sed esse primum multum; vel, quod idem est, binarium esse vltimam pauci-

tatem, (nullum enim paucum minus est duobus in numeris,) & primam multitudinem, vt patet; at verò vnum & multa esse contraria simpliciter.

Ad Caput septimum.

Statuitur 1. media contrariorum, ex contrariis esse; cum media eiusdem generis sint atque ipsa contraria. Media autem esse in quæ oportet prius rem mutari quàm in extrema, vt sunt inter colores puniceus & fuscus, in quos oportet prius rem mutari, quàm ex albo in nigrum transitus fiat. 2. Media esse inter opposita; non tamen inter contradicentia. Repetitur oppositorum quadripartita diuisio, vt in lib. Categoriarum.

Ad Caput octauum.

Statuitur, specie differentia, sub eodem genere constitui. Genus enim est quo ambo, id est, duæ species oppositæ, sunt idem, non secundum accidens. Differentia autem diuersitas est generis, quæ diuersum hoc ipsum facit: ideo in eadem serie categoriæ omnia sunt contraria, id est, species eiusdem generis contrariè sibi opponuntur. Sed genus materia est speciei, id est, se habens instar materiae.

Ad Caput nonum.

Statuit, mulierem à viro non differre specie, licet mas & fœmina sint contraria, & differentia specifica sit contrarietas. Ratio est, quia sexus masculinus & fœmininus sunt accidentia generis, id est, animalis, propria; atque adeo materialia: at verò accidentia materialia & proprietates generi, qua genus est, conuenientes, licet contrarietatem habeant in eodem genere, non possunt tamen specificam differentiam inducere: quia ea solæ contrarietates specificam differentiam faciunt, quæ ex forma & ratione propria desumuntur. Vnde patet, homines albos non differre specie à nigris; cum eadem sit ratio.

Ad Caput decimum.

Statuit, corruptibile & incorruptibile esse specie diuersa: quia sunt contraria. Contraria enim specie differunt: in conclusione tamen ponitur *τὸ ἄλβον*, genere; pro *τὸ ἴδιον* specie. Quanquam & genere aiunt nonnulli, hoc loco materiam designari, quæ est genus Physicum. Sed non si idem potest album esse & nigrum, quæ contraria sunt; ideo etiam idem erit aut esse poterit corruptibile & incorruptibile: quia contrariorum ratio dispar est, cum alia sint accidentia, vt album & nigrum; alia essentialia, & planè necessaria, vt corruptibile & incorru-

Notantur
Idearum
asseriores.

pribile, quæ subjectis suis necessariò insunt. Vnde sequitur errasse Idearum assertores, qui rerum corruptibilium ideas fecere incorruptibiles. Posuerunt enim illi homines corruptibiles sub genere vno seu potius specie, vel idea vna hominis per se, & incorruptibilis: Quod manifestam inuoluit repugnantiam: Si verum est corruptibile & incorruptibile genere subalterno vel specie differre.

Liber Undecimus Metaphysicorum; qui hactenus peruerso ordine fuit decimustertius.

Librum hunc, (quem viri graues & eruditi non esse Aristotelis, vt nec sequentem, vel saltem non pertinere ad superiores libros crediderunt, & esse reuera Aristotelis, & ad superiores libros omnino pertinere, haud, opinor, obscure demonstraui initio meæ Synopses in libros Metaphysicos: vbi de ordine & partitione horum librorum disserui. Quòd enim hic & qui eum consequitur sint Aristotelis, aperte probat non modò stylus & doctrinæ ratio, sed maximè ipsius Aristotelis methodus ac institutum; qui libris superioribus disertè significauit se de entibus Mathematicis, & ideis dicturum. Quod his duobus manifestè præstat & exequitur. Est enim insignis textus ex c. 1. lib. 8. Vbi de sensibilibus substantiis prius agendum esse statuit; deinde de ideis & Mathematicis. *πειρὴ τῶν ιδεῶν*, inquit, *καὶ τῶν μαθηματικῶν ὕστερον αὐτῶν*. De ideis & Mathematicis postea considerandum erit. Hinc ipse Aphrodisiensis hos libros, vt ab Aristotele editos, citat in comm. ad l. 12. c. 10. Eisdem autem libros ad superiores pertinere, ipsa etiam rerum tractatio methodusque declarat, cum ratio docendi postulet, ipseque Aristoteles decreuerit, vt post sensibiles substantias, agatur de ideis & Mathematicis rebus, quas substantias esse, & rerum principia, Pythagorici & Platonici voluerunt. Nempe vt à sensibilibus & Mathematicis ad spirituales substantias, & ad harum tandem primam, supremamque, putà Deum Opt. Max. rerum omnium summum principium, ascendamus. Quanquam si docti illi viri ideo dixerint non pertinere hos duos libros ad superiores, quòd non debeant sequi duodecimum vulgò dictum, nec esse iustam eorum qui postremi vulgò habiti sunt, cum illo qui etiam vulgò creditus est duodecimus, nostro autem ordine est decimus quartus, connexionem; rectè quidem illi sentiunt. Certum enim est illos duos, qui hactenus habitati fuere 13. & 14. non debere postremos numerari, & duodecimo vulgato substitui: sed eum qui 13. habitus fuit, post decimum potius esse numerandum; tum re-

Tom. IV.

Aponendum alterum qui 14. habitus est; cum doctrinæ series & communio vtrumque iungendum esse testetur; deinde collocandum cum qui hactenus fuit vndecimus, quem denique, is qui duodecimus fuit, consequatur tanquam verè 14. & omnium postremus. Atque eum quidem qui 13. fuit, debere vndecimum statui, vt eum statuimus, præterquam quod loco citato demonstraui, id insuper declarat, quòd non sit decimi cum vndecimo vulgato, nobis 13. vlla iusta connexio; sit autem manifesta eiusdem decimi cum eo quem vndecimum facimus, per ideas coniunctio. Clauditenim Aristoteles librum decimum breui idearum commemoratione, & refutatione; de quibus libro sequenti, id est, hoc, nobis vndecimo, & alio sequenti, fusiùs agere debebat. Quasi illa decimi clausula de ideis, hunc quem vndecimum statuimus, iungendum esse cum illo decimo, significare voluerit: sed & nostrum illum ordinem esse verum ac legitimum declarabit doctrinæ progressus. Posito igitur & restituto potius ordine librorum, ad doctrinæ breuem perspicuamque declarationem accedo.

Constat vndecimus hic liber capitibus duodecim, quibus multa alibi in hoc opere dicta repetuntur; quæ tamen omnia ad tres partes possunt reuocari. Prima est de magnitudinibus, quas statuit Aristoteles per se non subsistere, nec à sensibilibus substantiis separatas inueniri, neque etiam inesse sensibilibus, quasi aliam naturam à magnitudinibus sensibilibus obtinentes; sed eas tantum esse sensibiles, quæ interim à sensibilibus subiectis, per cogitationem siue abstractionem mentis, à Mathematico, putà à Geometra, separantur, & sic abstractæ considerentur. 2. Pars est de ideis Platoniciis 3. De numeris, quos non subsistere, nec alios à Mathematicis esse, (qui omnes ex vnitatibus in rebus inuentis constant,) nec esse rerum sensibilibus principia concludit contra Pythagoreos. Atque adeo res sensibiles constare solis sensibilibus, id est, iis quæ reuera naturam sensibilibus componunt, vt sunt materia, quæ potentia est; & forma, quæ actus.

Ad Caput primum.

Significat scopum huius operis esse, substantiam aliquam immutabilem æternamque præter sensibiles, inuenire. Deinde proponendas veterum sententias, vt si quid rectè dixerint, approbetur; si malè, rejiciatur. Ex quo loco apparet hactenus Aristotelem de substantia illa æterna non egisse, atque adeo librum qui vulgò 12. est, in quo de illa substantia differit, non esse ordine priorem isto & sequenti, sed omniū postremum: ita tamen vt cum hoc iungi debeat is qui

Summa libri vndecimi, qui erat falso decimustertius.

Locus ordinem librorum probans.

Ordo quatuor sequentium librorum restitutus.

habitus est vndecimus: cum hic ab illo se-
jungi non possit, ut doctrinæ progressus
ostendit. 3. Duas esse opiniones, vnam eo-
rum qui entia Mathematica, numeros scilicet
& lineas, esse substantias voluerunt, ab iis
quæ sensibiles sunt, distinctas & separatas; al-
teram eorum qui ideas adstruxere, quas re-
rum etiam principia esse affirmarunt.

Ad Caput secundum.

*Non esse en-
tia Mathe-
matica in
sensibilibus.*

*Nec ab iis
separata.*

Statuit primò necessum esse, quòd si sint
Sentia Mathematica, ut reuera sunt, ea vel
in sensibilibus esse, ut quidam dixere, vel ab
iis esse separata. Secundò, probat non esse in
sensibilibus, tanquam aliud quid à natura &
conditione sensibilibus differens: ut iam lib.
3. expositum fuit. Sequeretur enim duo soli-
da esse simul, vnum scilicet Physicum & sen-
sibile, alterum Mathematicum, si videlicet
Mathematica entia sint in sensibilibus tan-
quam quid aliud ab his existentia. Tertiò,
probat eadem entia non esse à sensibilibus se-
parata. Si enim v. g. solida separata sint à
sensibilibus, necesse est etiam ea quæ solidis
priora sunt, à sensibilibus separentur, ut super-
ficies à sensibilibus superficiebus, & consequen-
ter lineæ, & puncta, cum sit omnium ratio
eadem: quòd si ita est, ergo præter solida
Mathematica, erunt alia superficiebus, lineæ,
puncta, à solido separata, quia hæc simplicia
sunt & priora compositis. Vnde ut solida non
sensibilia sunt sensibilibus priora, sic superficies
non sensibiles, quæ componerent solida non
sensibilia, erunt priores ipsis solidis, & simili-
ter lineæ & puncta. Et rursus præter superfi-
ciem non sensilem componentem solidum
Mathematicum, erit alia linea eam compo-
nens, & ipsa prior. Idem de puncto dici po-
test comparatione lineæ: atqui inde ἀτοπος γί-
νεται ἢ σὺνθεσις, inepta fit coaceruatio. Eadem ve-
rò est de numeris ratio, quorum infinita ge-
nera fierent. Non sunt ergo entia Mathe-
matica à sensibilibus separata: præsertim cum si se-
parata essent, oporteret ea priora esse sensibi-
libus, quod absurdum est. Corpora enim
sensibilia priora sunt secundum essentiam
substantiamque, omni ente Mathematico.

Ad Caput tertium.

*Abstractio
Mathema-
tica.*

Statuit primò entia Mathematica, cum
separata non sint à sensibilibus, nec in iis
sint ut ab iis diuersa; non esse simpliciter, id
est, non esse substantias; sed modo quodam,
id est, reuera esse, in sensibilibus; nec diuer-
sam naturam, aut existentiam ab illis sortiri,
verum considerari à Mathematicis sine sensi-
bilibus; quæ est abstractio Mathematica, per
quam scilicet definitiones & demonstratio-
nes reuera traduntur de magnitudinibus sen-
sibilibus, non tamen ut sensibiles sunt, sed ut

A simpliciter magnitudines: Qua in abstractio-
ne mendacium non est. 2. Esse abstractio-
nem non tantum in Arithmetica, & Geome-
tria; sed etiam in Astrologia, Musica, Opti-
ca, Physica, Medicina, & quauis sciëntia. Nec
immeritò. Cum enim abstractio sit, dum ali-
quid per se ac seorsim ab alio, cui nempe
actu adjunctum est, consideratur, hac autem
ratione vnumquodque clariùs, certius, di-
stinctiusque cognoscatur; mirum non est,
quòd Scientiæ abstractiones confectentur. 3.
Mathematicas esse etiam de bono & pulchro,
quod perperam negauit Aristippus c. 2. l. 3.
Metaphys. Agunt enim de ordine, & sym-
metria, quæ ad pulchritudinem spectant. *Sed*
de ratione pulchri dicemus apertius in aliis, in-
quit Aristoteles, id est, c. 7. libri, qui fuit ha-
ctenus 12. nostro autem ordine est 14. ex quo
clare constat hunc librum quem vndecimum
facimus, debere esse priorem illo qui 12. falsò
habitus est.

*Quid ab-
stractio.*

*Alius locus
ordinem li-
brorum à
nobis resti-
tutum, pro-
bauit.*

Ad Caput quartum.

Refutat ideas, repetitque ea quæ de iis di-
xerat c. 6. l. 1. Metaphys. & alibi passim.
Sed in repetitionibus non est immorandum.

Ad Caput quintum.

C Continuat *ταυτολογία*, siue repetitio eo-
rum quæ iam antè dicta fuere de ideis.
Eas scilicet nihil conferte ad rerum sensibi-
lium tam æternarum, ut sunt cœli, quàm cor-
ruptibilium, essentiam, neque etiam ad mo-
tum, nec ad scientiam. Cum per ideas non
sint, nec fiant, nec constituentur, atque ideo
non cognoscantur res vllæ sensibiles. Itaque
esse tollendas.

Ad Caput sextum & septimum.

Hoc cap. 6. & reliquis, imò & libro se-
quenti, agit de numeris, seu potius de
ideis numerorum, cum de ideis vniuersim c.
4. & 5. dixerit. Doctrinæ summa est, numeros
non esse substantias separatas, siue ideas: quod
exequitur ferè toto hoc reliquo libro: item
non esse entium primas causas: quod toto
ferè libro sequenti demonstrat. Sed de nu-
meris iam dixerat c. 7. l. 1. Metaphys. Positis
ergo pluribus vnitatum & numerorum mo-
dis, & quòd vnitates vel sint specie differen-
tes & inter se incomparabiles, vel eadem, &
comparabiles, ut in numero Mathematico;
vel vtrumque; ut in partibus numeri com-
positi: item quòd numerus sit aliorum opi-
nionem separatus; aliorum non; aliorum idea-
lis; aliorum Mathematicus. Statuit 7. cap.
vnitates omnes esse combinabiles siue com-
parabiles; alioqui nullum esse numerum. Cum
numerus omnis, qui solus Mathematicus
est, fiat additione vnitatum.

Ad Caput octauum.

DOcet absurdum sequi, si constituantur numeri habentes vnitates in seipsis singulis indifferentes; differentes autem respectu vnus numeri ad alium. Hinc enim fiet, easdem vnitates esse differentes & indifferentes. Etenim in numero denario, qui decem constat vnitatibus, & duobus quinariis; erunt vnitates ideo differentes, quod pertineant ad duos quinariorum, qui sunt duo numeri distincti: eadem verò vnitates decem, erunt eadem siue non differentes, quia pertinebunt ad eundem numerum, scilicet denarium, qui vnus est numerus.

Ad Caput nonum.

Vnitates à numeris nō differunt

DOcet vnitates non differre à numeris, (nisi fortè vt partes à toto,) differrent enim quantitate vel qualitate. Sed neutrum dici iure potest: quia vnitates quantitatē non habent; sunt enim indiuisibiles; nec qualitatem, quia qualitas affectiōque omnis vnitatis posterior est. Numerum verò posse ab alio differre, quantitate, ex eo patet, quod sit diuisibilis in vnitates. Quod si vnitates inter se comparentur, ex etiam nec quantitate, nec qualitate differre poterunt.

Ad Caput decimum.

Refutat eorum opinionem qui ideas quidem tollebant omnes, sed entia Mathematica numerosque prima entia faciebant, & principium numerorum statuebant esse ipsum vnum, vt substantiam quandam, aut separatam à sensibilibus, aut secundum aliam naturam in ipsis existentem. Quod enim non possit esse vnum numerorum principium, patet; quia non est potior ratio, cur vnum sit principium vnorum, quàm dualitas principium omnium dualitatum; trinitas, trinitatum: atqui volunt illi, vnum esse principium vnorum: ergo coguntur fateri, dualitatem esse principium dualitatum; trinitatem, trinitatum. Probat maior. Cur enim, si vna est eaque prima vnitas, non erit vna prima dualitas, vna prima trinitas?

Ad Caput vndecimum.

Proponit dubitationes: An vnitates quæ sese consequuntur in numeris, vt ex quæ sunt in dualitate, vel trinitate, sint consequentes ad primam vnitatem, necne? An dualitas sit prior vnitatibus, quæ sunt consequentes, & vtraque vnitatum prior, nempe & ea quæ sit prima consequens, & altera quæ hanc sequitur? An constant magnitudines è magno & paruo, vt lineæ ex longo & breui, superfi-

Tom. IV.

Acies è lato & angusto; corpora ex alto & humili? Nam longum & breue, latum & angustum, altum & humile species magni & parui habentur. Obseruandum hoc loco prædictas magnitudines dici numeros posterioris generis; quia ex numeris prioris generis, qui scilicet constant vnitatibus, constitutæ credebantur à multis. An magnitudo sit è materia, an è puncto? An vnitas vna? an numerus finitus, an infinitus? sed hinc videtur Aristoteles eos refellere, qui è numeris magnitudines componebant, & quæstiones illas in refellendi finem proponere. Quamquam non soluit primas quæstiones, imò nec eas exagitat. Concludit, fieri non posse vt numeri & magnitudines à rebus separentur. Et authores de numeris diuersa & pugnancia sensisse, falsasque hypotheses assumpsisse, vnde mirum non sit eos aberrasse. Cùm difficile sit *ex his quæ non rectè se habent, rectè differere*. Vt dixit Epicharmus poëta, *καλὸν ἢ ἐν μὴ καλῶς ἐχόντων, καλῶς λέγειν*.

Proponit quæstiones; nec soluit.

Ad Caput duodecimum.

Retexit controuersiam de ideis, quas excusserat c. 6. l. 1. & c. 6. l. 4. Metaphys. & nouissimè cap. 4. huius lib. has verò esse tollendas probat; quia eas simul vniuersales & singulares faciebant, qui ipsas inducebant. Admonet tamen, magnam de ideis (de quibus se suprâ egisse ait, id est, l. 3. & 7. & alibi, vt obiter intelligas hunc librum esse Aristotelis) quæstionem esse in vtramque partem, siue ex nullæ sint, siue aliqua. Nam si non sint substantiæ separatæ eo modo quo sunt entia singularia; tolletur ea substantia, de qua, inquit, dicere volumus, id est, prima, æterna, immobilis, ab omni materia sensibili separata, (ex hoc loco conuincitur hunc librum antecedere eum qui vulgato ordine habetur 12. nam in hoc 12. qui verè est 14. de substantia illa separata agit Aristoteles, de qua hinc statuit se dicturum) si verò sint, vel earum elementa siue principia erunt singularia, & sic tot erunt tantum entia, quot elementa; quod falsum. Item principia non erunt scibilia, omnisque scientia tolletur; quæ duntaxat est vniuersalium. Vel illa eadem principia erunt vniuersalia; & sic non substantiæ erunt priores substantiis, imò & harum principia. Vniuersalia enim non esse substantias dictum est lib. 7. cap. 16. certumque est solas singulares substantias verè ac propriè esse substantias. Dicendum primò nihil prohibere, quin sint infinita similia; & tamen nihil esse præter singularia: quia in ipsis sunt elementa, non vt separata, sed vt sunt in quouis indiuiduo, variis modis. Vnde non sequitur tot tantum esse entia, quot principia siue elementa. Sunt enim 4. elementa tantum, ignis, aër, aqua, terra;

Ordinis librorum vna situtio nota ex hoc adhuc loco probatur.

mixta autem plurima: quia elementa variis modis existunt in quouis mixto: sunt tamen eadem inter se elementa, vt conueniunt in natura & specie elementi. Dicendum secundò scientiam spectari in potentia, vel in actu, vt sentire: (Putamus enim in textu, loco *emendatio contextus.* *videtur*, quod est scire, reponendum esse *videtur*, quod est sentire: Nihil enim docetur ex distinctione scientiæ & scire, sed ex comparatione sensus cum scientia, res declaratur, vt docet progressus & ratio contextus, in quo fit mentio visus, diciturque, visum per accidens vniuersalem colorem videre, nempe quia hic color quem actu videt, color est:)& scientiam quidem in potentia, quæ sic est veluti materia & quid indefinitum respectu vniuersalis, ipsum autem vniuersale veluti forma, objectumve illius, esse de ipso vniuersali & indefinito per se; Scientiam verò in actu, siue actionem scientiæ hanc vel illam, & quæ determinata est, esse de re singulari & definita per se, licet de vniuersali sit per accidens, quatenus scilicet res singularis sub vniuersali continetur, Sic ergo non erit necessarium esse Ideas, substantiasve separatas; & scientia modo quodam erit vniuersalis, modo quodam non erit.

Liber duodecimus Metaphysicorum, qui hactenus falsò creditus fuit decimus-quartus.

Doctrinæ series, & Aristotelis institutum libri huius connexionem cum superiore satis arguunt, eumque debere esse duodecimum manifestè probant. Decreuerat enim libro superiore Aristoteles se eorum sententias velle persequi, qui substantias alias à sensibilibus constituebant, tanquam immobiles, & rerum principia esse dicebant. Has verò hoc libro examinat & refellit. Erant autem tres sententiæ de numerorum constitutione differentes. 1. Platonis, numerum Mathematicum à sensibilibus separatum, itémque idealem, ad idearum constitutionem pertinentem, adstruentis. 2. Aliorum, qui solum Mathematicum statuebant à sensibilibus separatum. 3. Pythagoreorum, qui numerum in rebus sensibilibus admittebant, sed diuersæ à sensibilibus naturæ. Hi enim philosophi omnes numerum faciebant rerum principium, licet alij aliter. Sed hos refutat Aristoteles, adductis maximè quatuor incommodis. 1. Quòd constituerent omne principium, elementum. 2. Quòd in immobilibus statuerent principia contraria. 3. Quòd facerent vnum omnium principium, vt substantiam per se subsistentem. 4. Quòd eorum quidam constituerent numeros primas substantias & separabiles: similiter & Ideas. Ex tota autem disputatione

A colligitur, Numerum non esse quid per se subsistens, & à rebus verè separatum; sed rebus immersum. Possè tamen ab anima seu mente nostra constitui, & distingui, quæ circa res ipsas numerum statuit, vt tempus circa motum. Sunt igitur huius libri sex capita, quibus iam actum agitur, & quod discussum fuerat, iterum sub incudem disputationis reuocatur; ideas nempe, maximè numerales, quæ ad numeros spectant, non esse rerum causas & principia. Hoc enim superiore libro fuerat iam disputatum.

Ad Caput primum.

Primo hoc capite veteres redarguit, quòd cum de substantia illa quæ ad ideas, numeros, & entia Mathematica pertinet, differerent; principia vt in naturalibus, sic in immobilibus substantiis, contraria constituerent. Hoc enim falsum esse sic demonstrat: Nullum contrariū potest esse omnium principium absolutè, primò ac simpliciter dictum, & quale hic queritur: atqui illa immobilis & Mathematica substantia est quid contrarium, vt volunt eius assertores, vel quamdā habet contrarietatem. Vni enim contrariatur multitudo, vt dicebant Pythagorei; æquali, quod est vnum, inæquale, vt dixit Plato: Ergo illa immobilis & Mathematica substantia siue idea sit, siue non, principium rerum omnium esse non poterit. Maior propositio facilè probatur. Omne enim contrarium supponit aliquid se prius, putà subiectum siue materiam: hinc contraria semper de subiecto dicuntur, nullumque eorum à subiecto potest separari: at principium omnium primum, nihil se prius agnoscit. Præterea substantiæ nihil est cōtrarium: ergo nullum contrarium potest esse principium, si principium substantia est, vt volunt. Docet postea alios aliter explicare contraria, Platonem quidem, materiam contrariorum alterum facere; alios vni opponere inæquale; itavt per vnum intelligent æquale; per inæquale, multitudinem. Alios simpliciter vni multa; alios magnum & paruum pro materia statuere, & vnum pro forma; alios multum & paucum; alios excedens & quod exceditur. Tum repetitur quod de vno passim dictum est, & l. 10. vnum significare mensuram; mensuram verò eandem esse in omnibus & eiusdem generis.

Ad caput secundum.

Statuit æterna non posse ex elementis constare, cum elementa materiam habeant; æterna non habeant; eam scilicet quæ ad esse & non esse fertur; siue secundum quam contingit res ipsas non esse. Vnde colligit ideales numeros quos veteres illi principia faciebant, non esse elementa, aut non constare elemen-

Numerus non est quid per se subsistens.

Substantia Mathematica non potest esse principium omnium.

Æterna non constant ex elementis.

Emendatio contextus.

Scientia in potentia.

Scientia in actu.

Ratio ordinis.

Tres opiniones de numeris, vt principia rerum.